

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Sakrální dědictví v Příbrami
Sacral heritage in Příbram

Kristýna Bucková

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Dušan Foltýn

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Dějepis a německý jazyk se zaměřením na vzdělávání

2022

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci na téma „Sakrální dědictví v Příbrami“ vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury.

Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Příbrami dne

.....
Kristýna Bucková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce Mgr. Dušanu Foltýnovi za odborné vedení mé bakalářské práce, za několik konzultací a za velmi přínosné rady, týkající se mého tématu. Dále děkuji místním farářům, P. Mgr. Bc. Janu Primusovi za prohlídku kostela, za několik zajímavých informací, které jsem v bakalářské práci použila a P. Robertu Cieszkowskému za možnost nahlédnutí do kroniky, za prohlídku kostela a také za velmi nápomocné informace.

ANOTACE

Bakalářská práce se zaměřuje na zachovalé, ale i zaniklé sakrální dědictví ve městě Příbrami. První kapitola se věnuje jednotlivým kostelům nejrůznějších církví nacházejících se na území Příbrami. Po konzultaci s příslušníky všech příbramských farností a nahlédnutí do kronik jsem sepsala historii a zajímavosti kostelů. V další kapitole, týkající se drobných sakrálních památek (kapliček, křížků a božích muk), jsem popsala historii a zajímavé příběhy, jež se pojí s jednotlivými památkami. Do části věnující se kapličkám jsem neopomenula známou poutní cestu z Březnice až na Svatou Horu. Dále jsem objevovala zaniklé památky na území Příbrami pomocí historických map. Téma tamních zaniklých sakrálních památek není zatím zpracováno, proto jsem se tohoto úkolu ujala. Na závěr jsem zanalyzovala všechny získané informace a porovnal náboženskou situaci v Příbrami v minulosti a v současnosti.

KLÍČOVÁ SLOVA

Sakrální dědictví, kostel, kaple, křížky, boží muka

SUMMARY

The Bachelor Thesis is focused on preserved, and also extinct sacral heritage in the town of Příbram. The first chapter is dedicated to individual churches (pieces of architecture) of various churches (religions) located in the territory of Příbram. In the first chapter I focus on the history and interesting things of the churches after consulting with members of all parishes and look into the chronicles in Příbram. In the next chapter concerning small sacral monuments (chapels, crosses, torments and cemeteries) I described the history and interesting stories related to the individual monuments. In the section devoted to chapels, I have not forgotten the well-known pilgrimage route from Březnice to Svatá Hora. The topic of the local extinct sacral monuments is not yet worked out, so I took up this task. Finally, I analysed all the acquired information and compared the religion situation in Příbram in the past and in present.

KEY WORDS

Sacral heritage, church, chapel, cross, wayside shrine

Obsah

Předmluva.....	8
Metodologický postup, prameny a literatura.....	9
Historický úvod.....	13
1 Kostely	17
1.1 Kostel svatého Jakuba Většího	17
1.1.1 Dějiny kostela.....	17
1.1.2 Vybavení kostela a jeho blízké okolí	18
1.1.3 Miscellanea.....	20
1.2 Svatá Hora	21
1.2.1 Dějiny kostela.....	21
1.2.2 Vybavení kostela a jeho blízké okolí	23
1.2.3 Miscellanea.....	24
1.3 Kostel svatého Prokopa	26
1.3.1 Dějiny kostela.....	26
1.3.2 Vybavení kostela a jeho blízké okolí	27
1.3.3 Miscellanea.....	29
1.4 Kostel svatého Vojtěcha	29
1.4.1 Dějiny kostela.....	29
1.4.2 Vybavení kostela a jeho blízké okolí	31
1.4.3 Miscellanea.....	33
1.5 Sbor Mistra Jakoubka ze Stříbra.....	33
1.5.1 Dějiny kostela.....	33
1.5.2 Vybavení kostela a jeho blízké okolí	34
2 Drobné sakrální památky	36
2.1 Poutní cesta na Svatou Horu.....	37
2.2 Kapličky.....	43

2.2.1	Kapličky podle 1. vojenského mapování	43
2.2.2	Kapličky podle 3. vojenského mapování	45
2.2.3	Kapličky zaznamenané po roce 1880	46
2.3	Křížky	47
2.3.1	Křížky podle 1. vojenského mapování	47
2.3.2	Křížky podle stabilního katastru do roku 1843	51
2.3.3	Křížky podle 2. vojenského mapování	53
2.3.4	Křížky podle 3. vojenského mapování	57
2.3.5	Křížky zaznamenané po roce 1880	59
2.3.6	Křížová cesta	64
2.4	Boží muka podle 2. vojenského mapování	64
Závěr.....		66
Seznam obrazových příloh		78

Předmluva

Zvolila jsem si téma zabývající se sakrálním dědictvím v Příbrami, jelikož si myslím, že náboženská témata bývají v dnešní době velmi opomíjená. Nejdůležitějším duchovním centrem byly po staletí kostely, proto první kapitoly věnuji pěti příbramským kostelům, ale ne příliš dopodrobna, jelikož jsou již některé v literatuře důkladně popsány. V této práci chci mít jen přehled a stručnou historii těchto významných příbramských památek. Větší pozornost jsem věnovala drobným sakrálním památkám, které nebyly zatím nikým takto komplexně zkoumané. K drobnému sakrálnímu dědictví se také pojí poutní cesta z Březnice na Svatou Horu, o jejíchž jednotlivých kapličkách se v této práci rovněž zmiňuji. Nemělo by se zapomínat ani na zaniklé památky, z tohoto důvodu se zabývám také již neexistujícími drobnými sakrálními památkami. Dalším důvodem, a pro mě velmi důležitým, proč jsem si vybrala téma spjaté s Příbramí, je důvod, že jsem hrdá příbramská rodačka, která si velmi váží všech městských památek, především sakrálních.

Metodologický postup, prameny a literatura

Pro psaní této práce jsem se snažila použít co nejvíce primárních pramenů, a to především farních kronik některých kostelů. Bohužel nastaly určité problémy. Do některých kronik jsem neměla možnost nahlédnout, například kvůli nepřítomnosti novější kroniky v kostele svatého Jakuba Většího. Vynahradili mi to však místní faráři, kteří mi o kostele vždy s ochotou vyprávěli.¹ Pamětní kniha Březových Hor mi byla velmi užitečná, jelikož se v ní nachází celý proces schválení a stavby samotného kostela svatého Vojtěcha. V této kronice je uvedeno i několik křížků nacházejících se na území Březových Hor.² Neopomenula jsem ani edice, v kterých jsem pro svou práci hledala listiny zmiňující důležité mezníky příbramské historie, například první písemnou zmínku o městě nebo získání titulu královského horního města. Několikrát jsem navštívila místní okresní archiv, abych pracovala s primárními prameny, nikoli pouze se sekundární literaturou. V archivu jsem měla možnost pracovat s několika kronikami latinsky, německy i česky psaných. Zabývala jsem se archiváliemi z fondu města Příbrami, a též archiváliemi z fondu města Březové Hory. Mnoho času jsem věnovala hledání data zasvěcení kostela svatého Jakuba Většího, které se lišilo ve dvou různých zdrojích. Nakonec jsem se musela přiklonit k důvěryhodnějšímu sekundárnímu zdroji, protože nikde jinde o zasvěcení kostela zmínka není. Toto důležité datum, nebo alespoň rok, jsem hledala například v knize *Liber memorabilium 1824–1896*, kde jsem očekávala záznam o slavení výročí zasvěcení kostela, ale nebyla zde bohužel ani zmínka.

S Příbramí je úzce spjat známý jezuitský historiograf 17. století Bohuslav Balbín, který se podrobně věnoval Svaté Hoře, a to jak z hlediska vnější podoby, tak duchovního obsahu. Především se zaměřoval na zázraky spjaté s Pannou Marií a tímto poutním místem. Kniha, kterou napsal Bohuslav Balbín o Svaté Hoře, se jmenuje *Přepodivná Matka Svatohorská Maria, v zázracích a milostech svých na Hoře Svaté nad Příbramí se stkvějící*. Příbramský okresní archiv vlastní jeden původní výtisk z roku 1666. Toto dílo jsem využívala jak pro část textu o kostelu Svatá Hora, tak i pro popis poutní cesty z Březnice na Svatou Horu. V této části autor nepsal pouze o vzniku poutní cesty, ale i o donátorech kaplí. Kniha má však i delší latinskou verzi s názvem *Diva Montis Sancti*. Pro informace týkající se Svaté Hory jsem také použila knihu *Sto kapítolek z dějin Svaté Hory, Mariánského poutního místa u Příbramě* od Františka Xavera Holase. V Okresním archivu Příbram jsem několikrát nahlédla do *Pamětní knihy 1836–1962* děkanského úřadu. V tomto primárním prameni jsem našla záznam několika

¹ Rozhovor s farářem Janem Primusem vedla Kristýna Bucková, Příbram 29. 6. 2021 a rozhovor s farářem P. Robertem Cieszkowskim vedla Kristýna Bucková, Příbram 20. 10. 2021.

² Pamětní kniha duchovní správy na Březových Horách.

důležitých i méně důležitých událostí pojících se k příbramským kostelům, samotnému městu, ale i několika kapličkám. Pro novější dějiny, jež jsou spjaty s tematikou mé práce, jsem využívala příbramských žurnalistických zdrojů jako například *Horymír* nebo *Příbramský deník*. Příbramí se soustavně zabývají především příbramští historici jako Josef Velfl, Josef Fryš, Jan Čáka nebo Věra Smolová. Od Josefa Velfla jsem použila k této práci mnoho děl, jelikož píše velmi čtivě a také se věnuje již zaniklým památkám. Knihy, které jsem od tohoto historika nejvíce používala, jsou *Památky Příbrami v obrazech: The sights of Příbram in pictures = Die Denkmäler der Stadt Příbram in Bildern*, kde se nachází mnoho informací k jednotlivým památkám v Příbrami. Dále dílo *Zmizelé Čechy*, opět od Josefa Velfla, do kterého autor zařadil dobové fotografie, dokumentující někdejší vzhled města. Historik Josef Fryš napsal sérii knih týkajících se Příbrami. Nejvíce mnou používaná se nazývá *Příbram v proměnách času a druhá Svatá Hora v proměnách času*. Sérii doplňuje kniha *Hornická Příbram v proměnách času*. Zaniklé památky také velmi zajímaly Jana Čáku, který ve své knize *Zmizelá Příbram starou flexaretou* porovnává Příbram z 2. poloviny 20. století s počátkem 21. století a často jsou objekty doloženy starými fotografiemi. Od současné ředitelky archivu Věry Smolové jsem využívala knihu *Příbram z Nakladatelství Lidové noviny*. Na knize pracovalo několik dalších spoluautorů podle své odborné působnosti. Kniha se snaží popsat celé dějiny Příbrami, a to od pravěku až po 21. století. Kapitoly knihy týkající se sakrálního dědictví, jež jsem pro psaní práce používala, byly velmi kvalitně napsány a hlavně podloženy primárními prameny. Příbrami se též věnoval Karel Kuča v díle *Města a městečka v Čechách*, Emanuel Poche v díle *Umělecké památky Čech*, Antonín Podlaha v díle *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátku XIX. století. 13. Politický okres příbramský* nebo August Sedláček v díle *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Tito autoři se většinou zabývali Svatou Horou a Hornickým muzeem, až na Antonína Podlahu, který se vedle Svaté Hory věnoval i kostelu svatého Jakuba Většího. Kostelem svatého Jakuba se také zabýval Karel Pobuda ve své knize *Příbramské kostely*. Pro celkový přehled církevních dějin jsem využila knihy Huberta Jedina *Malé dějiny koncilů* nebo od Jaroslava Kadlece *Přehled českých církevních dějin. 2. díl*. Mnoho informací jsem získala z webových stránek Národního památkového ústavu, kde jsem našla několik originálních dokumentů k památkám, jež se vyskytují v mé práci. Na stránkách NPÚ je vždy příloha s dokumentem, kdy byla určitá památka zařazena do kulturních památek nebo jaké zajímavé slohové prvky se v památkách nacházejí. Při psaní kapitoly o kostelech jsem pro několik informací využila webové stránky samotných kostelů, v nichž jsem objevila mnoho zajímavých informací, ale mnohdy se to shodovalo se sekundární literaturou. Co se týče

webových stránek města Příbrami, kapitoly o historii jsou velmi kvalitně zpracované, neboť je vytvářeli příbramští historikové jako například Josef Velfl nebo Jiří Schmidt. Při psaní o rekonstrukci náměstí, dnes pojmenovaného Tomáše Guarrigua Masaryka, jsem použila audiovizuální pramen, a to příbramskou televizi, která během rekonstrukce natáčela zajímavé reportáže.

Postup, který jsem uplatňovala po celou dobu při hledání sakrálních památek, začínal u kartografických pramenů. Používala jsem mapy 1. vojenského mapování, nazývané též josefské nebo josefinské, jelikož byly zpracovány částečně za vlády Josefa II. Toto mapování probíhalo v letech 1764–1768 a 1780–1783. Nejprve jsem podrobně prohlédla mapu 1. vojenského mapování a označila si všechny křížky. V porovnání se současnou mapou jsem nacházela křížky nebo místa zaniklých křížků. Takto jsem postupovala u 2. i 3. vojenského mapování. 2. vojenské mapování se nazývá Františkovo podle císaře Františka II., který je nechal zpracovat v letech 1836–1852. 3. vojenské mapování, nazývané františkovo-josefinské, se na českém území konalo v letech 1877–1880. Také u originálních map stabilního katastru jsem našla několik křížků, božích muk či kapliček. Pro veškeré srovnávání starých map se současnými jsem používala současný katastr. Současné katastrální mapy byly velmi užitečné, protože se na nich často objevovaly křížky a v několika případech i na internetu přiložené fotografie, tudíž jsem přesně věděla kde křížky, kapličky nebo boží muka hledat. Po vypsání všech míst jsem přešla na terénní práci a všechny místa navštívila osobně, drobné památky důkladně vyfotografovala, abych je mohla popsat a porovnat s dřívějším stavem. V několika knihách se autoři věnují okrajově drobnému sakrálnímu dědictví, kdy v několika případech přiložili i fotodokumentaci do knihy. V takovém případě jsem porovnávala mou fotografii se starší fotografií autorů knih. Díky terénnímu bádání jsem zjistila, kolik drobného dědictví se na území Příbrami nacházelo, avšak dnes již o něm téměř nikdo neví. U dochovaných památek jsem zjistila jejich stav a chyby v současných mapách. V několika případech se křížky přesunuly na jiné místo. Další činností, kterou jsem dělala, bylo určení, zda je křížek původní nebo nový. Většinou býval již nový litinový, stojí ale na původním místě zakresleném ve vojenském mapování. Zda je drobné sakrální původní nebo nové na původním místě, jsem zhodnotila též u kapliček a božích muk. Téměř všechno drobné sakrální dědictví jsem pojmenovala podle dnešních ulic nebo oblastí, kde se nachází. Jako poslední jsem chtěla všechna drobná sakrální dědictví rozdělit podle farností na oblasti, jež spadají pod římskokatolickou farnost u kostela sv. Jakuba Staršího – Příbram, pod římskokatolickou farnost u kostela sv. Vojtěcha – Březové Hory a pod římskokatolickou

farnost u kostela Nanebevzetí Panny Marie – Příbram, Svatá Hora. Pro tento úkol bych musela sehnat mapu jednotlivých farností, kde by byly zakresleny oblasti, které patří pod jakou farnost. Takovou mapu jsem však nikde nenašla. Jedinou mapu, kterou jsem našla, patří pražské arcidiecézi, kde je jen obrysem ve slepé mapě zakresleno, které oblasti spadají do tří příbramských farností. Přesná mapa farností zřejmě není k dispozici, protože farností ubývá, tím se oblasti patřící jedné faře rozšiřují. Nakonec mi přišlo účelnější všechno drobné sakrální dědictví rozdělit podle 1. vojenského mapování, 2. vojenského mapování, v případě křížků i podle originálních map stabilního katastru do roku 1843, dále podle 3. vojenského mapování a podle křížků zaznamenaných později po roce 1880. Tento rok jsem zvolila, neboť v roce 1880 bylo ukončeno 3. vojenské mapování.

Historický úvod

„Sakrální památky jsou takové objekty, které vznikly díky bezprostřednímu či zprostředkovanému působení církve a mají připomínat osobu či děj důležitý pro šíření kultu dané církve. V českém a moravském prostředí se především jedná o památky křesťanské.“³

Příbram najdeme severozápadně od hlavního města Prahy v podbrdské krajině. První písemná zmínka pochází z roku 1216,⁴ kdy pozdější město patřilo k majetkům pražského biskupství, později arcibiskupství. V této době se začíná v Příbrami těžit stříbro. Z 1. poloviny 13. století také pochází nejstarší dochovaná stavba v Příbrami, a to kostel svatého Jakuba Většího, nazývaný též svatého Jakuba Staršího. Tento kostel byl však vypálen a znovu vybudován. Rok nového vysvěcení není přesně známý, ale s velkou pravděpodobností se jedná o rok 1294.⁵ Roku 1298 začal být kostel svatého Jakuba plebánií.⁶ Zřejmě během 14. století vznikla kaplička na Svaté Hoře, přesné datum vzniku se nedochovalo, avšak nejstarší dokument, zmiňující Svatou Horu, pochází z roku 1406. Jde o privilegium pražského arcibiskupa Zbyňka Zajíce z Hazmburka, ve kterém se jednalo o neplacení daní za usedlosti v okolí Svaté Hory.⁷ Příbram pravidelně navštěvoval pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic, který si ji velmi oblíbil, a jak pověsti vypráví, hlavním důvodem byla právě Svatá Hora.⁸ Sídlil na místní tvrzi, jež v dnešní době nese název Ernestinum právě podle Arnošta z Pardubic. Během husitských válek Příbram konvertovala k utrakvismu. V této době žil v Příbrami Bartošek z Drahenic a ve své kronice píše o situaci v této oblasti.⁹ Ale po ukončení husitských válek údajně patřila Příbram mezi první města, která se opět přiklonila ke katolické církvi. V 16. století se kostel svatého Jakuba Většího stává děkanstvím.¹⁰ Roku 1579 získává město Příbram titul královského horního města.¹¹ O rok později se koná přestavba kostela svatého Jakuba.¹² V pobělohorské době byla Příbram vyplněna švédským vojskem. Ničení města se dotklo i příbramských kostelů a kapličky. Před drancováním vojsk byla vzácná soška Panny Marie

³ HRUBÝ, P., ALTOVÁ, E., KADLEC, A. *Metodika dokumentace drobných památek*, s. 13.

⁴ FRIEDRICH, G., *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II*, č. 126., s. 116.

⁵ POBUDA, K. *Příbramské kostely*, s. 5–6.

⁶ *Římskokatolická farnost u kostela sv. Jakuba Staršího Příbram*. Katalog Arcibiskupství pražského. [online]. 2015 [cit. 12. 2. 2022]. Dostupné z: <https://katalog.apha.cz/web/farnosti/1253>.

⁷ SOKA Příbram, fond – městský magistrát, č. inv. 18, Příbram, městský kopiář IV. s. 6

⁸ BALBÍN, B. *Přepodivná Matka Svatohorská Maria, v zázracích a milostech svých na Hoře Svaté nad Příbramí se stkvějící*, kniha I., kap. III. s. 2.

⁹ EMLER, J., GEBAUER, J., GOLL, J. *Fontes rerum Bohemicarum V*, Kronika Bartoška z Drahenic, s. 625.

¹⁰ *Římskokatolická farnost u kostela sv. Jakuba Staršího Příbram*. Katalog Arcibiskupství pražského. [online]. 2015 [cit. 12. 2. 2022]. Dostupné z: <https://katalog.apha.cz/web/farnosti/1253>.

¹¹ SOKA Příbram, fond – archiv města Příbram, Listina Rudolfa II privilegia pro Příbram z 20. listopadu 1579.

¹² *Kostel sv. Jakuba Většího*. Národní památkový ústav. [online]. 2015 [cit. 4. 7. 2021]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-jakuba-vetsiho-2159713>.

Svatohorské schovávána. Jedním z úkrytů se stal například jeden z příbramských dolů nebo lesy u Obecnice.¹³ V roce 1647 připadla Svatá Hora do správy březnickým jezuitům, díky kterým dosáhla velkého rozkvětu. Z Březnice, kde měli posléze jezuité kolej, se hned v prvním roce 1647 konala pouť na Svatou Horu, jež se časem velmi proslavila. Poutí se od té doby účastnily tisíce poutníků.¹⁴ Mezi lety 1660 a 1673 proběhla velká přestavba původní kapličky, na velkou barokní svatyni (podle architektů Carla Luraga a P. Benjamina Šlajera) do podoby, kterou známe dnes. Z původní kapličky se zachovala jen boční stěna a nově ji obklopovaly ambity.¹⁵ V 2. polovině 17. století postihl velké území Čech mor, ale Příbram byla údajně díky Panně Marii tohoto utrpení ušetřena. Díky ochraně města před morem ještě více zesílil kult Panny Marie. Jako poděkování byl před kostelem svatého Jakuba Většího postaven roku 1680 morový sloup se sochou svatého Jakuba. Na sloup nechalo vyryt měšťanstvo poděkování Panně Marii za uzdravení a prosbu o ochranu před morovou epidemií.¹⁶ Velkou přestavbou si prošla i zvonice na Březových Horách, jež byla téměř zbourána a místo ní byla postavena kaplička z části kamenná, z části dřevěná, a to v roce 1721.¹⁷ Co se týče církevních tradic, konaly se dvě velmi významné akce, které se slaví dodnes. První z nich se nazývá Korunovace, kdy se korunovala soška Panny Marie na Svaté Hoře, jež se slaví od roku 1732.¹⁸ Druhá tradiční slavnost se nazývá Prokopská pouť. Tato pouť byla oslavována již dříve, ale hlavním hornickým svátkem se stala Prokopská pouť až od 4. července 1733.¹⁹ Velkou změnou si prošla Příbram, především Svatá Hora, od roku 1773, kdy byl zrušen jezuitský řád. V Příbrami se kvůli josefinským reformám zrušil například hřbitov u kostela svatého Jakuba Většího. V 90. letech 18. století, v roce 1795, se uskutečnila velká přestavba kostela svatého Jakuba Většího. Poslední výrazná úprava stavby kostela, o které můžeme říci, že se jedná o jeho dnešní podobu, však proběhla až v 2. polovině 19. století.²⁰ V roce 1797 se stává Svatá Hora proboštvím a od roku 1861 spadá pod správu kongregace redemptoristů.²¹ Na Březových Horách byla velmi rozšířena hornická činnost, tudíž docházelo k častému úmrtí havířů v dolech. Lidé se o své příbuzné báli, a proto se

¹³ HOLAS, F. X., *Sto kapitol z dějin Svaté Hory, Mariánského poutního místa u Příbramě*, s. 27.

¹⁴ ŠTVERÁKOVÁ, H., *Křížová cesta z Březnice na Svatou Horu*. Podbrdsko XIII, s. 89.

¹⁵ SMOLOVÁ, V., a kol. *Příbram*, s. 224–225.

¹⁶ *Kostel sv. Jakuba Většího*. Národní památkový ústav. [online]. 2015 [cit. 12. 3. 2022]. Dostupné z: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1107638.

¹⁷ POBUDA, K., *Staletý památník havířské slávy*, s. 11 – 12.

¹⁸ HOLAS, F. X., *Sto kapitol z dějin Svaté Hory, Mariánského poutního místa u Příbramě*, s. 48.

¹⁹ *Almanach 4. sjezdu rodáků a přátel Březových Hor, 5.–6. července 1997*, s. 30.

²⁰ *Kostel sv. Jakuba Většího*. Národní památkový ústav. [online]. 2015 [cit. 4. 7. 2021]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-jakuba-vetsiho-2159713>.

²¹ *Římskokatolická farnostkostela Nanebevzetí Panny Marie Příbram – Svatá Hora*. Katalog Arcibiskupství pražského. [online]. 2022 [cit. 12. 2. 2022]. Dostupné z: <https://katalog.apha.cz/web/farnosti/1254>.

obraceli k modlitbám, aby jejich rodiny v dolech nezahynuly. Kostel svatého Prokopa nebyl velkých rozměrů, z toho důvodu vznikla sbírka na nový kostel, a to kostel svatého Vojtěcha. I přes vybírání peněz a schvalování stavby nového kostela se měšťané rozhodli přestavět roku 1879 kostel svatého Prokopa, jelikož o prostor pro mše opravdu stáli.²² Podoba kostela z tohoto roku stojí na kopci dodnes. V roce 1886 byly položeny základní kameny pro stavbu kostela svatého Vojtěcha a o rok později se konalo vysvěcení.²³ Římskokatolická farnost u kostela sv. Vojtěcha – Březové Hory vznikla roku 1899 a od té doby působí dodnes.²⁴ Příbram také poznamenala 1. a 2. světová válka, a to barbarským způsobem, kdy byly roztaveny zvony z kostelů na zbrojní účely.²⁵ Mezi kostelem svatého Vojtěcha a svatého Prokopa se roku 1936 postavil Sbor Mistra Jakoubka ze Stříbra Církve československé husitské.²⁶ Na zničení sakrálních památek se podílel i komunistický režim, který nechal kostely a kapličky chátrat, jak nám ukazují nejrůznější fotografie. Po roce 1991 vzniká nová římskokatolická farnost u kostela Nanebevzetí Panny Marie – Svatá Hora, Příbram. Je to ovšem atypická uměle vytvořená farnost, zahrnující pouze Svatou Horu, nikoli její okolí, jak je tomu u farností zvykem.²⁷ V roce 1994 vzniká římskokatolická farnost u kostela sv. Jakuba Staršího Příbram.²⁸

Pro historický vývoj sakrálního dědictví je velmi důležitý mariánský kult, což je náboženská úcta k Panně Marii. Může být prováděna nejrůznější formou, například cestou uctívání mariánských obrazů nebo soch či sošek. Počínající zásluhu na rozvoji kultu v Příbrami má již ve 14. století soška Panny Marie, kterou údajně nechal vyrobit Arnošt z Pardubic. Lidé tuto sošku velmi uctívali a opatrovali. Také v 1. polovině 17. století příbramští obyvatelé uctívali mariánský kult, kdy prosili Pannu Marii o ochranu města před morem. Poté především z 2. poloviny 17. století jsou na Svaté Hoře zaznamenány četné zázraky vztahující se k Panně Marii. A právě v této době, v 16. a 17. století, dochází v zemích Koruny české k postupné obnově mariánského kultu.²⁹ V Příbrami, především v 18. století, následovaly významné poutě, které kult mnohem více rozvíjely. Od 80. let 18. století kvůli josefínským dekretům

²² SOKA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 424, karton 26.

²³ *Svěcení základů kostela sv. Vojtěcha*. SOKA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 430, karton 26.

²⁴ SOKA Příbram, fond – archiv města Příbram, Děkanský úřad PB – Pamětní kniha 1836–1962, s. 118.

²⁵ *Slavnému městskému úřadu jakožto patronu kostela sv. Prokopa na Březových Horách*. SOKA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 424, karton 26. s. 35–36.

²⁶ *Slavnosti položení základních kamenů*. SOKA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 868, karton 58.

²⁷ Rozhovor s paní Ing. Marií Traxlerovou vedla Kristýna Bucková, Příbram 18. 2. 2022.

²⁸ *Římskokatolická farnost u kostela sv. Jakuba Staršího Příbram*. Katalog Arcibiskupství pražského. [online]. 2015 [cit. 12. 2. 2022]. Dostupné z: <https://katalog.apha.cz/web/farnosti/1253>.

²⁹ ROYT, J., *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, s. 7.

a v 19. století v důsledku průmyslové revoluce na mnoha místech náboženství upadá.³⁰ Církev proto začala vydávat nejrůznější dogmata jako například o Neposkvrněném početí Panny Marie.³¹ V době poklesu církve měl však mariánský kult v Příbrami stále velkou roli, a to mimo jiné kvůli tragédii v dole roku 1892, kdy zahynuly stovky horníků a záchranářů.

³⁰ KADLEC, J., *Přehled českých církevních dějin. 2. díl*, s. 163.

³¹ JEDIN, H., *Malé dějiny koncilů*. Ústřední církevní nakladatelství, s. 81.

1 Kostely

1.1 Kostel svatého Jakuba Většího

1.1.1 Dějiny kostela

Přesný rok vzniku kostela je neznámý, ale lze říci, že se jednalo o 1. polovinu 13. století. Za důvod stavby kostela je považován nedostatek místa při bohoslužbách pro havíře v nedalekém bohutínském kostele. V 2. polovině 13. století byl kostel vypálen během občanské války starých rodů vedených Závišem z Falkenštejna a biskupem Tobiášem z Bechyně. Kostel byl opět vybudovat³² a rok znovuvysvěcení tohoto gotického kostela uvádí *Pamětní kniha Děkanského úřadu 1297*,³³ ale například autor Karel Pobuda v literatuře *Příbramské kostely* zmiňuje rok vysvěcení 1294.³⁴ Druhá varianta je pravděpodobnější, protože biskup Tobiáš z Bechyně, který kostel vysvětil, zemřel již roku 1296. Nejstarší písemná listina dochovaná v místním archivu Příbram z roku 1393 vypovídá o potvrzení donace k vybudování nového oltáře pro kostel svatého Jakuba.³⁵ Co se týče náboženského vyznání, byl kostel původně samozřejmě katolický, ale v 15. století za husitských bouří patřil pod správu kališnickou, poté se však kostel ihned vrátil ke katolické církvi. V roce 1560 a 1795 probíhají velké stavební úpravy na budově kostela.³⁶ Úřední kniha kostelní z roku 1795 vykazuje náklad na úpravu kostela a v téže době byl pořízen dominující mramorový oltář.³⁷ V průběhu 18. a 19. století byl kostel velmi důkladně opravován jak v interiéru, tak vnější části kostela, například omítka nebo střecha. Vzhled kostela z posledních velkých úprav v 2. polovině 19. století se zachoval dodnes, a to v kombinaci novorománského a novogotického slohu.³⁸ Typickým znakem kostela byla také 34 metrů vysoká hodinová věž. Roku 1935 v kostele vypukl požár. Jeho příčinou byla neopatrnost dělníků při manipulaci s plynem. Kvůli plamenům plynu začala hořet látková dekorace, od které se vznítila kopie obrazu svatého Jakuba. Originál od malíře Müllera byl v době požáru vystaven v muzeu.³⁹ Tentýž rok se stala další nepříjemná událost. Poslední den v roce se do kostela vloupal lupič, který ukradl tři

³² POBUDA, K., *Příbramské kostely*, s. 5–6.

³³ SOKA Příbram, fond – archiv města Příbram, Děkanský úřad PB – Pamětní kniha 1836–1962, s. 7.

³⁴ POBUDA, K., *Příbramské kostely*, s. 6.

³⁵ BOROVIČ, C., *Libri erectionum archidioecesis pragensis saeculo IV*, č. 553, s. 398–399.

³⁶ *Kostel sv. Jakuba Většího*. Národní památkový ústav. [online]. 2015 [cit. 4. 7. 2021]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-jakuba-vetsiho-2159713>.

³⁷ SOKA Příbram, fond – archiv města Příbram, Děkanský úřad PB – Pamětní kniha 1836–1962, s. 7.

³⁸ KUČA, K., *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 6. sv., s. 195.

³⁹ SOKA Příbram, fond – archiv města Příbram, Děkanský úřad PB – Pamětní kniha 1836–1962, s. 274.

pozlacené kalichy, stříbrný věnec z monstrance a pokladničku. Lupič čekal v sakristii, než kostelník otevře, pak vyběhl z kostela. Kostelník se hodinu a čtvrt modlil a až poté šel loupež oznámit. Pro své stáří byl kostelník propuštěn. Identita lupiče se nikdy nezjistila. Roku 1936 byl kostel opět vyloupen. Lupič ukradl pyxidu se zlatou lunulou a velkou svatou hostií. Pyxida byla nalezena v žitě, ale lunula se nikdy nenašla. Po těchto zkušenostech byl kostel pro jistotu lépe zabezpečen.⁴⁰ Kostel je dodnes velmi dobře zachovalý a stále se v něm vykonávají pravidelně bohoslužby. Od roku 1965 se kostel svatého Jakuba zařazuje do nemovitých kulturních památek České republiky.⁴¹

1.1.2 Vybavení kostela a jeho blízké okolí

Vybavení kostela

Interiér kostela je vyzdoben v barokním slohu. Za jeho dominantu můžeme považovat oltář, který byl vyroben roku 1749, ale v Příbrami byl osazen až od roku 1790. Původně patřil kostelu v Mariánské Týnici, kde působil řád cisterciáků. Kvůli josefínským reformám nemohl chrám déle sloužit liturgickým účelům, takže jeho interiér byl rozmístněn do nejrůznějších částí Českých zemí, a tímto způsobem se oltář ocitl v kostele svatého Jakuba Většího. Město Příbram zakoupilo boční oltáře, mramorový oltář s mramorovou mřížkou, železnou mřížku ve stylu baroka a kazatelnu. Materiál, z kterého se skládá hlavní oltář, je červený slivenecký mramor.⁴² Samotný oltář měří 11 metrů do výšky a na šířku má 8,1 metrů.⁴³ Velkou originalitou tohoto kostela se staly exempláře loděnkovitých hlavonožců, jejichž stáří se odhaduje přibližně na 400 milionů let. Najdeme je na hlavním oltáři v černém plochem mramoru u pozlacených dřevěných soch rodičů Panny Marie, a to svatého Jáchyma a svaté Anny.⁴⁴ Dominantou tohoto oltáře je obraz svatého Jakuba Většího.

Mezi další originalitu kostela můžeme zařadit původní výklenek za oltářem ve stylu gotickém nebo také kazatelnu z Mariánské Týnice s chronogramem, který udává rok 1736, kdy byla kazatelna vyrobena. Již zmíněné boční oltáře jsou vytvořeny ze dřeva připomínajícího mramor. Na severním oltáři dominuje obraz Panny Marie se čtrnácti

⁴⁰ Tamtéž, s. 279.

⁴¹ *Evidenční list nemovité kulturní památky*. Národní památkový ústav. [online]. 2015 [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1107638.

⁴² SOKA Příbram, fond – archiv města Příbram, Děkaný úřad PB – Pamětní kniha 1836–1962, s. 7.

⁴³ PODLAHA, A., *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátku XIX. století. 13. Politický okres příbramský*, s. 90.

⁴⁴ Rozhovor s Janem Primusem vedený Kristýnou Buckovou, Příbram 29. 6. 2021.

pomocníky. Pod obrazem je uložena soška Panny Marie Svatohorské a nad obrazem reliéf Panny Marie Bolesné. Po stranách oltáře stojí sochy cisterciáckých světců, svatého Bernarda z Clairvaux a svatého Roberta z Molesme. Na jižním oltáři můžeme vidět, mezi sochami svatého Jana Křtitele a svatého Jana Evangelisty, obraz svatého Jana Nepomuckého. V horní části oltáře se třpytí Panna Maria Staroboleslavská v obležení zlatých paprsků.⁴⁵

Celý interiér kostela je vyzdoben několika sochami. Mimo již zmíněných soch se zde ještě nachází například socha svatého Jáchyma nebo socha svaté Anny. Po celém interiéru najdeme i několik samostatně stojících skulptur, například svaté Barbory, svatého Jana Nepomuckého, svaté Judy, svaté Terezičky, svatého Josefa nebo socha svatého Antonína Paduánského. V kostele svatého Jakuba Většího se též nacházejí nástěnné obrazy, například svatého Cyrila a Metoděje, svatého Václava se svatou Ludmilou. Můžeme zde vidět křížovou cestu, jež se skládá ze čtrnácti obrazů. Tento cyklus obrazů znázorňuje křížovou cestu Ježíše Krista. Nástrovní malba z roku 1860 znázorňuje legendu o svatém Jakobovi. Nástěnné obrazy namaloval malíř Jan Umlauf.⁴⁶ Interiér kostela byl po všechna staletí uchovávan v dobrém stavu, vždy jen záleželo na finančních možnostech. Poslední velká úprava interiéru proběhla roku 1997, kdy byly pořízeny nové římsy.⁴⁷

Pro kostel svatého Jakuba Většího je také velmi významná cínová křtitelnice z roku 1511, která byla vytvořena neznámým zvonařem Janem. Rok vyhotovení je uveden přímo v latinském textu v horní části křtitelnice. Tentýž rok věnoval křtitelnici místní farář Jakub z Humpolce kostelu svatého Jakuba Většího. Křtitelnice je vysoká cca 72 cm.⁴⁸ Tvarem oválná kovová nádoba se drží na třech nohách. Nohy mají nahoře podobu starců, jež si drží své vousy. Na plášti křtitelnice nalezneme několik postav, a to svatého Pavla, svatého Petra, svatého Jana Evangelisty, svaté Judy, svatého Tadeáše. Také na plášti můžeme vidět lví hlavy s kruhy v tlamě.⁴⁹ Křtitelnice se používá dodnes a je považována za jednu z dominant kostela svatého Jakuba Většího.

⁴⁵ Rozhovor s Janem Primusem vedla Kristýna Bucková, Příbram 29. 6. 2021.

⁴⁶ PODLAHA, A., *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátku XIX. století. 13. Politický okres příbramský*, s. 92.

⁴⁷ *Příbramský deník, Nové římsy zdobí kostel sv. Jakuba*. Ročník 6, č. 188, s. 9.

⁴⁸ *Příbramský deník, Cínová křtitelnice: Svatojakubský kostel s pamětihodnostmi*. Ročník 4, č. 26, s. 11.

⁴⁹ PODLAHA, A., *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátku XIX. století. 13. Politický okres příbramský*, s. 92 – 94.

Uvnitř hodinové věže se nacházejí střílny z 15.–16. století, dnes jsou z části zazděné.⁵⁰ Věž je osazena hodinami, které jsou velice raritní, protože velká ručička ukazuje hodiny a malá ručička minuty. Takto hodiny fungují od roku 1869, kdy byly opravovány hodinářem Balkem. Dne 22. dubna 1761 udeřil znenadání do kostelu blesk. Věž byla tímto přírodním jevem velice poškozena, ale samotný kostel požárem zničen nebyl. Lidé, jako poděkování Bohu, chodili každý rok na svátek svatého Vojtěcha na Svatou Horu.⁵¹ Kostel používal tři zvony. Největší zvon se nazýval svatého Jakub a v 80. letech 19. století byl nárazem tolik poškozen, že musel být vyroben nový, který továrníci ulili ze starého zvonu. Další zvon nesl jméno Drahouň-Barbora. Roku 1897 byl ulit ze starého zvonu, pocházejícího z roku 1467.⁵² Třetí zvon se jmenoval Jan. Všechny tři zvony byly prodány za účelem získání financí na úpravu budovy kostela. Nynější velký zvon Jakub byl posvěcen roku 1952, kdy měl údajně spadnout z valníku, ale bez známek poškození.⁵³

Blízké okolí kostela

Na pravé straně od hlavního vchodu do kostela se nachází socha svatého Jana Nepomuckého. Na tomto místě stojí od roku 1720. Na levé straně od hlavního vchodu můžeme vidět morový sloup se sochou svatého Jakuba, která původně stála u vchodu na dnes již zaniklém hřbitově. Na morovém sloupu je z jedné strany vyryto poděkování za uzdravení a z druhé strany žádost o ochranu před morovou epidemií. Kovová mříž kolem kostela byla v této podobě postavena roku 1883.⁵⁴ Do roku 2011 se v těsné blízkosti tyčilo několik velkých lip. Z důvodu rekonstrukce náměstí a zkoumání archeologických pozůstatků, byly lípy pokáceny. Ničení zeleně vyvolalo v Příbrami velký odpor, ale lidem nezbývalo nic jiného, než se s tím smířit. Po dokončení rekonstrukce bylo po celém náměstí vysázeno několik nových stromků.⁵⁵

1.1.3 Miscellanea

Archeologické nálezy

Roku 2011 začala již zmíněná rekonstrukce náměstí Tomáše Garrigua Masaryka, tudíž i blízké okolí kostela svatého Jakuba Většího. Během této rekonstrukce bylo objeveno několik archeologických nálezů. Mezi ně patřily základy dvou domů, pocházejících

⁵⁰ SMOLOVÁ, V., a kol., *Příbram*, s. 69.

⁵¹ *Informace o kostele sv. Jakuba Staršího*. Římskokatolická farnost sv. Jakuba v Příbrami. [online]. 2015 [cit. 10. 7. 2021]. Dostupné z: <http://www.farapribram.cz/informace-o-kostele-sv-jakuba-starsiho/>.

⁵² SOKA Příbram, fond – archiv města Příbram, Děkaný úřad PB – Pamětní kniha 1836–1962, s. 71.

⁵³ Tamtéž, s. 335.

⁵⁴ VELFL, J., *Příbram v průběhu staletí*, s. 21.

⁵⁵ *Kácení na nám. TGM*. Fonka Příbram. [online]. 2012 [cit. 5. 7. 2021]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=4K3p_1F2acA.

z 12.–13. století, z pravděpodobné původní zástavby. Překvapující byl fakt, že zbytky domů nebyly hluboko, ale naopak velmi blízko povrchu. Dalším nálezem byla část zděné středověké studny.⁵⁶ V blízkosti kostela se našly ještě lidské kostry, které nikoho nepřekvapily, jelikož se na tomto místě dříve rozpínal hřbitov. Archeologové původně hledali železářskou pec, u které věděli přibližnou polohu, a také torzo pece v těchto místech našli. Všechny archeologické nálezy byly zaznamenány a opět zasypány.⁵⁷

Krypta

Ve svatojakubském kostele se taktéž nachází dvě krypty. Tyto krypty nalezneme uvnitř kostela pod presbytářem. Dělí se na „starou“ a „novou“. Ve staré byli pohřbíváni lidé v patnáctém století. První pohřeb v této kryptě se uvádí roku 1401, kdy byl pohřben Jan Bartošek z Drahonic.⁵⁸ Do nové byli ukládáni lidé v osmnáctém století. Do krypty bylo po mnoha letech nahlédnuto v roce 1883, naposledy roku 1986. V kryptě jsou rakve naházeny různě přes sebe, některé jsou rozbité či otevřené. Jejich počet nebyl zjišťován. Měli by zde být pochováni především šlechtici a měšťané.⁵⁹

Městský znak

V kostele se nachází celkem čtyři městské znaky. Pokud člověk o znacích neví, téměř vždy je v kostele přehlédne. Jeden můžeme vidět hned u hlavního vchodu, druhý na lavici naproti sakristii, třetí na vítězném oblouku a poslední je vytesán do kamene nad kryptou. Poslední znak dnes již neuvídíme, jelikož je jeho povrch zašlapán. S posledním znakem se pojí příběh kameníka, který zemřel před obdržení odměny. Údajně byla odměna vyplacena kameníkově ženě Eleonoře, ale ne v peněžní odměně, nýbrž v sudu piva.⁶⁰

1.2 Svatá Hora

1.2.1 Dějiny kostela

Svatá Hora je považovaná za jedno z nejznámějších a nejvýznamnějších poutních míst v České republice a zároveň v Evropě. V současnosti je Svatá Hora římskokatolická farnost u kostela Nanebevzetí Panny Marie. Svatá Hora se rozprostírá nad hornickým městem

⁵⁶ *Příbramský deník*, Archeologové našli na náměstí TGM lidskou kostru. 22. 3. 2012.

⁵⁷ *Periskop*, Další tajemství příbramského náměstí. Ročník 23, č. 12, Příbram 2012, s. 3.

⁵⁸ POBUDA, K., *Příbramské kostely*, s. 12.

⁵⁹ *Příbramský deník*, Krypta. Ročník 3, č. 51, s. 8.

⁶⁰ *Informace o kostele sv. Jakuba Staršího*. Římskokatolická farnost sv. Jakuba v Příbrami. [online]. 2015 [cit. 10. 7. 2021]. Dostupné z: <http://www.farapribram.cz/informace-o-kostele-sv-jakuba-starsiho/>.

Příbramí. Umístění původní kapličky bylo velmi dobře promyšleno, neboť se nachází v lokalitě s nejvyšším bodem města, a to ve výšce 502 m. n. m., a proto je Svatá Hora také přezdívána místním obyvatelstvem jako Svatý kopeček. K tomuto místu se váže mnoho zázračných a neobvyklých legend, čímž se proslavila. Všechny tyto zázraky jsou připisovány Panně Marii, již je celé poutní místo zasvěceno.

Pravděpodobný vznik

Bohužel se nedochovaly žádné prameny s datem vzniku kapličky, ale za nejpravděpodobnější dobu, kdy byla Svatá Hora založena, lze považovat 14. století, jelikož první bezpečná písemná zmínka o hoře sv. Marie pochází již z počátku století následujícího, z roku 1406.⁶¹ Tato zmínka pochází z privilegia arcibiskupa Zbyňka Zajíce z Hazmburka. Jednalo se o neplacení daní za usedlosti v okolí Svaté Hory.⁶² Bohuslav Balbín, který se vzniku a celkovému vzhledu původní kapličky podrobně věnoval, datuje její vznik na počátek 16. století. Ze svých výzkumů přišel i na další možnost vzniku kapličky – nechal ji postavit samotný Arnošt z Pardubic. Považoval ho za příbuzného Malovců, protože jeho erb byl stejný, až na barvy, které se odlišovaly.⁶³ K variantě, že nechal kapličku postavit již Arnošt z Pardubic, se přiklání mimo jiné i Karel Kuča.⁶⁴

Vývoj Svaté Hory

Podle záznamu Bohuslava Balbína byla původní kaplička v 17. století velmi malá. Na délku měřila 20 loktů, což se převádí na přibližných 13 metrů, její šířka dosahovala na 11, 75 loktů, přibližných 7 metrů a 7 loktů, tudíž cca 4 metry na výšku.⁶⁵ Historiograf Bohuslav Balbín ji popisoval jako jednoduchou stavbu s žádnými dobovými architektonickými články, proto pro něj bylo těžké určit přesnou dobu vzniku. Současný areál Svaté Hory je mnohem rozsáhlejší než původní z 15. století. Kaplička byla razantně přestavěna v letech 1660–1673 podle návrhu Carla Luraga a P. Benjamina Šlajera. Tito architekti také navrhli ambity, které obklopují celou svatyni. Ambity jsou klenuté dovnitř otevřené chodby tvořící obdélník. Na klenbách ambitů můžeme vidět sto obrazů spjaté se zázraky Panny Marie. Stěny ambitů zdobí dvacet lunetových obrazů, jež znázorňují mýty a historické události spojené se Svatou Horou od nejstarší historie Svaté Hory, až do doby nedávné. U každého obrazu je zaznamenán rok

⁶¹ Tuto tezi zmiňuje například i Roman Káčerek ve své bakalářské práci *srovnání KÁČEREK, Roman. Dějiny Svaté Hory v zrcadle zázraků*. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2016, s. 18.

⁶² SOKA Příbram, fond – městský magistrát, č. inv. 18, Příbram, městský kopiář IV, s. 6.

⁶³ BALBÍN, B., *Diva Montis Sancti*, kniha II, kap. V., s. 113.

⁶⁴ KUČA, K., *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 6. sv., s. 196.

⁶⁵ BALBÍN, B., *Diva Montis Sancti*, kniha II, kap. IX., s. 144.

a vícejazyčný popis události.⁶⁶ V každém rohu ambitů se nachází osmiboká kaple – Mníšecká, Plzeňská, Pražská a Březnická.⁶⁷ Březnická kaple je známá poutní cestou z Březnice na Svatou Horu, při které byla cílem právě tato kaple.

Svatá Hora byla roku 1647 věnována jezuitskému řádu, který zde působil do roku 1773, kdy byl zrušen. Po 126 letech odcházejí jezuité z Příbrami.⁶⁸ Svatyně poté spadala pod správu Jáchyma hraběte Čejky z Olbramovic, který byl povýšen na místního probošta. Světská duchovní správa byla vykonávána do roku 1860. O rok později byla Svatá Hora svěřena kongregaci redemptoristů.⁶⁹ Roku 1903 žádala kongregace Nejsvětějšího Vykupitele sv. Otce Pia X., aby Svatá Hora byla označována titulem „basilika minor“. Papež souhlasil a Svatou horu povýšil brevem začínající slovy: „Pius P. P. X. Ad perpetuam rei memoriam. Sacris aedibus atd.“⁷⁰ Tento titul dává Řím jen nejvýznamnějším poutním kostelům. Díky názvu Basilika se Svaté Hoře může říkat palác Královny nebeské. Nutno podotknout, že Svatá Hora není bazilikou ve smyslu stavebního typu, ale v náboženském a symbolickém. Prvním dnem roku 1920 byla obnovena samostatná správa Svaté Hory.⁷¹ Od roku 1950 nesměli redemptoristé, kteří spravovali Svatou Horu, vykonávat činnost až do roku 1990. Následně v roce 1995 se stává Svatá Hora Národní kulturní památkou.⁷²

1.2.2 Vybavení kostela a jeho blízké okolí

Vybavení kostela

Největší dominantou Svaté Hory je bazilika se stříbrným oltářem. Na vzniku oltáře se podíleli mnozí stříbrníci a zlatníci z různých měst.⁷³ Původně se oltář skládal z dvou stříbrných svatostánků, stříbrných schůdků, svícňů, stříbrných antependií a stříbrných lamp. Do úplného oltáře scházelo stříbrné sloupkové pozadí, které dokončil roku 1746 stříbrník Josef Seitz. Stěna, na které se oltář nachází, byla vysoká a v porovnání s ní vypadal oltář příliš nízce. Jan Antonín Quitainer přišel s řešením, jak oltář předělat, a to zvýšením. Dle návrhu se měl oltář zvýšit pomocí umístění stříbrné skupiny, znázorňující Nejsvětější Trojici, ozářenou paprsky a držící korunou nad mariánským svatostánkem. Roku 1758 návrh zrealizoval Kašpar

⁶⁶ KOPEČEK, J., *Svatá Hora*, s. 36.

⁶⁷ HOLAS, F. X., *Sto kapítolek z dějin Svaté Hory, Mariánského poutního místa u Příbramě*, s. 37.

⁶⁸ SOKA Příbram, fond – archiv města Příbram, *Děkanský úřad PB – Pamětní kniha 1836–1962*, s. 262.

⁶⁹ *Svatá Hora*. SOKA Příbram, fond – archiv města Příbram, č. inv. 865, karton 58.

⁷⁰ HOLAS, F. X., *Sto kapítolek z dějin Svaté Hory, Mariánského poutního místa u Příbramě*, s. 72.

⁷¹ *Obnovení samostatné duchovní správy na Svaté Hoře u Příbrami 1920*. SOKA Příbram, fond – archiv města Příbram, č. inv. 865, karton 58.

⁷² *Poutní místo Svatá Hora*. Národní památkový ústav. [online]. 2015 [cit. 18. 7. 2021]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/poutni-misto-svata-hora-2146018>.

⁷³ POCHE, E. a kol., *Umělecké památky Čech*, 3. sv., s. 184.

Gschwandtner. Poslední úprava proběhla o 14 let později, kdy Antonín Jakub Thym z Malé Strany obohatil oltář o stříbrné pozadí mezi mariánským svatostánkem a skupinou Nejsvětější Trojice.⁷⁴

Blízké okolí kostela

Svatohorské schody, spojující město přímo s budovou Svaté Hory, jsou typickým znakem Svaté Hory. Původní cestu s dřevěnými schody a postranními sedadly nechal vyzdobit císařský generál Zikmund Myslík.⁷⁵ Roku 1727 byla cesta přestavěna podle návrhu Kiliána Ignáce Dientzenhofera. Celé zastřešené schodiště měří 400 metrů a počet schodů přímo k oltáři činí 365.⁷⁶ Právě na těchto schodech roku 1978 vznikl požár, který se dostal až do vnitřní části kostela. Kostel byl velmi poničen a jeho obnovení stálo mnoho financí.

Před hlavní vchodem do kostela se rozprostírá velký vydlážděný prostor, později nazývaný náměstím, s mramorovým sloupem na vrcholu se zlacenou soškou Panny Marie a částečně podél obvodu náměstí s kamenným zábradlím. Na nejvyšším vrcholu vnějšího areálu Svaté Hory (Kalvárie) se tyčí sousoší Ježíše Krista s Máří Magdalenou a po stranách s Pannou Marií a sv. Janem Evangelistou z roku 1692, které vytesal Matias Hueber. Kousek od vrcholu Kalvárie se nachází Toufarova louka, kudy vede necelý kilometr dlouhá křížová cesta se čtrnácti kříži, sousedící se známou Mariánskou studánkou. Na nejvyšší části louky dominuje Toufarův kříž na počest jeho osoby a několik dalších církevních hodnostářů, kteří se stali obětmi komunistického režimu. Druhým směrem od Kalvárie najdeme Dub svatého Václava, který údajně vyrostl ze semene stromu, jenž pochází z doby Karla IV.

1.2.3 Miscellanea

Pověst o Janu Procházkovi

Se vznikem původní kapličky se pojí několik pověstí. Jedna z nejznámějších pověstí je o Janu Procházkovi, který v roce 1619 zcela oslepl. Sebe a svoji rodinu se snažil žít zebráním na ulicích. Roku 1632 se Procházkovi začal ve snech zjevovat stařec, který mu kázal, aby se dostal na Svatou Horu a tam sloužil Panně Marii. Za odměnu mu sliboval, že bude zbaven slepoty. Jan Procházka se tedy vydal na cestu se svým vnukem Jakubem Horáčkem. Do Příbrami dorazili 10. června a kapli vyklidili. V noci ze 13. na 14. června se Procházka

⁷⁴ PODLAHA, A., *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátku XIX. století. 13. Politický okres příbramský*, s. 99.

⁷⁵ BALBÍN, B., *Diva Montis Sancti*, kniha II, kap. IX., s. 138.

⁷⁶ SMOLOVÁ, V., a kol. *Příbram*, s. 228.

modlil, aby se mu navrátil zrak. Když se probudil, mlhavě viděl na své levé oko a časem se mu zrak navrátil úplně.⁷⁷

Soška Panny Marie

Soška měří 49 centimetrů a je vyřezaná z hruškového dřeva. Přesné datum vzniku sošky se určit nedá, jelikož je neodborně zpracovaná.⁷⁸ Podle Bohuslava Balbína nechal sošku vyřezat první pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic pro oltář v kapli své tvrze v Příbrami údajně v roce 1348. Existuje i varianta, že sošku vyřezal samotný Arnošt z Pardubic, protože není odborného řezbářského provedení.⁷⁹ Soška měla pro příbramské obyvatele velký význam, proto ji po celá staletí opatrovali. Od 1. poloviny 17. století se soška nachází na Svaté Hoře, a to dodnes.⁸⁰ Na Svatou Horu se po mnoha stolení vydávalo tisíce poutníků nejen z různých částí Čech, ale též z okolních zemí. Poutníci se chtěli Panně Marii a její sošce poklonit. V současnosti se takto významné poutě již nekonají, ale dochovala se slavnost Korunovace, probíhající vždy v červnu na výročí korunovace sošky Panny Marie.⁸¹ První Korunovace se uskutečnila 22. června 1732 a trvala osm dní.⁸²

Krápníková jeskyně

Při stavbě Plzeňská kaple začaly docházet různé materiály, nejdříve písek, malta, a poté dokonce i voda. Mnozí z dělníků přestávali věřit, že se stavba dokončí, z toho důvodu se šli do kostela pomodlit k Panně Marii a prosili ji o pomoc. Ještě ten den večer pod zemí začala téci voda. Popadli lopaty a dali se do práce. Když se dokopali do jeskyně, zapálili pochodně a vlezli dovnitř. Všude bylo plno vápenných krápníků a uprostřed tekla bílý pramen, v němž bylo obsaženo velké množství vápničku, tudíž byl tento pramen vhodný ke stavbě. Jeskyně byla zasvěcena sv. Máří Magdaleně.⁸³

Mariánská studna

Jan Procházka se po zázračném vyléčení stále staral o Svatou Horu, kde se mu dařilo dobře. Jediným problémem byl nedostatek vody, pro kterou se muselo chodit až do města. To bylo jak pro něj, tak pro návštěvníky velmi náročné. Procházka se rozhodl zkusit najít vhodné

⁷⁷ BALBÍN, B., *Přepodivná Matka Svatohorská Maria, v zázracích a milostech svých na Hoře Svaté nad Příbramí se stkvějící*, kniha II, kap. III., s. 73–74.

⁷⁸ KOPEČEK, J., *Svatá Hora*, s. 10.

⁷⁹ PODLAHA, A., *Sochy a sochoprávní umění v Mariánské v Čechách*, s. 5.

⁸⁰ HOLAS, F. X., *Sto kapítolek z dějin Svaté Hory, Mariánského poutního místa u Příbramě*, s. 10.

⁸¹ *Letošní oslavy korunovace. Svatá Hora*. [online]. 2003 – 2021 [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: <https://svata-hora.cz/2019/07/21/letosni-oslavky-korunovace/>.

⁸² HOLAS, F. X., *Sto kapítolek z dějin Svaté Hory, Mariánského poutního místa u Příbramě*, s. 48.

⁸³ BISKUP, J., *Příbram*, s. 22.

místo, kde by se dala najít voda. Na jižní straně kaple zkusil kopat a opravdu našel pramen čisté vody.⁸⁴ Takto vznikla zázračná studánka, která byla pojmenována Mariánská. Podle legend má léčivé účinky.⁸⁵

Zázraky Panny Marie

Klenby zobrazující zázraky spjaté s Pannou Marií jsou rozděleny podle světových stran. Na severní chodbě najdeme události ohrožující život vodním živlem. Na jižní chodbě můžeme vidět neštěstí spjaté s divokou zvěří, morem a nepřátelskými vojsky. Na východní chodbě nalezneme nešťastné pády z koní, z vysokých míst a z vozů. Na západní chodbě jsou znázorněny nebezpečné události spojené s ohněm. Zázraků na klenbách najdeme celkem sto.⁸⁶

1.3 Kostel svatého Prokopa

1.3.1 Dějiny kostela

Kostel svatého Prokopa je nejstarší církevní budova na Březových Horách. Původně zde stála dřevěná zvonice s velkým vzácným zvonem. Zvonice byla postavena na tomto místě, jelikož se zde pohřbívaly oběti moru a zvonice za ně měla každý den zvonit.⁸⁷ Díky přírodním podmínkám byla zvonice roku 1709 povalena, avšak hornické bratrstvo ji ve stejném roce opravilo. Protože známá Prokopská pouť byla přesunuta ke kostelu sv. Jakuba Většího, navrhl horní mistr Jiří Tomáš Pusch roku 1719, vybudování kostelíčka sv. Prokopa. Základní kámen byl položen 5. září 1721.⁸⁸ Kostelíček se dostavěl v barokním slohu roku 1732. Posvěcení kaple pak proběhlo na svátek svatého Prokopa roku 1733.⁸⁹ Kaple však zůstala z velké části jen dřevěná, z kamene byl vytvořen jen presbytář.⁹⁰ S přibývajícím počtem hornických rodin na Březových Horách prostory kostela nestačily, a proto se roku 1836 jednalo o stavbě kostela svatého Vojtěcha.⁹¹ Schválilo se i rozšíření kaple svatého Prokopa, které započalo roku 1879. Původní kostelíček nebyl zcela zbourán, ale velmi pozměněn. Návrh kostela vytvořil František Vitáček a stavební činnosti se ujal stavitel Bastl.⁹² Kostel byl postaven v novorománském slohu a od této podoby se již nezměnil. Budova má tedy nyní jednu loď

⁸⁴ BISKUP, J., *Pověsti ze stříbrného kraje. Příbram*, s. 21.

⁸⁵ HOLAS, F. X., *Sto kapítolek z dějin Svaté Hory, Mariánského poutního místa u Příbramě*, s. 19.

⁸⁶ SMOLÍK, V., *Milosti Panny Marie svatohorské*, Příbram 1948.

⁸⁷ POBUDA, K., *Ročenka spolku pro vnitřní úpravu hornického kostela svatého Prokopa na Březových Horách*, s. 3.

⁸⁸ POBUDA, K., *Staletý památník havířské slávy*, s. 11–12.

⁸⁹ SOKA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 424, karton 26, s. 138.

⁹⁰ ČÁKA, J., *Březové Hory*, Příbram 1979, s. 5.

⁹¹ SMOLOVÁ, V., a kol., *Příbram*, Praha 2017, s. 541–542.

⁹² SOKA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 424, karton 26.

a obdélný polygonálně uzavřený presbytář. V západním průčelí dominuje vysoká hranolovitá věž, která byla velkou změnou od původní stavby.⁹³ Tato čtyřboká, nahoře osmiboká hranolovitá věž, je zakončena vysokou štíhlou střechou. Nad presbytářem se vypíná malá sanktusová věžička. Na kostele můžeme vidět pilastry nebo například obdélníková okna s půlkruhovými záklenky.⁹⁴ Loď a kněžiště jsou pokryty souvislou sedlovou střechou, nad závěrem s valbou. Nad sakristií můžeme vidět valbovou střechu. Posvěcení kostela se konalo 29. října 1879.⁹⁵ Kostel svatého Vojtěcha byl prohlášen za farní, a tak začal být kostel svatého Prokopa zanedbáván a postupně chátral. Roku 1936 vznikla organizace *Spolek pro vnitřní úpravu hornického kostela sv. Prokopa*, která se o kostel starala.⁹⁶ Organizace skončila roku 1951 a od té doby se o kostel nikdo nestaral.⁹⁷ V 70. letech 20. století se odsloužila poslední svatá mše a prostory kostely měly sloužit jako skanzen nebo skladiště. K tomu nakonec nedošlo, avšak kostel velmi chátral, několikrát byl vykraden a poničen.⁹⁸ Od 3. května 1958 se kostel svatého Prokopa zařazuje mezi kulturní památky.⁹⁹ V 90. letech byl kostel opraven za pomoci Rudných dolů. Kostel svatého Prokopa je dnes propůjčen římskokatolickou farností pravoslavné církvi.¹⁰⁰

1.3.2 Vybavení kostela a jeho blízké okolí

Vybavení kostela

Jednoduchý klasicistní portálový a po stranách sloupový oltář z počátku 19. století daroval Tomáš Kadeřábek již pro předchozí kapli.¹⁰¹ K oltáři patřily tři sochy, a to socha Panny Marie Bolestné, svatého Jana Evangelisty a socha svatého Prokopa. Tento oltář však roku 1945 shořel.¹⁰² Bočním oltářem byl oltář svaté Barbory ve slohu rokokovém. Dominantou kostela svatého Prokopa je barokní socha svatého Prokopa z 18. století.¹⁰³

Kostelu svatého Prokopa bylo darováno několik obrazů. Za jeden z nejvýznamnějších obrazů je považován obraz svatého Prokopa, vyobrazeného jako poustevníka sázavského. Dnes se obraz nachází v kostele svatého Vojtěcha. V kostele se také nacházel veliký obraz na

⁹³ KUČA, K., *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 6. sv., s. 205.

⁹⁴ POCHE, E. a kol., *Umělecké památky Čech*, 3. sv., s. 140.

⁹⁵ *Provolání*. SOKA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 424, karton 26.

⁹⁶ SOKA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 866, karton 58.

⁹⁷ KOLOMAN, I., *Hornictví na Březových Horách a hornický patron sv. Prokop*, s. 8.

⁹⁸ FRYŠ, J., *Příbram. Přítomná minulost*, s. 206.

⁹⁹ *Kostel sv. Prokopa*. Národní památkový ústav. [online]. 2015 [cit. 10. 12. 2021]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-prokopa-14502627>.

¹⁰⁰ SMOLOVÁ, V., a kol., *Příbram*, s. 544.

¹⁰¹ POCHE, E. a kol., *Umělecké památky Čech*, 3. sv., s. 140.

¹⁰² FRYŠ, J., *Příbram. Přítomná minulost*, s. 206.

¹⁰³ *Kostel sv. Prokopa*. Město Příbram, oficiální web. [online]. 2021 [cit. 6. 12. 2021]. Dostupné z: <https://pibram.eu/mesto-pibram/o-meste/kulturni-pamatky/kostel-sv-prokopa.html>.

vítězném oblouku, jenž představoval hornické nebe. V dnešní době jsou zdi na místě oblouku vymalovány bílou barvou a po motivu hornického nebe nejsou ani památky. Dnes se interiér kostela velmi pozměnil, neboť si pravoslavní mohli upravit vnitřek kostela podle svých zvyků, aby mohli plnit obřady. Dominantou interiéru je tudíž ikonostas.

Co se týče zvonů, nejstarší březohorský zvon byl vytvořen roku 1580 v Novém Městě, jak je přímo do zvonu vyryto. Jeho posvěcení uctívá Jana Evangelistu. Původně zvon visel ve dřevěné zvonici, ale později do předělaného kostela, byl původní starý zvon umístěn sem. Josef Káš s bratrem Martinem pořídili v roce 1744 dva nové zvony pro kostel svatého Prokopa. Na prvním zvonu byly vyobrazeny motivy Panny Marie, svaté Anny, svatého Jana Nepomuckého a svatého Martina. Druhý zvon zdobily reliéfy svatého Prokopa, svatého Ivana, svatého Josefa a svaté Veroniky. Oba zvony praskly, a proto musely být z původních odlity nové.¹⁰⁴ Po velké přestavbě roku 1879 byly v kostele tři zvony – původní zvon vyrobený v 16. století, dále zvon vytvořený v roce 1731 (roku 1992 ukraden ze sanktusníkové věže) a k dokončení stavby kostelu patřil i nový zvon *Vojtěch*.¹⁰⁵ Nejstarší zvon časem praskl a uchovával se na městské radnici. Farář Josef Schmied žádal v roce 1924 o navrácení zvonu do kostela na posvátné místo, kde byl později uložen na podstavec. Veškeré náklady platili březohorští katolíci sami.¹⁰⁶ Dnes tento starý velmi vzácný zvon najdeme na expozici v Hornickém muzeu na Březových Horách. Během 1. světové války se dva zvony použily na zbrojní účely, stejně jako zvony z kostela svatého Vojtěcha.¹⁰⁷ Roku 1926 byl zakoupen nový zvon s obrazem svatého Cyrila a Metoděje od farní jednoty cyrilské k čtyřicátému výročí jejího trvání.¹⁰⁸

Blízké okolí kostela

Kostel se nachází na březohorském vrchu v obklopení několika stromů. Přímo před kostelem stojí lípa s názvem Lípa u sv. Prokopa, která se řadí mezi památkové stromy. V blízkosti se rozprostírá les Koráb. Dvacet metrů od budovy kostela stojí Kášův kříž a v blízké Prokopské ulici najdeme druhý kříž, spjatý s kostelem svatého Prokopa. Pod kopcem se nalézá náměstí J. A. Alise, za jehož dominantu se považuje kostel svatého Vojtěcha. Nedaleko kostela nalezneme Důl Anna a Důl Vojtěch.

¹⁰⁴ SCHMIDT, J. a FÁRA, J., *6. Jubilejní sjezd rodáků a přátel Březových Hor*, s. 22–24.

¹⁰⁵ *Periskop, Svatý Prokop: kolik let?* Ročník 23, č. 3, s. 5.

¹⁰⁶ SOkA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 424, karton 26.

¹⁰⁷ *Pamětní kniha duchovní správy na Březových Horách*, s. 97.

¹⁰⁸ *Slavnému městskému úřadu jakožto patronu kostela sv. Prokopa na Březových Horách*. SOkA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 424, karton 26, s. 35–36.

1.3.3 Miscellanea

Krypta

Kryptu nechal postavit ve 30. letech 18. století rod Kášů. Mezi první osoby, které byly pohřbeny v kryptě, patří Pavel Káš ze známého příbramského rodu, jeho žena Magdalena a syn Josef s ženou Veronikou.¹⁰⁹ Proto se krypta nazývá *Krypta rodu Kášova*.

Prokopská pouť

Prokopská pouť je doprovázena slavnostmi, a to již od 2. poloviny 16. století. Událost se odehrává na svátek svatého Prokopa, tedy 4. července. Hlavním hornickým svátkem se stal tento den poprvé roku 1733, kdy šli všichni horníci ve slavnostních uniformách do ulic v průvodech s hornickými prapory a s hornickou kapelou. V minulém století byla slavnost omezena. K jejímu úplnému obnovení došlo až roku 1991. Od té doby se koná Prokopská pouť každoročně.¹¹⁰ Dnes se při Prokopské pouti se koná polní mše u otevřeného kostela.¹¹¹ K události Prokopské poutě se přenáší obraz svatého Prokopa, který je jinak z bezpečnostních důvodů uložen v kostele svatého Vojtěcha.

1.4 Kostel svatého Vojtěcha

1.4.1 Dějiny kostela

Na Březových Horách se velmi rozvíjela hornická činnost, a tudíž se zvětšoval počet obyvatel, pro které nestačil pouze jeden kostel, v tehdejší době kostel svatého Prokopa. Od roku 1836 se začal vybírat příspěvek na stavbu nového, většího kostela.¹¹² Roku 1847 březohorští zároveň žádali o založení fary, pod kterou by náležely okolní vesnice Podlesí, Orlov, Lazec a Záboř (dnešní Zdaboř). Podmínkou však bylo právě dokončení kostela.¹¹³

Pro stavbu kostela bylo třeba více prostoru, proto byla odkoupena hospoda od manželů Wimrových.¹¹⁴ Nakonec byl kostel postaven nedaleko kostela svatého Prokopa a zároveň v blízkosti Ševčinského dolu. První návrh kostela v gotickém slohu byl však zamítnut, jelikož by stavba byla příliš veliká na venkovský kostel. Druhý návrh kostela měl původně

¹⁰⁹ POBUDA, K., *Ročenka spolku pro vnitřní úpravu hornického kostela svatého Prokopa na Březových Horách*, s. 4.

¹¹⁰ *Almanach 4. sjezdu rodáků a přátel Březových Hor*, 5.–6. července 1997, s. 30.

¹¹¹ SMOLOVÁ, V., a kol., *Příbram*, s. 544.

¹¹² SOKA Příbram, fond – archiv města Příbram, *Děkanský úřad PB – Pamětní kniha 1836–1962*, s. 35.

¹¹³ *Pamětní spis*. SOKA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 430, karton 26.

¹¹⁴ *Pamětní kniha duchovní správy na Březových Horách*, s. 30.

navrhnout architekt Ignác Ullmann, ale rozhodl se pro předání projektu svému synovci Bedřichovi Münzbergerovi, který projekt navrhl společně s kolegou Antonínem Baumem.¹¹⁵ Kostel byl poupraven na renesanční sloh, ale ani tento návrh nevyhovoval. Místodržitelská kancelář poslala náčrtky, podle kterých se vymýšlela třetí podoba kostela, opět od architektů Antonína Bauma a Bedřicha Münzbergera. Architekti si však mnohé nápady poupravili dle svého, například nahradili dřevěný kazetový strop klenutým.¹¹⁶ Tento návrh byl přijat. Pojmenování kostela podle patrona bylo vybráno podle světce Vojtěcha, neboť se v této době slavilo devítisté výročí umučení prvního českého biskupa Vojtěcha. Dalším důvodem, proč byl kostel pojmenován po tomto světcí, je rekord v hloubce ražby dolu (1000 metrů), který se udál právě v dole svatého Vojtěcha.¹¹⁷

Základy kostela svatého Vojtěcha byly položeny roku 1886 na pozemcích darované ředitelstvím dolů, březohorskou obcí a na vykoupených pozemcích od soukromníků, například od rodiny Urešových.¹¹⁸ Základy kostela byly vysvěceny 4. července roku 1887. Dodnes je dochován i program, jak slavnosti probíhaly.¹¹⁹ Dohled nad návrhem měl už jen Bedřich Münzberger, jelikož jeho spolupracovník Antonín Baum zemřel ještě před započítím stavby. Během výkopových prací došlo k několika problémům, například objevení stálé šachty nebo vodních pramenů. V průběhu musely být odkupovány další okolní domy a pozemky, které nebyly původně v plánu. Po dostavění se stal kostel svatého Vojtěcha nejdůležitější budovou Březových Hor, jež byla vysvěcena dne 21. září 1890.¹²⁰

Architekti kostel navrhli v novorenesančním slohu jako trojlodní stavba s převýšenou střední lodí. Dodnes kostel zachoval tehdejší budovu, tudíž zadní strana budovy je zakončena apsidou. Naopak v průčelí kostela dominuje hranolová věž vysoká 40 metrů s hodinami od firmy Ludvíka Hainze.¹²¹ Ve věži se také nachází dobové listiny, popisující stavbu kostela od úplného počátku,¹²² a to listina o dosažení hloubky 1000 metrů, pohled

¹¹⁵ SLÁDEČEK, P., *Stavba kostela sv. Vojtěcha na Březových Horách*. Podbrdsko XXII, s. 42–43.

¹¹⁶ SCHMIDT, J., *Chrám svatého Vojtěcha*, s. 2–3.

¹¹⁷ *100 let farního kostela na Březových Horách*, Jubilejní sborník, s. 8.

¹¹⁸ *Koupě domku č. 45 na stavbu kostela*. SOkA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 428, karton 26.

¹¹⁹ *Svěcení základů kostela sv. Vojtěcha*. SOkA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 430, karton 26.

¹²⁰ *Horymír: Týdeník zábavný a poučný. Slavnostní svěcení nového chrámu Páně sv. Vojtěcha na Břez. Horách*. Ročník XX, č. 38.

¹²¹ SOkA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 436, karton 27.

¹²² *Pamětní spis*. SOkA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 430, karton 26.

na základy kostela a 24 různých časopisů.¹²³ Průčelí portálového typu s hlavním a bočními vchody nese v horním tympanonu reliéf. Tento chrám je dlouhý 22 metrů, široký 16 metrů a v presbytáři dosahuje délky 9 metrů a šířky 6, 4 metrů.¹²⁴ Za komunistického režimu však začala budova kostela chátrat a stávala se nebezpečnou pro své okolí. Při nepříznivém počasí opadávala omítka nebo odlétávaly kusy střešní krytiny. Město vnějšek kostela začalo opravovat až po zranění kolemjdoucích lidí, včetně dětí. Opravy proběhly v 70. letech 20. století.¹²⁵ Ve 2. polovině 20. století se také několikrát propadla podlaha, jelikož budova stojí nedaleko od šachet, a tak kvůli častému provozu nákladních aut a autobusů byla narušena statika. Dnes je průjezd autobusů a nákladních aut v blízkosti kostela zakázán.¹²⁶ Od 4. dubna 2006 se kostel svatého Vojtěcha řadí mezi kulturní památky.¹²⁷

1.4.2 Vybavení kostela a jeho blízké okolí

Vybavení kostela

V kostele svatého Vojtěcha najdeme celkem čtyři oltáře. Na hlavním oltáři dominuje obraz sv. Vojtěcha od malíře Alexandra Jakeše. Na levém bočním oltáři můžeme vidět dřevěnou sošku Panny Marie s Ježíšem Kristem od sochaře Vincenta Ruperta Smolíka. Na pravém bočním oltáři nalezneme obraz svatého Václava namalovaného opět Alexandrem Jakešem.¹²⁸ Po levé straně pravého bočního oltáře stojí mramorová křtitelnice s litinovým vrškem. Čtvrtý oltář se nazývá Božího hrobu a jeho součástí je socha ležícího Krista. Vedle levého bočního oltáře můžeme vidět neorenesanční kazatelnu, kterou vytesal truhlář František Barták. Na přední straně kazatelny malíř Josef Scheiwl vyobrazil postavy svatého Augustina, svatého Ambrože, svatého Řehoře, svatého Jeronýma a ve středu Ježíše Krista jako Dobrého pastýře.¹²⁹ Dříve se v kostele nacházelo několik soch umístěných na sloupech, ty však předchůdci dnešního faráře nechali odstranit. Další změnou je balustrádové zábradlí, které bylo dříve jinak postavené a hlavně mnohem větší. Velkou změnou také bylo zesvětlení zdi. Dříve nesly zdi kostela barvu laděnou do

¹²³ *Almanach 4. sjezdu rodáků a přátel Březových Hor, 5.–6. července 1997*, s. 59–60.

¹²⁴ *Kostel sv. Vojtěcha*. Národní památkový ústav. [online]. 2015 [cit. 9. 2. 2022]. Dostupné z: Odkaz: <https://pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/kostel-sv-vojtecha-451042020>.

¹²⁵ *Pamětní kniha duchovní správy na Březových Horách*, s. 241.

¹²⁶ *Almanach 4. sjezdu rodáků a přátel Březových Hor 5.–6. července 1997*, s. 60.

¹²⁷ *Kostel sv. Vojtěcha*. Národní památkový ústav. [online]. 2015 [cit. 9. 2. 2022]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/kostel-sv-vojtecha-451042020>.

¹²⁸ SOkA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 434, karton 27.

¹²⁹ *Historie římskokatolické farnosti u kostela sv. Vojtěcha v Příbrami VI-Březových Horách*. Farnost Březové Hory. [online]. 2022 [cit. 9. 2. 2022]. Dostupné z: <https://farnostbrezovehory.eu/historie/>.

červena.¹³⁰ V kostele svatého Vojtěcha vidíme po celém vnitřním obvodu namalovanou křížovou cestu, stejně jako v kostele svatého Jakuba Většího od autora Jana Umlaufa. Znakem pro kostel svatého Vojtěcha jsou také barevná okna v presbyteriu, na nichž jsou vyobrazeny postavy svaté Barbory, svatého Karla Boromejského a svatého Prokopa od akademického malíře Jana Zachariáše Quasta.¹³¹

Jelikož se kostel nachází v blízkosti březohorských šachet, znázorňuje hornickou činnost i vnitřek kostela. Na bocích každé dřevěné lavice najdeme vytesaný hornický symbol, dvě překřížená kladiva v kroužku. Interiér kostela se poměrně změnil. Pro kostel jsou také typické tři pamětní desky z bílého mramoru. První patří cí hrdinům, kteří obětovali svůj život během záchrany lidí z dolu Marie při tragédii roku 1892. Druhá deska připomíná březohorské oběti z 1. světové války a třetí deska je věnována padlým a umučeným občanům v 2. světové válce. Desky najdeme na bočních stěnách kostela. Co se týče zvonů, kostel vlastnil do 1. světové války čtyři zvony pojmenované podle příbramských dolů, tudíž Vojtěch, Prokop, Anna a Marie. Zvonař Diepold ulil zvony v renesančním slohu. Na zvonech mohl člověk vidět vyobrazení patronů, městského a hornického znaku, obrazu kostela, českého lva nebo rakouského orla.¹³² Během 1. světové války, roku 1916, bylo ministerstvem kultu nařizeno použít kostelní zvony k válečným účelům z důvodu nedostatku kovů. Mezi 27. a 29. září 1916 byly kostelu svatého Vojtěcha odňaty tři zvony.¹³³ Ušetřen byl pouze zvon Anna. Dne 13. září roku 1924 byly pořízeny nové zvony, které se hned následující den posvětily.¹³⁴ Dnes kostel vlastní pouze dva malé zvony, proto fara pořádá sbírku peněz pro koupi nového.

Blízké okolí kostela

Náměstí

Kostel svatého Vojtěcha najdeme na náměstí J. A. Alise, dříve K. Gottwalda či Komenského. Blízko kostela stojí základní škola, na jejíž boční zdi je vystaven černý kovový kříž se stříbrným zdobením. Kříž byl původně vystaven ve výklenku domu, který byl později zbourán.¹³⁵ Pod náměstím se nachází Ševčinský důl a hornické muzeum, které nabízí několik expozic, týkajících se březohorské horní činnosti.

¹³⁰ Rozhovor s P. Robertem Cieszkowskim vedla Kristýna Bucková, Příbram 20. 10. 2021.

¹³¹ VELFL, J., *Památky Příbrami v obrazech: The sights of Příbram in pictures = Die Denkmäler der Stadt Příbram in Bildern*, s. 67.

¹³² *Almanach 4. sjezdu rodáků a přátel Březových Hor* 5.–6. července 1997, s. 60.

¹³³ *Pamětní kniha duchovní správy na Březových Horách*, s. 97.

¹³⁴ Tamtéž, s. 149.

¹³⁵ *Almanach 4. sjezdu rodáků a přátel Březových Hor*, 5.–6. července 1997, s. 63.

Socha svatého Jana Nepomuckého

Nápad postavit sochu svatého Jana Nepomuckého navrhl vrchní horní rada Emil Langer roku 1889. Vytvořena byla v dílně řezbáře Smolíka v Komárově.¹³⁶ Socha svatého Jana Nepomuckého byla na náměstí postavena roku 1901 a 16. května posvěcena.¹³⁷ Roku 1920 chtěli odpůrci katolické církve přemístit sochu svatého Jana Nepomuckého ke kostelu svatého Prokopa, kde očekávali, že se poničí. V roce 1948 z důvodu protestů byla socha přece jen přemístěna, a to na březohorský hřbitov. Po roce 1989 se socha navrátila na původní místo na náměstí vedle kostela svatého Vojtěcha, kde stojí dodnes.¹³⁸

Kandelábry

Kandelábry kostela byly vyrobeny na konci 19. století v Komárově v novorenesančním stylu. Ulity jsou z litiny a na vrcholu najdeme lucerny. Povrch kandelábrů zdobí motiv rostlin a květin. Celek stojí na kamenných podstavcích.¹³⁹

1.4.3 Miscellanea

Reliéf

Průčelí v horním tympanonu nese 4 metry široký a 2,1 vysoký polychromovaný reliéf vytvořený sochařem Jindřichem Čapkem. Motivem reliéfu jsou Panna Marie a Ježíš Kristus. Po stranách je vyobrazen svatý Vojtěch a svatý Václav. K nepřehlédnutí jsou i čtyři andělé s hvězdami v pozadí. Na reliéfu také můžeme vidět březovou větvíčku vyrobenou z březohorského stříbra.¹⁴⁰

1.5 Sbor Mistra Jakoubka ze Stříbra

1.5.1 Dějiny kostela

Kostel se nachází přibližně uprostřed cesty spojující náměstí J. A. Alise a vrch s kostelem svatého Prokopa. Duchovní základ Československé církve položil budoucí první patriarcha prof. ThDr. Karel Farský, který v roce 1919 zaujal příbramské obyvatelstvo přednáškou v sokolovně.¹⁴¹ O založení husitského kostela v Příbrami se zasloužil farář a profesor František Kalous. Než se ale povolila stavba kostela, scházeli se věřící například v kapli

¹³⁶ *Historie římskokatolické farnosti u kostela sv. Vojtěcha v Příbrami VI-Březových Horách*. Farnost Březové Hory. [online]. 2022 [cit. 9. 2. 2022]. Dostupné z: <https://farnostbrezovehory.eu/historie/>.

¹³⁷ *Pamětní kniha duchovní správy na Březových Horách*, s. 71.

¹³⁸ SOKA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 444, karton 28.

¹³⁹ SCHMIDT, J., *Chrám svatého Vojtěcha*, s. 3.

¹⁴⁰ *100 let farního kostela na Březových Horách*, Jubilejní sborník, s. 16.

¹⁴¹ SMOLOVÁ, V., a kol. *Příbram*, s. 565.

v Trhových Dušníkách, která jim byla v roce 1921 propůjčena¹⁴² nebo jim okresní politická správa povolila tábory lidu v Podlesí, v Drahlíně. Svě hlavní sídlo však neměli.¹⁴³ Základní kameny byly položeny 24. května roku 1936.¹⁴⁴ Ke slavnostnímu otevření došlo 25. října 1936.

Celá stavba byla postavena ve funkcionalistickém a konstruktivistickém slohu. Návrh vytvořili architekti Vachata a Bílek. Dominantou budovy je 30 metrů vysoká věž, zakončená dvouramenným křížem. Ve věži měl původně kostel tři zvony, které se jmenovaly Hus, Farský a Masaryk. Poprvé zněly na počest padlých v 1. světové válce dne 26. července 1936. Při 2. světové válce roku 1942 byly dva zvony kostelu odejmuty a použity pro válečné účely, tudíž zbyl jen zvon Farský, který v kostele slouží dodnes.¹⁴⁵ V horní části věže se nachází rozhledna s výhledem na celé město. Celá budova má světlou barvu, jen ochoz rozhledny je tyrkysový. Stavba má několik podélných oken, která jsou typická pro tento sloh.

Mnozí očekávali, že se kostel pojmenuje po Mistru Janu Husovi, ale profesor František Kalous zvolil název podle Husova přítele Mistra Jakoubka ze Stříbra.¹⁴⁶ V roce 1943 probíhalo na Příbramsku zatýkání v náboženské obci. Zajat byl i profesor František Kalous a dalších 33 osob. Při tomto zatýkání byli na půdě sboru Mistra Jakoubka ze Stříbra ukryti čtyři ruští zběhové a dva českoslovenští odbojáři.¹⁴⁷

1.5.2 Vybavení kostela a jeho blízké okolí

Vybavení kostela

Hned u vstupu do kostela můžeme vidět mramorové kolumbárium s nápisy „Pokoj vám“ a „Pravda vítězí“. V kostele najdeme ještě jedno kolumbárium, a to pod kůrem. Na jednom okně se nachází znak českého lva s korunou, celý lev je ve středu trnového věnce a na tomto okně autor napsal i rok 1939.

Po obou stranách vstupních dveří do hlavní síně stojí dvě sousoší. Po levé straně jsou muž a žena představující lásku a po pravé straně sousoší legionáře a horníka, zobrazující pravdu.

¹⁴² SOKA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 868, karton 58.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ *Slavnosti položení základních kamenů*. SOKA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 868, karton 58.

¹⁴⁵ *Historie sboru Mistra Jakoubka ze Stříbra v Příbrami na Březových Horách*. Náboženská obec Příbram ČČSH. [online]. 2022 [cit. 10. 2. 2022]. Dostupné z: <https://nocsh-pribram.estranky.cz/clanky/o-cirkvi-a-kostele/historie-sboru.html>.

¹⁴⁶ *Historie sboru Mistra Jakoubka ze Stříbra v Příbrami na Březových Horách*. Náboženská obec Příbram ČČSH. [online]. 2022 [cit. 10. 2. 2022]. Dostupné z: <https://nocsh-pribram.estranky.cz/clanky/o-cirkvi-a-kostele/historie-sboru.html>.

¹⁴⁷ JINDRA, M., *Příbramská náboženská obec Církve československé (husitské) v době nacistické okupace*, Podbrdsko XXII, s. 108-109.

Hlavní dominantou kněžiště je velký osvětlený dvouramenný kříž, který stojí na kamenech z dolu Vojtěch (z 1000 metrové hloubky), z města Stříbro a z města Tábor. Na mense najdeme svícen ve tvaru dvou sepjatých rukou nad horou Říp s nápisem „Modlitba za vlast“.¹⁴⁸

Důležitou ozdobou a zároveň součástí kostela jsou i reliéfy. Po levé straně kněžiště reliéf od Václava Šáry vyobrazuje *Přijímání s kalichem Mistra Jakoubka ze Stříbra, kazatele v Betlémské kapli po Mistru Janu Husovi*. Pod tím toto vyobrazením zdobí kostel reliéf *Pláč po Bílé Hoře s Janem Ámosem Komenským a exulanty* od Václava Antoše. Na pravé straně od kněžiště můžeme vidět reliéf *Večeře Páně s podobami prof. Františka Kalouse, tehdejšího faráře s hlavního iniciátora stavby soboru a s podobami jeho blízkých z této církve* od Václava Šáry. I tento reliéf má pod sebou další vyobrazení, zobrazující tentokrát *Radost z osvobození roku 1918 s Tomášem Garrigue Masarykem*.¹⁴⁹ Velký důraz je kladen i na rozdělené proroctví Jana Ámose Komenského pod reliéfy *Věřím Bohu, že po přejití vichřic hněvu, vláda věcíh tvých se k tobě navrátí. V rozích sboru se nachází sousoší Svoboda*, na kterém jsou vyobrazeni českoslovenští prezidenti Tomáš Guarrigue Masaryk a Edvard Beneš.

Blízké okolí kostela

Kostel se nachází v Prokopské ulici. Vchod na pozemky kostela vede kovovou bránou, na níž je znázorněn motiv kalichu. Celý pozemek je ze všech stran oplocen. Velký důraz se klade na upravenou zahradu, která obklopuje samotnou budovu kostela. Na zahradě najdeme mnoho druhů keřů nejrůznějších barev nebo stromů. Na pozemku kostela stojí socha ve tvaru vysokého kvádrů, v jehož horní části je vytesán husitský znak, a to kalich.

¹⁴⁸ VELFL, J., *Památky Příbrami v obrazech: The sights of Příbram in pictures = Die Denkmäler der Stadt Příbram in Bildern*, s. 74.

¹⁴⁹ *Almanach 4. sjezdu rodáků a přátel Březových Hor 5.–6. července 1997*, s. 70 -72.

2 Drobné sakrální památky

Lidé věřili, pokud bude na začátku i na konci města stát kříž, bude město ochráněno.¹⁵⁰ Později kříže nestály jen na začátku a na konci města, ale i uvnitř obce nebo mezi jednotlivými obcemi a na důležitých křižovatkách. Tudíž velmi důležitou složkou kulturního odkazu předků bylo a je i drobné sakrální dědictví. Vedle křížku patří do této skupiny také boží muka nebo kapličky.¹⁵¹

Kaple nebo kaplička je drobná stavba sloužící jako modlitebna pro věřící. Často bývá zasvěcena nějakému světcovi. Máme několik druhů kaplí, například návesní kaple nebo výklenková. Kaple se stavěly v jednoduchém stylu. Například výklenková kaple se skládala ze tří částí: ze soklové části, střední části s výklenkem a z horního dílu ve tvaru trojúhelníku, nazývaném fronton. Ve výklencích byla umístěna socha, obraz nebo reliéf světce či Ježíše Krista. Tento typ kapliček můžeme potkat na poutních cestách.

Kříž nebo křížek je památka připomínající umučení Ježíše Krista a zároveň vítězství nad smrtí. Můžeme najít několik podob křížů. Některé se dají označit přímo jako umělecké dílo, jiné jsou prostší, ovšem obě varianty znázorňují vždy stejný smysl, a to již zmíněné Kristovo umučení. Kříže mohou být z různých materiálů, například celé ze dřeva, z litiny nebo z kamene. Nejčastější a nejvíce dochovanou podobou kříže je litinový kříž zasazený v kamenném podstavci.¹⁵² Jeden z nejstarších typů kříže se označuje jako smírčí kříž, který se postavil na místo hrdelního trestu.¹⁵³

Boží muka bychom mohli definovat jako „*drobná památka ve tvaru sloupu, piliře, či hranolu. Měla symbolizovat sloup, u něž byl bičován Ježíš Kristus.*“¹⁵⁴ Dříve však byla pod pojmem „boží muka“ označována každá drobná památka stojící volně v krajině. Dnešní pojmenování se zúžilo na památky ve tvaru sloupu, který připomíná, podobně jako kříž, umučení Ježíše Krista. Původně se ve 14. až 15. století boží muka vyráběla ze dřeva, později se však začaly vyrábět kamenné a zděné varianty. Boží muka se skládají ze tří částí, nejspodnější díl se nazývá patka nebo sokl, střední a zároveň nejdelší část se jmenuje dřík, ve kterém často bývá výklenek pro reliéf. Celá stavba je v horní části zakončena hlavicí, na které se nejvíce

¹⁵⁰ Rozhovor s Mgr. Jiřím Schmidtem vedla Kristýna Bucková, Příbram 22. 2. 2022.

¹⁵¹ HRUBÝ, P., ALTOVÁ, E., KADLEC, A., *Metodika dokumentace drobných památek*, Ústí nad Labem 2015.

¹⁵² BELIS, J., BELISOVÁ N. a ČERVINKOVÁ P., *Krajina kovaných křížů*, s. 198.

¹⁵³ *Smírčí kříže*. Drobné památky. [online]. [cit. 17. 2. 2021]. Dostupné z: <https://www.drobnepamatky.cz/smirci-kriz>.

¹⁵⁴ *Boží muka*. Drobné památky. [online]. [cit. 10. 12. 2021]. Dostupné z: <https://www.drobnepamatky.cz/bozi-muka>.

projevoval stavební sloh. Mezi jedny z nejstarších dochovaných gotických božích muk ve Středních Čechách patří muka v Cerhovicích na Berounsku.¹⁵⁵

2.1 Poutní cesta na Svatou Horu

Historie poutní cesty z Březnice na Svatou Horu

Poutní cestu vytvořili jezuité, kteří přišli do Březnice v roce 1630, aby v této oblasti více rozšířili a upevnili katolické náboženství. V roce 1647 spadla do správy jezuitům také Svatá Hora. Pro propojení těchto dvou důležitých míst zřídili jezuité společně s majiteli březnického sídla, manželi Přibíkem Jeniškem z Újezda a Lidmilou Kateřinou z Talumberka, poutní cestu. Dalším důvodem, proč byla poutní cesta zřízena, je varianta, že březnická vrchnost tímto gestem chtěla poděkovat za to, že se mor vyhnul jejich městu.¹⁵⁶ Nejprve byla cesta propojena šestnácti dřevěnými křížky, ale později křížky nahradily kapličky. Finanční podpora na výstavbu jednotlivých kapliček byla podporována měšťanstvem i šlechtou.¹⁵⁷ Informace o osobách, které se podílely na realizaci kapliček, najdeme v knize *Přepodivná Matka Svatohorská Maria* od Bohuslava Balbína.¹⁵⁸ František Xaver Holas se také ve svém díle *Dějiny poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě* zabýval výstavbou kapliček, jejich obrazy a jejich donátory.¹⁵⁹ Nejlépe zpracovaný seznam donátorů najdeme v časopise *Svatá Hora* z roku 1924.¹⁶⁰

Cesta se skládala z šestnácti kapliček, které sloužily jako místo pro modlení a zároveň pro odpočinek poutníků. Webové stránky Svaté Hory však uvádějí, že se poutní cesta z Březnice na Svatou Horu skládala ze čtrnácti křížů, které byly přestavěné na kapličky. Ale ve spise Bohuslava Balbína, který žil přímo v době založení poutní cesty, zanechal seznam šestnácti kapliček. Tudíž můžeme téměř s jistotou říci, že křížků, později kapliček, bylo opravdu šestnáct.¹⁶¹ Na každé kapličce byl z obou stran namalován obraz. Směrem k Březnici se jednalo o tematiku tajemství svatého růžence rozdělené do tří částí, a to radostné, bolestné a slavné.¹⁶² Směrem ke Svaté Hoře byl vyobrazen vždy nějaký český patron se svými atributy.

¹⁵⁵ *Boží muka*. Národní památkový ústav. [online]. 2015 [cit. 17. 2. 2022]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/bozi-muka-14654275>.

¹⁵⁶ ČÁKA, J., *Zmizená Příbram starou flexaretou*, s. 32.

¹⁵⁷ BERAN, J., PEŠEK, L., BÍLÝ, V. a ŽÁK, M., *Poutní cesta z Březnice na Svatou Horu*, s. 5.

¹⁵⁸ BALBÍN, B., *Přepodivná Matka Svatohorská Maria, v zázracích a milostech svých na Hoře Svaté nad Příbramí se stkvějící*, kniha IV, kap. XXIII.

¹⁵⁹ HOLAS, F. X., *Dějiny poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě*, Matice svatohorská, s. 132–133.

¹⁶⁰ *Svatá Hora*. Ročník 3, č. 3, s. 47.

¹⁶¹ *Areál Svaté Hory*. Svatá Hora. [online]. 2003–2021 [cit. 1. 11. 2021]. Dostupné z: <https://svata-hora.cz/pro-navstevniky/areal-svate-hory/>. srovnání s BALBÍNEM, B., *Přepodivná Matka Svatohorská Maria, v zázracích a milostech svých na Hoře Svaté nad Příbramí se stkvějící*, kniha IV, kap. XXIII.

¹⁶² ŠTVERÁKOVÁ, H., *Křížová cesta z Březnice na Svatou Horu*, Podbrdsko XIII, s. 92–93.

Celá cesta měří přes 16 kilometrů. Dodnes se dochovalo osm kapliček a první dvě jsou součástí seznamu kulturních památek. Poslední rekonstrukce, probíhaly v letech 2014 až 2017, kdy výtvarník Lubomír Pešek namaloval pět obrazů s náboženskou tematikou.¹⁶³ Dalších osm kapliček se nedochovalo. U některých ani přesně nevíme, kde se nacházely, jelikož dnes vede poutní cesta jinudy. Na mapě 1. vojenského mapování máme záznam I., II., III., IV., V., VI., VII., VIII., IX. a XV. Na mapě 2. vojenského mapování přibyla kaple číslo XIII. Dnes vede poutní cesta z Březnice přes Chrást, Třebesko, Narysov, Zdaboř a Svatohorskou alejí až přímo na Svatou Horu.¹⁶⁴

1. kaple poutní cesty

Kaple se nachází u mostu přes řeku Vlčavu ve městě Březnice, zároveň je součástí ohradní zdi u zámeckého parku, tudíž kaple patří do zámeckého areálu. Donátorem kaple byl Přibík Jeníšek z Újezdu.¹⁶⁵ Na severní straně kapličky můžeme vidět výklenek s malbou Panny Marie, jak drží Ježíše Krista. Tematiku růžencového tajemství autor vyobrazil podáváním růžence Pannou Marií svatému Dominiku. Opačnou stranu dříve zdobil obraz svaté Terezie, které Ježíš Kristus pokládal korunu s růží na hlavu. Dnes již toto vyobrazení svaté Terezie nevidíme, neboť obraz byl zničen a na místě se nachází jen bílá stěna. Samotná stavba kapličky má bílou barvu s nízkou valbovou střechou, na které stojí barokní kříž. V roce 1958 byla kaple zařazena mezi kulturní památky. Poslední rekonstrukce kaple proběhla v roce 2006.¹⁶⁶

2. kaple poutní cesty

Kaple se nachází na cestě při výjezdu z města Březnice na travnatém porostu blízko místních zahrádek. Donátorem byl Jan starší z Talemberka.¹⁶⁷ Tato kaple patří mezi největší ze všech osmi dochovaných kapliček, sahá do výšky přibližně šesti metrů. Bílá vysoká stavba nese keramický reliéf, skládaný z jednotlivých glazurovaných kachlů. Reliéf byl do kaple zasazen výtvarníkem Václavem Fürstem v roce 1929 k tisíciletému výročí zavraždění svatého Václava, jelikož původní nástěnné malby zanikly. Vyobrazení směřující k Březnici ztvárňuje *Zvěstování Panny Marie*. Nad reliéfem stojí text „Zdravas Maria milosti plná Pán s tebou“. Pod reliéf autor napsal „Aj já dívka Páně. Staniž se mi podle slova tvého“ a „Provedl a věnuje Václav Fürst L. P. 1929“. Směrem ke Svaté Hoře můžeme poznat svatého Václava, nad nímž

¹⁶³ BERAN, J., PEŠEK, L., BÍLÝ, V. a ŽÁK, M., *Poutní cesta z Březnice na Svatou Horu*, s. 4.

¹⁶⁴ *Opravené zděné kapličky*. Zničené kostely. [online]. 2008–2021 [cit. 6. 11. 2021]. Dostupné z: <http://www.znicenekostely.cz/index.php?load=detail&id=7936>.

¹⁶⁵ HOLAS, F. X., *Dějiny poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě*, Matice svatohorská, s. 132–133.

¹⁶⁶ *Kaple poutní cesty I*. Národní památkový ústav. [online]. 2015 [cit. 6. 11. 2021]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/kaple-poutni-cesty-i-13552150>.

¹⁶⁷ HOLAS, F. X., *Dějiny poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě*, Matice svatohorská, s. 132–133.

můžeme číst „Nedej zahynouti nám ni budoucím“ a pod reliéfem „Svatý Václave! Kníže náš, pros za nás Boha 929–1929“. Na střeše kaple můžeme vidět kovový kříž, vytvořený jako kopie původního barokního kříže, který stál na místě této kapličky. V roce 1958 byla kaple zařazena mezi kulturní památky. Poslední rekonstrukce kaple proběhla v roce 2014.¹⁶⁸

3. kaple poutní cesty

Kaple se nachází u velkého sadu v blízkosti Březnice. Kapli nechala zhotovit městská rada v Březnici.¹⁶⁹ Omítka kaple má bílou barvu po celém povrchu. V okrajích u obrazu a v dolní části obdélníkového prostoru kaple, v jehož středu dominuje tabulka s názvem obrazu, se bílá barva nevyskytuje. Na střeše je umístěn kříž. Tato kaple je první v pořadí, na které výtvarník Lubomír Pešek maloval obraz s původním motivem. Obraz směřující k Březnici ztvárňuje motiv *Navštívení Panny Marie*. Autor zachycuje tři ženy. Jednou z nich je sedící svatá Alžběta s beránkem jakožto atributem jejího syna svatého Jana Křtitele. Dalšími dvěma ženami na obrazu jsou Panna Marie a Marta.¹⁷⁰ Na straně směrem k Příbrami můžeme vidět obraz s českým patronem svatým Vojtěchem. Na obraze autor zaznamenal i jeho atributy, a to berlu, mistru a veslo, kterým byl svatý Vojtěch ubit k smrti.

4. kaple poutní cesty

Kaple se nachází u oblasti Višňovka podle stejnojmenného vrchu. Tuto lokalitu najdeme u Horčápska. Donátorem kaple byl Ondřej Rentz, hejtman březnický.¹⁷¹ Vzhled kaple vypadá stejně jako u kaple třetí. Po celém povrchu kaple můžeme vidět bílou barvu kromě žlutého okraje obrazu a spodní části s tabulkou s názvem obrazu kaple. Na střeše kaple je umístěn kříž. Na obraze směřujícím k Březnici autor vyobrazil motiv *Narození Páně*. Panna Marie drží narozeného Ježíše Krista a pod nimi klečí svatý Josef.¹⁷² V pozadí autor tematicky namaloval chlév s beránkem a s turem domácím jako motiv jesliček. Ladislav Pešek namaloval na obraz směřující ke Svaté Hoře svatou Ludmilu, kde je zvýrazněn její atribut, a to dlouhý šál, kterým byla uškrcena. V pozadí obrazu autor znázornil hrad. Zřejmě se jedná o Tetín, kde byla svatá Ludmila zavražděna.

5. kaple poutní cesty

¹⁶⁸ *Kaple poutní cesty II*. Národní památkový ústav. [online]. 2015 [cit. 6. 11. 2021]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/kaple-poutni-cesty-ii-14551513>.

¹⁶⁹ Svatá Hora, roč. 3, č. 3, s. 47.

¹⁷⁰ BERAN, J., PEŠEK, L., BÍLÝ, V. a ŽÁK, M., *Poutní cesta z Březnice na Svatou Horu*, s. 9.

¹⁷¹ HOLAS, F. X., *Dějiny poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě*, Matice svatohorská, s. 132–133.

¹⁷² BERAN, J., PEŠEK, L., BÍLÝ, V. a ŽÁK, M., *Poutní cesta z Březnice na Svatou Horu*, s. 10.

Kaple se nachází na cestě do vesnice Chrást mezi řadou několika stromů. Donátorem kaple byl Adam Ignác Vrabský z Vrabi, pán na Drahenicích a Dešenicích.¹⁷³ Stavba kaple je zhotovena ve stejných rozměrech a barvách jako třetí a čtvrtá, později i jako šestá a sedmá kaple. Tudíž má kaple převážně bílou barvu se žlutými částmi a v dolní části autor umístil tabulku s názvem obrazu. U této kaple se směrem k Březnici objevuje obraz na motiv *Obětování Páně*. Ve středu obrazu stojí kněz držící Ježíše Krista, po stranách Panna Marie a klečící sv. Josef. Autorem obrazu je opět Ladislav Pešek, který jej namaloval v roce 2015.¹⁷⁴ O dva roky později na druhé straně kaple, tedy směrem k Příbrami, autor vyobrazil postavu svatého Jana Nepomuckého. Postava Jana Nepomuckého stojí na mostě, jelikož je považovaný za patrona všech mostů. Dále se na obraze objevují světcovy atributy, a to svatozář z pěti hvězd jako vzpomínka na legendu, kdy zářilo pět hvězd nad tělem Jana Nepomuckého ve Vltavě. Dalším atributem je palmová ratolest, symbolizující mučednictví a zároveň vítězství. Posledním atributem, který můžeme zaznamenat, je kříž s tělem Ježíše Krista jako symbol křesťanské víry.¹⁷⁵

6. kaple poutní cesty

Kaple se nachází u obce Chrást na poli u rybníka Voršilka. Proto se také tato oblast nazývá U Voršilky. Kapli nechali vystavět dva březničtí měšťané, Jakub Bohutínský a Jan Zelený.¹⁷⁶ Kaple má stejné rozměry jako čtyři předchozí a jedna následující. Autor zanechal i stejnou barvu omítky, a to bílou se žlutými prvky kolem obrazu a v dolní části kaple, kde se nalézá tabulku s názvem vyobrazení. Směrem k Březnici autor znázornil *Nalezení Páně v chrámu*. Dvanáctiletý Ježíš putoval z Nazaretu do Jeruzaléma a při zpáteční cestě se ztratil. Po třech dnech byl nalezen v chrámě, kde vedl rozhovor s učiteli zákona na velmi vysoké úrovni. V tento okamžik mnoho lidí pochopilo, že se jedná o výjimečnou osobu.¹⁷⁷ Na druhé straně kaple poznáváme svatého Prokopa podle opatského oděvu, berly a mitry, které jsou považovány za jeho atributy. Atributem svatého Prokopa je také spoutaný d'ábel u nohou světce, jehož světec zkontroloval.

7. kaple poutní cesty

Kaple se nachází u Nového rybníka u Modřovic. Donátorkou kaple byla Lidmila Kateřina Jeníšková z Újezda, rozená z Talemberka, a to nejen této kaple, ale dalších čtyř

¹⁷³ HOLAS, F. X., *Dějiny poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě*, Matice svatohorská, s. 132–133.

¹⁷⁴ BERAN, J., PEŠEK, L., BÍLÝ, V. a ŽÁK, M., *Poutní cesta z Březnice na Svatou Horu*, s. 11.

¹⁷⁵ *Atributy a ctnosti*. Muzeum Karlova mostu, [online]. 2021 [cit. 5. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.muzeumkarlovamostu.cz/cz/historie/jan-nepomucky/atributy-a-ctnosti>.

¹⁷⁶ Svatá Hora, roč. 3, č. 3, s. 47.

¹⁷⁷ BERAN, J., PEŠEK, L., BÍLÝ, V. a ŽÁK, M., *Poutní cesta z Březnice na Svatou Horu*, s. 12.

následujících.¹⁷⁸ Tato kaple patří jako poslední do pětice rekonstruovaných mezi lety 2014 až 2017. Rozměry i barvy se opět shodují se čtyřmi předchozími, dokonce i tabulku s názvem obrazu najdeme z obou stran kaple v dolní části. Výtvarník Ladislav Pešek na této kapli zakončil svůj cyklus renovací obrazů s vyobrazením *Zatčení Ježíše Krista v zahradě Getsemanské* do směru k Březnici. Tento obraz zachycuje zatýkání Ježíše Krista římskými vojáky a následné rozhodnutí o trestu Pilátem Pontským.¹⁷⁹ Z druhé strany kaple autor zanechal obraz svaté Anežky České, která se zřejmě nachází v klášteře. Jako atributy autor znázornil model kostela, držící svatá Anežka v ruce a její hábit klaristky.

8. kaple poutní cesty

Kaple se původně nacházela na území obce Modřovice. Dnes po této kapli nejsou žádné pozůstatky, víme však, kde se přesně nacházela, jelikož je naposled zaznamenána v 3. vojenském mapování. Kapli nechala postavit Lidmila Kateřina z Talmberka.¹⁸⁰ Původně se na kapli nacházel obraz *Krista bičovaného*, jehož vyobrazení není nikde zdokumentováno. Tato kaple se do současnosti nedochovala. Na místě této zaniklé kaple jsou orientovány z obou stran rozlehlé louky.

9. kaple poutní cesty

Poslední dochovaná kaple se nachází v centru obce Třebsko na kopci. Donátorkou kaple byla Lidmila Kateřina z Újezda, rozená Talemberková.¹⁸¹ Dnes má bílou barvu na většině povrchu, avšak ve výklenku místo obrazu najdeme žluté pozadí s bílým křížem. Původní obraz vyobrazoval motiv *Krista trním korunovaného*, ale při rekonstrukci v roce 2008 nebyl obraz obnoven a do rekonstrukcí třetí až sedmé kaple v letech 2014 až 2017 se Třebsko nezapojilo.

10. kaple poutní cesty

Místo desáté kaple není známo, s jistotou jen můžeme říci, že se nacházelo mezi Modřovicemi, Třebskem a Zdaboří. Na žádné mapě nenajdeme zakreslenou kapli v této oblasti. Donátorkou kaple byla Lidmila Kateřina z Talmberka. Vyobrazení, které se původně nalézalo na kapli, mělo motiv *Krista, nesoucího kříž*.¹⁸²

11. kaple poutní cesty

¹⁷⁸ BALBÍN, B., *Přepodivná Matka Svatohorská Maria, v zázracích a milostech svých na Hoře Svaté nad Příbramí se stkvějící*, kniha IV, kap. XXIII, s. 413.

¹⁷⁹ BERAN, J., PEŠEK, L., BÍLÝ, V. a ŽÁK, M., *Poutní cesta z Březnice na Svatou Horu*, s. 13.

¹⁸⁰ BALBÍN, B., *Přepodivná Matka Svatohorská Maria, v zázracích a milostech svých na Hoře Svaté nad Příbramí se stkvějící*, kniha IV, kap. XXIII, s. 413.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 413.

¹⁸² Tamtéž, s. 413.

Místo jedenácté kaple není známo, víme jen, že byla kaple orientovaná mezi obcemi Modřovice, Třebesko a Zdaboř. Na žádné mapě není záznam kaple. Tato kaple byla poslední, kterou nechala vystavět Lidmila Kateřina z Talberka, žena nejvyššího zemského písaře a zakladatele březnické koleje.¹⁸³ Podle Františka Xaxera Holase byl na kapličce vyobrazen motiv již *Krista ukřižovaného*.¹⁸⁴

12. kaple poutní cesty

Místo dvanácté kaple není známo, můžeme jen odhadovat, kde se kaple přibližně nacházela. S velkou pravděpodobností byla situována ve vesnici Narysov, odkud vede cesta přímo na Zdaboř. Na žádné mapě však záznam kaple nenajdeme. Kapli nechal vystavět Matěj Zdenkovský, hejtman na Starosedlském Hrádku. Vyobrazení, které se nalézalo na této kapli, bylo *Vzkříšení Páně*.¹⁸⁵

13. kaple poutní cesty

Kaple se původně nacházela v městské části Zdaboř. Záznam o této kapli najdeme v 1., 2. i 3. vojenském mapování, tudíž můžeme z těchto záznamů odvodit pravděpodobné místo kapličky. Kapli nechal vystavět hrabě Adam Matěj z Trautmannsdorfu, pán na Horšovském Týně.¹⁸⁶ Na této kapli byl namalován obraz s motivem *Na nebe vstoupení Páně*.¹⁸⁷ Nedochovala se žádná fotodokumentace třinácté kaple. Dnes se však na místě kaple nachází křížek, na jehož podstavci můžeme vidět pamětní desku s textem „Poutní křížek, místo prvního výhledu na Svatou Horu při procesích z jižních Čech a Bavorska“. O několik metrů směrem k centru byla v roce 1907 vystavěna kaple se zvonící.

14. kaple poutní cesty

Místo čtrnácté kaple není známo, můžeme jen opět odhadovat, kde se kaple zřejmě nacházela. Na žádné mapě ani v žádných jiných historických pramenech není kaple zaznamenána. Donátorem kaple byl hrabě Jiří Vratislav z Protivína s manželkou Maxmiliánou, rozenou Švihovskou.¹⁸⁸ Na kapli byl vyobrazen motiv *Seslání ducha svatého*.¹⁸⁹

15. kaple poutní cesty

¹⁸³ BALBÍN, B., *Přepodivná Matka Svatohorská Maria, v zázracích a milostech svých na Hoře Svaté nad Příbramí se stkvějící*, kniha IV, kap. XXIII, s. 413.

¹⁸⁴ HOLAS, F. X., *Dějiny poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě*, Matice svatohorská, s. 132–133.

¹⁸⁵ Svatá Hora, roč. 3, č. 3, s. 47.

¹⁸⁶ HOLAS, F. X., *Dějiny poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě*, Matice svatohorská, s. 132–133.

¹⁸⁷ ŠTVERÁKOVÁ, H., *Křížová cesta z Březnice na Svatou Horu*, Podbrdsko XIII, s. 92–93.

¹⁸⁸ HOLAS, F. X., *Dějiny poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě*, Matice svatohorská, s. 132–133.

¹⁸⁹ ŠTVERÁKOVÁ, H., *Křížová cesta z Březnice na Svatou Horu*, Podbrdsko XIII, s. 92–93.

Kaple se nacházela v ulici dnes pojmenované Školní, v blízkosti kruhového objezdu spojujícího Zdaboř, Brod a Březové Hory. Záznam kaple můžeme najít ve 3. vojenském mapování. O kapli se také zmiňuje historik Jan Čáka, který ve své knize *Zmizelá Příbram starou flexaretou* zmiňuje, že byla kaple zchátralá a v roce 1963 zcela rozbořena.¹⁹⁰ Podle přiložené fotografie v knize můžeme říci, že se jednalo o typickou kapli této poutní cesty – vysoká stavba s výklenkem, zakončená barokním křížem na střeše. Donátory kaple byli, jako u předchozí kaple, hrabě Jiří Vratislav z Protivína s manželkou Maxmiliánou, rozenou Švihovskou.¹⁹¹ Vyobrazením na této kapli byl motiv *Nanebevzetí Panny Marie*.¹⁹² Dnes je na tomto místě orientováno parkoviště s menším kusem zeleně, táhnoucího se podél frekventované silnice.

16. kaple poutní cesty

Místo šestnácté a zároveň poslední kaple není přesně známo. Zakreslení se nevyskytuje na žádné mapě. Zmínku o tomto křížku však najdeme na rytině ze 17. století, kde je kříž zakreslen a označen písmenem F na úpatí kopce vedoucí na Svatou Horu. Tudíž se mohla kaple dříve nacházet na místě dnešního kříže v ulici Nad Kaňkou. Kapli nechali vystavět příbramští páni radní. Posledním vyobrazením na této kapli byl motiv *Korunování Panny Marie*.¹⁹³

2.2 Kapličky

2.2.1 Kapličky podle 1. vojenského mapování

Do map 1. vojenského mapování byly kapličky zakresleny mezi roky 1764–1768 a 1780–1783. Měly většinou světlou barvu, častou kombinací se objevovala žluto-bíla. Stavby byly velmi jednoduché, mohly se však v této době vyskytovat ještě i v barokním slohu.

Kaple svatého Václava

Kaple se nachází ve střední části ulice Fibichova. Vchod do kaple je uzavřen starými dřevěnými prosklenými dveřmi, u kterých lidé pokládají květiny a svíčky. Nade dveřmi můžeme vidět název kaple „Kaple sv. Václava.“ Po stranách se nacházejí pilíře s korintským zakončením. Ve středu tympanonu je napsán rok založení dnešní stavby kaple, a to rok 1884. Zmínku o kapli na tomto místě najdeme ovšem již v 1. vojenském mapování. Roku 1884 však

¹⁹⁰ ČÁKA, J., *Zmizelá Příbram starou flexaretou*, s. 37.

¹⁹¹ HOLAS, F. X., *Dějiny poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě*, Matice svatohorská, s. 132–133.

¹⁹² ŠTVERÁKOVÁ, H., *Křížová cesta z Březnice na Svatou Horu*, Podbrdsko XIII, s. 92–93.

¹⁹³ Tamtéž.

byla kaple zcela přestavěna.¹⁹⁴ O stavbu kapličky se postaral především František Herold. Tato jednoduchá elegantní stavba směřuje, na rozdíl od předešlé, do města. Původní byla otočena směrem na jih. Kapličku vysvětili k příležitosti církevní pobožnosti za úrodu.¹⁹⁵ Uvnitř kaple najdeme obraz svatého Václava od Josefa Kavky, pod nímž je napsáno „Svatý Václave, vojvodo země české, nedej zahynouti nám i budoucím“.¹⁹⁶

Kaple svatého Jana Nepomuckého

Kaple se nachází za Oblastní nemocnicí Příbram nedaleko dřívější Svatojánské ulice, která byla pojmenovaná podle této kapličky.¹⁹⁷ Dnes se ulice jmenuje Hradební. Podle svatého Jana Nepomuckého se nazýval i vrch, na kterém kaplička stála, a to Svatojánský vršek. Původní kaplička pochází z roku 1709. Dřevěná kaple však chátrala a v roce 1878 byla přestavěna pomocí materiálu zbylého ze stavby kaple na starém hřbitově. Zároveň byla posunuta níže a přeorientována na severovýchodní směr. V roce 1880 František Janoušek kapličce daroval sochu svatého Jana Nepomuckého.¹⁹⁸ Roku 1954 však byla kvůli stavbě nemocnice kaple zrušena. Až v roce 2016 se paní doktorka MUDr. Ludmila Ripová zasloužila o opravu kapličky i jejího okolí a dnes ji lidé hojně navštěvují.¹⁹⁹ Kaple je dnes ve světle oranžové a bílé barvě v novogotickém slohu. Ze středu střechy vyčnívá kamenná zdobná část.

Výklenková kaple svatého Jana Nepomuckého na Svaté Hoře

Kaple svatého Jana Nepomuckého se nachází v horní části prudkého kopce kousek od budovy Svaté Hory od roku 1749, avšak v 1. vojenském mapování zaznamenána není. Kaple je vestavěna do kamenné zídky, rozdělující prudkou cestu k náměstí a klášterní zahradu. Kaple má bílou barvu s červenými pruhy. Tato kombinace byla několik desítek let typická pro omítku samotné budovy Svaté Hory. Dříve v proskleném výklenku stála dřevěná socha Jana Nepomuckého. V 80. letech 20. století bylo sklo zničeno a sošce vandalové ulámali ruce.²⁰⁰ Ve výklenku dnes najdeme černý kříž se zlatou sochou ukřižovaného Ježíše Krista, nahrazující sošku Jana Nepomuckého, která se dnes nalézá v Mníšecké kapli.²⁰¹ Pod křížkem lidé zanechávají několik malých sošek, svíčky, kytičky nebo svatý obrázek. Celý výklenek je však uzavřen kovovou ozdobnou mříží. Před kapličkou je vybudován z kamenných kvádrů prostor na pokleknutí při modlitbě. V roce 2016 byla prováděna rekonstrukce Svaté Hory, při

¹⁹⁴ SOkA Příbram, fond – archiv města Příbram, č. inv. 596, karton 34.

¹⁹⁵ *Horymír: Týdeník zábavný a poučný*. Ročník XV – 21 z 23. května.

¹⁹⁶ SOkA Příbram, fond – archiv města Příbram, Děkaný úřad PB – Pamětní kniha 1836–1962, s. 84.

¹⁹⁷ FRYŠ, J., *Příbram v proměnách času*, s. 90.

¹⁹⁸ SOkA Příbram, fond – archiv města Příbram, č. inv. 596, karton 34.

¹⁹⁹ *Příbramský deník*, Lidmila Ripová dovedla zničenou kapličku k opravě. Ročník 23, č. 260, s. 2.

²⁰⁰ ČÁKA, J., *Zmizelá Příbram starou flexaretou*, s. 48.

²⁰¹ FRYŠ, J., *Svatá Hora v proměnách času*, s. 190.

níž byla restaurována i tato výklenková kaple. Kvůli vlhkosti stavby a nepříznivým přírodním podmínkám horní část omítky opět opadává.

Kaple v Kozičíně

Kaple se nachází v Kozičíně kousek od místního rybníku. Budova má bílošedou barvu a je postavena ve čtvercovém obrysu. V dolní části můžeme vidět kamenný základ, který má chránit kapli před vlhkostí. To se ovšem příliš nedaří, jelikož se na omítce stavby vyskytují vlhké skvrny. Vchod do kaple je uzavřen dřevěnými dveřmi, které vedou z přední i zadní strany kaple. Ze středu střechy kaple se tyčí věž, jež slouží zároveň jako zvonička. Na travnatém porostu za zadní stranou kaple najdeme kamenný památník obětem 1. světové války. Na památníku stojí text „28. října 1918 těm, kteří se nedočkali...“. Pod pamětní deskou je osazena menší stříbrná destička s textem „Upomínka zájezdu rodáků v Kozičíně 18/7 1937“. Vedle památníku je situován také kovový kříž.

2.2.2 Kapličky podle 3. vojenského mapování

Kapličky 3. vojenského mapování byly zakresleny mezi roky 1877–1880. V mnoha případech měly kapličky této doby v přední straně vyvýšenou část nebo přímo věžičku.

Kaple v Lazci

Kaple se nachází ve středu Lazce na rozcestí ulice Lazecké a Okrouhlice. Dnešní stavba pochází z roku 1878.²⁰² Budova kaple má bíložlutou barvu. Vchod do kaple je uzavřen dřevěnými dveřmi s prosklenými částmi, před kterými stojí kovová mříž. Vpravo od dveří najdeme pamětní desku na počest Václava Brože, kterého umučili nacisté roku 1942. Po stranách kaple můžeme vidět okna s půlkruhovým zakončením, která jsou chráněná také kovovou mříží. V zadní části kaple vystupuje apsida. Za součást kapličky můžeme považovat též zvoničku, kterou vidíme na střeše v přední části stavby. Prostředí okolo kaple je velmi příjemné, proto zde nechali obyvatelé Lazce postavit lavičky přímo vedle kapličky.

Kaplička na Brodě

Kaplička se nachází na Brodě v zastavěné oblasti. Vchod zdobí dřevěné dveře se zlatými ornamenty. V horní půlkruhové části dveří je prosklená. Před dveřmi stojí černá kovová mříž. Na obou stranách stavby můžeme vidět dvě okna s půlkruhovitým zakončením. Okna chrání kovová zdobná mříž. Celá kaplička má bílou barvu omítky a v dolní části šedý pruh. Ve středu tympanonu dominuje jednoduchý křížek v kolečku. Z přední části střechy kaple se

²⁰² VELFL, J., *Památky Příbrami v obrazech: The sights of Příbram in pictures = Die Denkmäler der Stadt Příbram in Bildern*, s. 186.

tyčí věžička, sloužící zároveň jako zvonička. Před vchodem do kaple stojí černý kovový kříž na vysokém kamenném podstavci.

2.2.3 Kapličky zaznamenané po roce 1880

Kapličky zaznamenané po roce 1880 jsou drobné stavby s věžičkou, v níž se nachází zvon. Měli funkci zvoničky v případě požáru, což je navázání na protipožární patent Marie Terezie.²⁰³

Kaplička na Zdaboři

Kaplička se nachází v okrajové městské části Zdaboř. Kaple je uzavřena dřevěnými dveřmi s půlkruhovým proskleným zakončením. Nade dveřmi se píše rok 1907, kdy kaplička vznikla.²⁰⁴ Kaple je zasvěcena Panně Marii. Od roku 1920 sloužila jako hasičská zvonička, v důsledku požáru na Zdaboři v lednu stejného roku.²⁰⁵ Má zeleno-bílou barvu omítky. O kapličku se pravidelně stará místní sbor hasičských dobrovolníků.

Kaplička v Orlově

Kaplička se nachází na úplném konci Orlova vedle místní hasičské zbrojnice. Celá stavba má bílou barvu, jen dolní část zdi je spíše šedě zbarvená. Vchod do kaple vede skrz velké dřevěné dveře s půlkruhovitým proskleným zakončením. Nad dveřmi vystupuje tympanon s křížem. Z obou stran kapličky najdeme půlkruhovitá okna bez mříží. Tmavá střecha kaple drží dřevěnou zvoničku. Před vchodem do kapličky se nalézá křížek.

Kaplička svatého Václava

Kaplička se nachází vedle Jeruzalémského rybníka. Byla postavena roku 1948.²⁰⁶ Celý prostor kolem kaple ohraničuje dřevěný plot. Samotná budova je situovaná na střed prostoru, který vyplňuje živý plot, stromy nebo keře. Do kaple vede několik kamenných schodů a velké dřevěné dveře. Nad vchodem nechal architekt postavit stříšku mimo budovu, která je podepřena dvěma sloupy. V horní části průčelí dominuje kříž. Na vrchu kaple můžeme vidět zvoničku, na níž se tyčí jako nejvyšší bod kaple kříž. Kaple je přes den veřejnosti nepřístupná, otevírá se pouze na mši nebo ve výjimečných situacích.

²⁰³ *Intelligenzblatt der Königlichen Regierung von Oberbayern*, s. 1423.

²⁰⁴ SOkA Příbram, fond – archiv města Příbram, č. inv. 596, karton 34.

²⁰⁵ VELFL, J., *Památky Příbrami v obrazech: The sights of Příbram in pictures = Die Denkmäler der Stadt Příbram in Bildern*, s. 187.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 188.

2.3 Křížky

2.3.1 Křížky podle 1. vojenského mapování

Do map 1. vojenského mapování byly křížky zakresleny mezi roky 1764–1768 a 1780–1783. Byly většinou z kamene nebo ze dřeva. Dřevěné křížky se časem zničily, a proto se později nahradily novějšími. V této době se však mohly vyskytovat i kovové křížky.

Křížek v ulici Na Příkopěch

Křížek se nachází v blízkosti polikliniky před opadanou zídou v nedobrému stavu. Jednoduchý černý kříž, nesoucí stříbrnou sochu Ježíše Krista, stojí na mechem zarostlém kamenném podstavci. Pod sochou najdeme zdobnou nápisovou destičku, kde byl původně text, jenž se dnes již nedá přečíst. V dolní části kříže věřící zavěsili lucernu s květinou. Zřejmě se nejedná o původní kříž, ale o novější na původním místě.

Křížek v ulici Husova

Křížek se nachází u velmi frekventované silnice, avšak černý křížek je umístěn do rohu kamenné zidky. V horní části je křížek zakončen trojicí s hvězdami symbolizující motiv svaté Trojice. Na kříži najdeme dvě sochy. První sochou, kterou můžeme na kříži vidět, je socha ukřižovaného Ježíše Krista a na druhé soše je vyobrazena Panna Marie. Mezi sochami najdeme text „Chvála Kristu“ a několik květin. Nad hlavou Ježíše vyniká zkratka INRI. Podle vzhledu současného křížku můžeme určit, že se nejedná o křížek z 18. století, ale o mnohem mladší, tudíž se ponechalo jen místo, avšak i to je o kousek posunuto kvůli dolu.

Křížek Pod Haldou

Křížek se nachází na rozhraní mezi ulicí Pod Haldou a ulicí Mariánskou v dnes již zastavěné oblasti. Pro křížek však zůstalo několik metrů zeleně. V horní části černého zdobného křížku se nachází socha ukřižovaného Ježíše Krista. Ve středu dominuje nápis „Buď pochválen pán Ježíš Kristus“. Křížek je ve velmi dobrém stavu, jelikož byl v roce 2001 obnoven. O obnovení se píše přímo na dolní části kamenného podstavce „Obnovila Společnost občanů a přátel Březových Hor za přispění p. J. Kůra, účastníka zahraničního odboje v Anglii. L. P. 2001“.²⁰⁷ Tudíž je jasné, že se o původní kříž nejedná, ale o nový na původním místě.

Křížek na náměstí J. A. Alise

²⁰⁷ 1990–2020 30let společnosti občanů a přátel Březových Hor, s. 13.

Křížek se nachází v blízkosti kostela sv. Vojtěcha. Původně stál křížek ve výklenku rohového domu na náměstí. Dům byl později odstraněn, ale křížek se zachránil.²⁰⁸ Dnes křížek stojí vedle základní školy, kousek od původního místa. Černý kovový kříž se stříbrným zdobením stojí na kamenném podstavci. Na kříži najdeme dvě sochy, v horní části Ježíše Krista a pod ním na podstavci klečícího anděla, jenž se modlí. Mezi sochami se nachází text „Pochválen buď pán Ježíš Kristus“. Kříž je ve velmi dobrém stavu, neboť v minulých letech prošel renovací.²⁰⁹ Podle vzhledu křížku poznáme, že se nejedná o původní křížek z 18. století.

Křížek na ulici K Podlesí

Křížek se nachází u silnice vedoucí k blízké vesnici Podlesí. Tmavý, trošku zrezlý kovový kříž nese Ježíše Krista, který má levou ruku od lokte ulomenou. Pod sochou lidé zanechali květinu. Celý kříž stojí na kamenném podstavci zpevněném červeným zrezlým plechem. Podle stavu kříže lze říci, že se jedná o jeden z méně navštěvovaných křížků. Základ kříže bude zřejmě velmi starý, ale ne tak starý, aby mohl vzniknout v 18. století, tudíž se opět jedná o velmi poupravený nebo zcela vyměněný kříž na původním místě.

Křížek v ulici Obecnická

Křížek se nachází na velmi rušné křižovatce za kolejemi. Velký kamenný kříž je zhotoven zřejmě ze žuly. Na středu kříže najdeme sochu ukřižovaného Ježíše Krista. V některých částech kříže můžeme vidět opravy, které probíhají zřejmě dle aktuální potřeby. Podle svíčky můžeme vidět, že kříž je hojně navštěvovaný i bez příznivých podmínek jak pro chodce, tak pro řidiče. I když je tento kříž vyroben z kamene, je velmi pravidelný, tudíž můžeme říci, že se spíše jedná o novější kříž na místě původního zaznamenaného v 1. vojenském mapování.

Křížek na ulici Zdabořská

Křížek se nachází mezi městskými částmi Zdaboř a Červená. Několik metrů od křížku najdeme zdabořskou kapli. Křížek je obklopen zelení a celkově je dobře zachovalý. Křížek stojí na dlažbě, kvůli nerovnému povrchu okolní přírody. Černý kovový kříž, nesoucí ukřižovaného Ježíše, se vztyčuje ze štíhlého kamenného podstavce. Na podstavci můžeme vidět pamětní desku s textem „Poutní křížek, místo prvního výhledu na Svatou Hrou při procesích z jižních Čech a Bavorska“. Kříž je pravděpodobně postaven na původním místě jedné z dnes již zaniklých kapliček poutní cesty. Zřejmě se nejedná o křížek z 1. vojenského mapování, ale o původní místo se záznamem křížku.

²⁰⁸ FRYŠ, J., *Příbram přítomná minulost*, s. 186.

²⁰⁹ FRYŠ, J., *Příbram v proměnách času*, s. 194.

Křížek v hořejší části ulice K Hatím

Křížek se nachází blízko městské části Sázky. Černý kovový kříž nese Ježíše Krista, pod nímž najdeme prostor pro dnes již nečitelný text. Kříž je v procesu renovace, jelikož kamennému podstavci chybí spodní část. Prostor, kde chybí část podstavce, je zpevněn kovovým pásem. Křížek lidé navštěvují, jelikož se na něm nachází svíčka a květiny. V tomto případě se jedná o novější kříž na původním místě.

Křížek v Jeruzalémě

Křížek se nachází v Jeruzalémě u rybníka. Postavení mezi dvěma stromy zdůrazňuje dominantu křížku. Kovový kříž stojí na vysokém kamenném podstavci, zpevněném kovovým pásem. Na kříži nenajdeme žádnou sochu Ježíše Krista nebo Panny Marie, ale na kamenném podstavci můžeme vidět nápis s datem 1893. Jelikož se však křížek nachází na mapě 1. vojenského mapování, nemůžeme posoudit, zda rok 1893 označuje renovaci křížku, nebo zda byl zcela vyměněn a nahrazen nynějším.

Křížek v Lazci

Křížek se nachází v Lazci přímo před kapličkou. Stříbrný zdobný kříž stojí na kamenném podstavci. V horní části dominuje socha ukřižovaného Ježíše Krista. Originalitu tohoto kříže však utváří dolní část, kde autor znázorňuje motiv Panny Marie v jakési bráně. Celý kříž i s dolní částí se skládá z jednoho dílu kovu. Podle vzhledu kříže můžeme usoudit, že se jedná o novější kříž na místě zaznamenaném v 1. vojenském mapování.

Křížek v centru Zavržic

Křížek se nachází vedle autobusové zastávky kousek od Náveského rybníka. Přímo vedle křížku můžeme vidět vysokou dřevěnou zvonici. Černý zdobný kovový kříž stojí na vysokém kamenném podstavci. V horní části kříže dominuje stříbrná socha Ježíše Krista. V dolní části kříže nechal autor zhotovit motiv stříbrné postavy. Křížek ohraničuje kovový plot, u kterého nechali obyvatelé postavit několik laviček. Jelikož je křížek situován do středu Zavržic, lidé u něho často zanechávají svíčky. Podle sytých barev poznáme, že se nejedná o původní křížek, ale o nový, který stojí na místě původního.

Křížek na východní straně Zavržic

Křížek se nachází na hranici Zavržic u velké louky mezi dvěma stromy. Vysoký černý kříž stojí na kamenném podstavci, který je sám umístěn na kamenné ploše. Na kříži můžeme vidět sochu ukřižovaného Ježíše Krista. V horní části kříže autor zanechal zkratku INRI. Jelikož je křížek orientován do téměř opuštěné oblasti, nenajdeme zde žádné svíčky nebo květiny od

věřících. Podle vzhledu kříže, můžeme určit, že se nejedná o původní křížek zaznamenaný v 1. vojenském mapování.

Křížek na jižní straně Zavržic

Křížek se nachází v dolní části Zavržic u cesty hned vedle louky. Černý kovový kříž se zdobným zakončením stojí na nízkém kamenném podstavci, který je však také zdobně vytesán. Ve středu kříže dominuje socha ukřižovaného Ježíše Krista. Protože je křížek situován do velmi odlehle oblasti, není lidmi navštěvován, přesto je udržován v dobrém stavu. I tento křížek není původní, ale stojí na původním místě z 1. vojenského mapování.

Křížek za starým hřbitovem (zaniklý)

Křížek je poprvé zaznamenan v 1. vojenském mapování. Vždy náležel zadní straně příbramského hřbitova. Křížek můžeme najít také v mapách 2. a 3. vojenského mapování. V originálních mapách stabilního katastru však zaznamenan není, a proto ho dnes na místě již nenajdeme. Místo křížku se dnes v této oblasti nachází památník věnovaný obětem 2. světové války. Na památníku dominuje sousoší dvou mužů, pod nimiž je nápis: „Byli jsme silní v smrti, vy buďte v životě“. Po levé straně památníku autor nechal napsat všechna jména příbramských partyzánů a po pravé straně nejrůznější místa či události spojené s 2. světovou válkou.

Křížek u Evropské silnice (zaniklý)

Křížek je poprvé zaznamenan v 1. vojenském mapování. Jelikož je kříž zakreslen velmi výrazně, byl zřejmě důležitý. Dodnes se však nedochoval. Jeho poslední záznam najdeme v originální mapě stabilního katastru, ovšem na mapě 3. vojenského mapování křížek již nevidíme. Současné katastrální mapy chybně ukazují, že se na místě stále vyskytuje kříž, ale není tomu tak. Místo dnes již zaniklého kříže se nachází kousek od silnice Evropské. Nenajdeme tam žádné pozůstatky kříže nebo kamenného podstavce, jen křoví a dřevěný plot, který odděluje tuto oblast od autoopravny.

Torzo v Zavržicích (zaniklý)

Křížek je poprvé zaznamenan v 1. vojenském mapování a jeho torzo se nachází na místě dodnes. V této oblasti můžeme vidět téměř celý kamenný podstavec, ovšem bez kříže. Před torzem je také uchován opracovaný kámen na půlkruhové vyvýšené kamenné desce, která má zřejmě za úkol upevňovat torzo v rovině. Přímo na torzu můžeme vidět světlý velký kámen, do kterého je vyryto půl kříže ve středu s motivem opracovaného kamene, ležícího před torzem. Kámen je příliš velký a nepravidelný na to, aby sám držel na povrchu podstavce,

proto je zřejmě ve středu upevněn přímo k podstavci. Několik metrů od tohoto torza najdeme kovový monument ve tvaru kříže a ve středu je kovový plát, vyřiznutý opět ve tvaru kříže. Tímto výřezem je krásně vidět na okolní krajinu. V dolní části monumentu je vyobrazen text „v lehkosti větru a síly slunce“, který vidíme jen směrem ke slunci, druhým směrem nikoli. Kolem tohoto památníku lidé položili několik velkých kamenů. Celá tato oblast se nachází v horní části Zavržic nedaleko památníku Vojna. Z jedné strany torzo s památníkem obklopuje rozlehlé pole a z druhé strany travnatý porost vzadu s několika stromy.

Křížek v horní části Zavržic (zaniklý)

Křížek je poprvé zaznamenán v 1. vojenském mapování. Dodnes se však nedochoval. Jeho poslední záznam najdeme v originální mapě stabilního katastru, ovšem ne v originální, ale v mapě znázorňující současný stav. Křížek najdeme i na současných katastrálních mapách, ale chybně, jelikož tento křížek není zaznamenán ve 3. vojenském mapování. Tato oblast hraničně spadá do Zavržic a sousedí s kopcem Vojna. Na místě zaniklého kříže se nachází cesta na jedné straně obklopena lesem a na protější straně několika domy. Na místě již zaniklého kříže není žádná dochovaná část, tedy je evidentní, že křížek celý zanikl.

2.3.2 Křížky podle stabilního katastru do roku 1843

Křížky v 1. polovině 19. století byly z litiny a mohly být samostatně stojící nebo zasazeny do kamenných podstavců.

Křížek u kostela svatého Jakuba Většího

Křížek se nachází u apsidy kostela svatého Jakuba Většího na náměstí Tomáše Garrigua Masaryka za zdobným zábradlím, které křížek odděluje od zeleně. Tmavý kovový kříž stojí na kamenném podstavci. Pozlacená socha ukřižovaného Ježíše Krista dominuje ve středu kříže. Nad hlavou sochy můžeme vidět zkratku INRI.²¹⁰

Křížek na začátku Svatohorské aleje

Křížek se nachází na pomezí Svatohorské aleje a ulice Hájecká. Hned naproti kříži najdeme velké parkoviště. Přímo kolem kříže je zhotovena kamenná dlažba, což naznačuje, že okolí kříže je upravené. Kovový kříž, nesoucí ukřižovaného Ježíše Krista, stojí na kamenném podstavci s kovovou hořejší částí. Pod sochou Ježíše Krista můžeme vidět rukou psaný text „Chvála Kristu“. Na kříži zanechali věřící svíčky a květiny.

Křížek u Dobříšské ulice

²¹⁰ SOkA Příbram, fond – archiv města Příbram, Děkaný úřad PB – Pamětní kniha 1836–1962, s. 251.

Křížek se nachází mezi Dobříšskou a Evropskou ulicí. V blízkosti také najdeme židovský hřbitov. Vysoký, kovový, poměrně zrezlý kříž nese stříbrnou sochu Ježíše Krista. Pod sochou byl dříve text, dnes se však již nedá přečíst. I když je křížek schovaný mezi keři, zřejmě ho věřící navštěvují, jelikož je k němu vyšlapaná cesta, díky které se dá křížek najít.

Křížek v ulici U Fialáku

Křížek se nachází u Fialova rybníka před bývalým mlýnem. Stříbrný kříž nese stříbrnou sochu ukřižovaného Ježíše Krista. Pod sochou je umístěn stříbrný ovál s černým vnitřkem, kde byl dříve text. Nápis je dnes již nečitelný, jelikož se černý vnitřek loupe a kvůli působení času a přírodním podmínkám téměř zmizel.

Křížek v ulici Pod Kovárnami

Křížek se nachází v klidné části Březových Hor. Černý kovový kříž se sochou ukřižovaného Ježíše Krista stojí na kamenném podstavci, který není v příliš dobrém stavu i přesto, že roku 1964 nechal křížek renovovat pan Eduard Beer.²¹¹ Nad sochou Ježíše Krista se nalézá nápis INRI a pod sochou je napsáno „Bud' pochválen pán Ježíš Kristus“. Těsně nad podstavcem můžeme vidět linoucí se stříbrné rozviliny s drobnými lístky.

Křížek před vchodem na hřbitov (zaniklý)

Křížek se nenachází na mapě 1., 2. ani 3. vojenského mapování. Jediný záznam o křížku najdeme na originální mapě stabilního katastru. Křížek je dnes již zaniklý, ale víme, že se nacházel před vchodem do příbramského hřbitova. Dnes se tato oblast nazývá park Zátíší. V parku můžeme vidět sochu *Milenci* znázorňující mládí od sochaře Miloše Hrušky.²¹² Tento park se nachází mezi Základní školou Jiráskovy sady, Integrovanou školou a Střední zdravotní školou, která dříve sloužila jako gymnázium.

Křížek v Dlouhé ulici (zaniklý)

Křížek je poprvé zaznamenán v originálních mapách stabilního katastru. Avšak ve 3. vojenském mapování zakreslen není. Do knihy *Hornická Příbram v proměnách času* autor Josef Fryš vložil fotografii z roku 1989,²¹³ což naznačuje, že kříž není zaniklý dlouho. Podle fotografie můžeme říci, že se kříž nacházel kousek od měšťanského domu v Dlouhé ulici. Stál na chodníku těsně před domem. Celkově byl kříž větších rozměrů, kamenný podstavec nesl litinový kříž se sochou Ježíše Krista. Dům, u kterého byl kříž umístěn, sloužil jako agitační

²¹¹ Pamětní kniha duchovní správy na Březových Horách, s. 200.

²¹² VELFL, J., *Památky Příbrami v obrazech: The sight sof Příbram in pictures = Die Denkmäler der Stadt Příbram in Bildern*, s. 171.

²¹³ FRYŠ, J., *Příbram v proměnách času*, s. 81.

středisko. V blízkosti této budovy stojí měšťanský dům v barokním slohu, spadající v současnosti do seznamu kulturních památek.²¹⁴

Křížek v horní části Jiráskových sadů (zaniklý)

Křížek je poprvé zaznamenán v originálních mapách stabilního katastru. Toto zakreslení křížku však bylo zřejmě i poslední. Křížek se dříve nacházel u silnice směrem do Prahy. Dnes na tomto místě najdeme chodník, oddělující velké parkoviště a autobusovou zastávku Fibichova. Pokud by člověk nenahlédl do map, ani by neuvěřil, že na takovémto místě mohl být někdy křížek. Polohou to však byla velmi výhodná lokalita, jelikož všichni, kdo cestovali do Prahy nebo naopak směrem z Prahy, vždy procházeli okolo něj.

Křížek na Rynečku (zaniklý)

Křížek byl poprvé zaznamenán na originálních mapách stabilního katastru, avšak dnes ho na tomto místě nenajdeme. Podle mapy se křížek nacházel na začátku ulice Mariánské, spojující staré město s Březovými Horami. Tato oblast se nazývá Ryneček podle rynku, který se zde dříve rozprostíral. Přímo na místě křížku dnes stojí rohový dům, a proto se nedochovaly žádné pozůstatky kříže.

Křížek na Svaté Hoře (zaniklý)

Křížek je poprvé zaznamenán v originálních mapách stabilního katastru. Příběh tohoto křížku není znám, proto se můžeme jen domnívat, co se s křížem stalo. Jelikož by Svatá Hora nenechala kříž přímo vedle náměstí s mariánským sloupem zaniknout, je možné uvažovat o tom, že byl kříž přesunut na neznámé místo. Kříž byl podle mapy orientován do dnes živým plotem ohraničeného prostoru hned před Svatou Horou a vedle již zmíněného náměstí. Na tomto místě kříž jistě vynikal, ale dnes zde po něm nenajdeme žádnou památku. Možným důvodem odstranění křížku byla rekonstrukce svatohorského náměstí.

2.3.3 Křížky podle 2. vojenského mapování

Křížky 2. vojenského mapování byly zakresleny mezi roky 1836–1852. Stejně jako u křížků podle stabilního katastru do roku 1843, byly tyto křížky převážně z litiny a zasazeny do kamenného podstavce. Vyskytovaly se však i křížky, které byly celé z kamene.

Křížek u Svatováclavského dubu na Svaté Hoře

²¹⁴ *Barokní dům U modré hvězdy*. Národní památkový ústav. [online]. 2015 [cit. 30. 11. 2021]. Dostupné z: https://iispp.npu.cz/mis_public/searchDocument.htm?search=id%3A%2876256+OR+1107858%29.

Křížek se nachází na cestě vedoucí kolem Svatováclavského dubu. Kovový křížek menšího rozměru stojí na zdobném kameni, porostlém mechem. Zřejmě se jedná o novodobý návrh na původním místě, jelikož vyobrazení Ježíše Krista není příliš obvyklé. V tomto případě autor motivu Ježíše zvolil plochou variantu s pouhým obrysem ukřižované osoby. Návštěvníci Svaté Hory ho často navštěvují, jak dokazují živé kytky a svíčky.

Křížek v dolní části Svatohorské aleje

Křížek se nachází mezi Mixovou ulicí a Svatohorskou alejí. Černý vysoký kříž nese sochu ukřižovaného Ježíše Krista. Pod ním najdeme nápisovou destičku s již zmizelým textem. Níže na kříži visí přírodní věnec ve tvaru srdce. Na kamenném podstavci lidé položili keramický květináč s květinami. Z jedné strany kříže můžeme vidět keře, ale z druhé strany elektrický transformátor, který narušuje okolí křížku.

U křížku na Svaté Hoře

Křížek se nachází nad náměstím Dr. Josefa Theurera a zároveň na začátku prudkého kopce, jenž vede přímo na Svatou Horu. Díky tomuto kříži místní obyvatelé nazývají oblast nad náměstím U Křížku. Křížek ze zadní strany obklopují stromy s keři a po stranách nízké dřevěné oplocení. Černý kovový kříž se sochou Ježíše Krista a Panny Marie stojí na vysokém kamenném podstavci. Na úplně hořejší straně kříže můžeme vidět zkratku INRI a na spodní straně kamenného podstavce rok 1852. Zřejmě v tento rok byl kříž vyroben, ale nestál na současném místě, jelikož ani ve 3. vojenském mapování není na tomto místě žádný záznam. Kříž je velmi často navštěvován, jak naznačuje mnoho květin a svíček, které lidé na místě denně zapalují a zanechávají.

Křížek v ulici Milínská

Křížek se nachází mezi velmi rušnou silnicí a místní restaurací. Tento kamenný kříž patří mezi jedny z největších a nejoriginálnějších křížů v Příbrami. V horní části kříže můžeme vidět kamennou sochu Ježíše Krista. Ve středu kříže najdeme květinu a na úplně spodní části kříže se píše rok 1914. Jelikož se kříž objevuje již v 2. vojenském mapování, můžeme usoudit, že byl kříž v roce 1914 renovován nebo nahrazen novým.

Křížek v ulici Rožmitálská

Křížek se nachází na velmi frekventované silnici, odkud je velmi obtížné se dostat k tomuto křížku. Kvůli tomu u kříže nenajdeme žádné květiny nebo věnce, ale jen jednu svítilnu. Samotný kříž černé barvy nese sochu ukřižovaného Ježíše Krista, pod níž najdeme stříbrnou

nápisovou destičku ohraničenou vavřínovým věncem, na kterém je dnes již nečitelný text. Kříž stojí na jednom z nejvyšších kamenných podstavců.

Křížek za dolem Anna

Křížek je poprvé zaznamenán v 2. vojenském mapování. Nachází se v ulici Karla Hojdena. Poslední zakreslení křížku najdeme na mapě 3. vojenského mapování. Křížek je dnes veřejnosti nedostupný, jelikož si vlastník pozemku oplotil celou zahradu, ve které se křížek nachází. Z dálky můžeme křížek vidět, ale nikdo se k jeho blízkosti nedostane. Černý litinový křížek nese sochu Ježíše Krista, zřejmě je uchovávan v dobrém stavu.

Křížek u kostela svatého Prokopa

Křížek se nachází v lese Koráb u kostela svatého Prokopa. Záznam tohoto křížku by měl být podle roku vzniku již ve 2. vojenském mapování. Nenachází se však ani na pozdějším 3. vojenském mapování nebo v originálních mapách stabilního katastru. Kamenný kříž stojí na podstavci, kde je vyryt rok vzniku kříže – 1831 a pod ním rok obnovení kříž – 1931. Kříž byl věnovaný Antonínem Kášem. Proto se kříž také někdy nazývá Kášův kříž.²¹⁵ Mladí vandalové si kříže nevážili a celý ho povalili, později byl i přímo rozbit. Roku 1965 se pan Eduard Beer s pomocníky rozhodl, že kříž opraví, a také tak učinil.²¹⁶ Dnes ve středu kříže najdeme ukřížovaného Ježíše Krista, okolo kterého zanechali věřící věnec z květin. Pod věnec byl umístěn hák přímo z kříže, který drží svítilnu. Dle stavu kříže a jeho okolí lze poznat, že tento kříž patří mezi jeden z nejvíce navštěvovaných na Březových Horách.

Křížek nad Hatěmi

Křížek se nachází na kopci u lesa nad oblastí Hatě. V této části naproti křížku najdeme pár metrů vzdálená boží muka. Černý kovový křížek stojí před plotem vedle stromu. Na kříži najdeme dvě zlaté sochy, ve středu kříže sochu Ježíše Krista a na dolní části sochu Panny Marie. V horní části kříže můžeme vidět zkratku INRI. Křížek je zřejmě dosti navštěvovaný, jelikož před ním leží dary od věřících.

Křížek v dolejší části ulice K Hatím

Křížek se nachází mezi ulicí K Hatím a ulicí Hatě. Z jedné strany je křížek obklopen přírodou a z druhé strany zástavbami. Samotný nedávno renovovaný černý kovový kříž stojí na opracovaném žulovém podstavci. Ve středu kříže dominuje zlatá socha Ježíše Krista, mezi jeho rukama můžeme vidět text INRI. Kříž je ve výborném stavu, jelikož můžeme vidět

²¹⁵ FRYŠ, J., *Příbram v proměnách času*, s. 201.

²¹⁶ Pamětní kniha duchovní správy na Březových Horách, s. 200.

krásně syté barvy a nepoškozený kamenný podstavec, proto můžeme říct, že se nejedná o původní křížek zaznamenaný v 2. vojenském mapování, ale o křížek nový, stojící na původním místě.

Křížek v Orlově

Křížek se nachází v Orlově u cesty vedoucí podél louky. Vysoký dřevěný křížek nese motiv ukřižovaného Ježíše Krista. Toto znázornění je však velmi jedinečné, jelikož je Ježíš Kristus namalovaný na plochý materiál, zřejmě na tenký plech. Nad hlavou Ježíše Krista najdeme zkratku INRI. Kříž se objevuje již v 2. vojenském mapování, tudíž můžeme téměř s jistotou říci, že se jedná o nový kříž na místě původního. Pod nynější křížek místní obyvatelé zasadili květiny do květináče a vedle kříže osadili keř. Podle vzhledu kříže můžeme říct, že se nejedná o původní křížek, ale o nový, nedávno postavený křížek stojící na místě původního kříže zaznamenaného v 2. vojenském mapování.

Křížek nad Oborou (zaniklý)

Křížek je poprvé zaznamenan v 2. vojenském mapování. Poslední zakreslení křížku najdeme na mapě 3. vojenského mapování. Křížek se nacházel nad Dolní Oborou na cestě směřující do Obecnice. Dnes v této lokalitě můžeme vidět kruhový objezd. Přímo na místě křížku stojí velký dům, tudíž z kříže nic nezůstalo a o případné přesunutí nejsou v žádných pramenech zmínky, avšak je zachována fotografie. Na fotodokumentaci fotograf zachytil kamenný most v pozadí s tímto dnes již zaniklým křížkem.²¹⁷ Dnes na místě v blízkosti Hořejší Obory nachází zrekonstruovaný most, avšak již bez pohledu na kříž.

Křížek nad Ferdinandkou (zaniklý)

Křížek je poprvé zaznamenan v 2. vojenském mapování. Poslední zakreslení křížku najdeme na mapě 3. vojenského mapování. Na místě kříže dnes najdeme husté křoví, ale žádnou část kříže ani kamenného podstavce. Tato oblast se nazývá Ferdinandka podle dolu Ferdinand, který se na tomto místě nachází. Někdy se tato oblast nazývá Motýlí vrch, protože zde může člověk spatřit několik druhů motýlů.

Křížek na Hatích (zaniklý)

Křížek je poprvé zaznamenan v 2. vojenském mapování a jeho pozůstatky se nacházejí na místě dodnes. Torzo kříže se nalézá v části Brod, hned vedle autobusové zastávky. Samotný kříž nalezneme uprostřed křovin, blízko cesty hraničící s velkou loukou. Tato lokalita není obydlena a samotný podstavec přes křoví není vidět, proto mnoho lidí o tomto torzu neví.

²¹⁷ VELFL, J., *Zmizelé Čechy: PŘÍBRAM*, s. 79.

Z kříže zůstal kamenný podstavec, lehce porostlý mechem, z jehož středu vystupuje kovová tyč, na které byl kříž umístěn.

Křížek u Jeruzalémského potoka (zaniklý)

Křížek je poprvé zaznamenán v 2. vojenském mapování. Křížek najdeme i na originální mapě stabilního katastru v originálních mapách, ve 3. vojenském mapování, ale objevit ho můžeme i na současné mapě stabilního katastru nebo na současných katastrálních mapách. Proto se domnívám, že kříž zřejmě zanikl v nedávných letech. Na místě křížku se nachází hustý travnatý porost, v němž leží velký opracovaný kámen, který mohl sloužit jako podstavec křížku. Celá tato oblast je ohraničena z jedné strany Jeruzalémským potokem a z druhé strany velkým rozlehlým polem.

Křížek v Žežicích (zaniklý)

Křížek je poprvé zaznamenán v 2. vojenském mapování, najdeme ho také na mapě 3. vojenského mapování a na originálních mapách stabilního katastru. Dnes se na tomto území křížek nenachází. Na místě zaniklého křížku najdeme jen pole s výhledem na dvě šachty. Celá tato oblast náleží Žežicím a stále se nazývá „U kamenského křížku“.

2.3.4 Křížky podle 3. vojenského mapování

Křížky 3. vojenského mapování byly zakresleny mezi roky 1876–1878 a 1877–1880. Křížky v této době byly z litiny a zasazeny do kamenného podstavce.

Křížek v ulici U Václava

Křížek se nachází nedaleko příbramského Šibeničního vrchu. Křížek stojí hned u stromu v obydlené části. Černý litinový kříž stojí na kamenném podstavci a nese stříbrnou sochu Ježíše Krista, pod níž můžeme vidět nápisovou destičku ve tvaru oválu s textem „Chvála Kristu na Věky“.

Křížek v ulici Prokopská

Křížek se nachází na začátku lesa Koráb. Záznam tohoto křížku by měl být podle roku vzniku ve 3. vojenském mapování, kde se však nenalézá. Velký litinový kříž má z přední a zadní strany černou barvu a po stranách zelenou. Tyto barvy jsou typické pro březohorské hornictví. Kříž nese stříbrnou sochou ukřižovaného Ježíše Krista, nad jehož hlavou najdeme zkratku INRI. Kříž stojí na kamenném podstavci zelené barvy. V podstavci se nachází z přední a pravé boční strany německý text „Gott segne den Bergbau“, v překladu „Bůh požehnej

hornictví“.²¹⁸ Na zadní a levé boční straně podstavce nechal autor vytesat báňský motiv, a to dvě překřížená kladiva obklopená vavřínovým věncem, který symbolizuje slávu. Pod tímto motivem je zmíněn rok 1859, kdy byl kříž vysvěcen. Vysvěcení proběhlo 4. července 1859 k příležitosti konání havířské pouti svatého Prokopa. V roce 2015 proběhla renovace křížku, jež byla velmi obtížná kvůli velikosti kříže.²¹⁹

Křížek v ulici Obecnická

Křížek se nachází u silnice směrem do blízké vesnice Obecnice. Kříž na této silnici je velmi originální, patří totiž mezi nejvyšší v Příbrami. Je vyroben ze dřevěného základu a stojí na klasickém kamenném podstavci. V horní části můžeme vidět sochu ukřižovaného Ježíše Krista. Nad sochou se nachází písmena NR.

Křížek v ulici Kozičinská

Křížek se nachází mezi ulicí Kozičinskou a ulicí Ke Stadionu. Tuto poměrně klidnou zahrádkářskou oblast oživuje právě tento černý kovový kříž se zlatou sochou Ježíše Krista. Mezi dlaněmi Ježíše můžeme vidět písmena INRI. Pod sochou je zavěšen velikonoční věnec s kraslicemi. Kříž stojí na šestibokém kamenném podstavci. Křížek byl v roce 2014 poničen při havárii nákladního auta, ale ve stejném roce stál již opravený znovu na svém místě.²²⁰

Kříž mezi Jeruzalémem a Jesenicemi

Kříž se nachází na křižovatce mezi Jeruzalémem a Jesenicemi. Černý kovový kříž stojí na kamenném podstavci, jenž je ve spodní části zpevněn. Ve středu kříže můžeme vidět zlatou sochu ukřižovaného Ježíše Krista. Pod sochou autor přidělal nápisovou destičku, kde byl dříve text, který dnes již nevidíme. Křížek není příliš často navštěvován, protože v této oblasti nebydlí mnoho lidí.

Křížek na Brodě u kapličky

Křížek se nachází přede dveřmi do kapličky na Brodě. Na vysokém kamenném podstavci stojí černý kovový kříž, na jehož celém povrchu můžeme vidět rozviliny. V horní části kříže dominuje zlatá socha Ježíše Krista.

Křížek pod Hořejší Oborou (zaniklý)

²¹⁸ *Almanach 4. sjezdu rodáků a přátel Březových Hor, 5.–6. července 1997*, s. 58.

²¹⁹ *Periskop, Dvě výročí, zajímavá tabule, opravy křížku a schodů*. Ročník 26, č. 39.

²²⁰ *Březohorské střípky, Nová cesta do Podlesí a opravený křížek*, č. 10, 2014 prosinec, Společnost občanů a přátel Březových Hor.

Křížek je poprvé zaznamenán ve 3. vojenském mapování. Dnes se na místě zaniklého křížku nenajdou žádné pozůstatky. Rozkládá se zde zrekonstruovaný park, obléhající Horní Oboru. Na místě zaniklého křížku najdeme jen travnatý porost.

Křížek v Žižkově ulici (zaniklý)

Křížek je poprvé zaznamenán ve 3. vojenském mapování, v originálních mapách stabilního katastru zaznamenán není a dnes na tomto místě nenalezneme po křížku žádné pozůstatky. V současné době se v této oblasti nachází mnoho domů a fotbalový klub Spartak. Mezi oběma objekty vede frekventovaná silnice.

2.3.5 Křížky zaznamenané po roce 1880

Křížky zaznamenané po roce 1880 byly stále převážně z litiny a zasazeny do kamenného podstavce, tak jako u předchozích období. Najdeme však i novější podoby, lišící se převážně v korpusu Ježíše Krista, kdy je vyroben z plochého plátu kovu.

Křížek v ulici Milínská

Kříž se nachází na hlavní silnici směrem do města Milín. Kříž není příliš navštěvovaný, jelikož k němu není bezpečná cesta. Jednoduchý kovový kříž stojí v kamenném podstavci. Na kříži se nachází socha Ježíše Krista, pod níž můžeme vidět nápisovou destičku s textem „Bůh je láska“.

Křížek v ulici Nad Kaňkou

Křížek se nachází nedaleko rybníka Kaňka, který najdeme na úpatí vedoucí na Svatou Horu. Tento křížek je poměrně zrezlý a kamenný podstavec porostl mechem. Ve středu kříže můžeme vidět menší sochu ukřižovaného Ježíše Krista. Celý kříž je nakloněný doprava, neboť má nestabilní podstavu. Tento kříž lze zařadit mezi málo navštěvované křížky, jak nám dokazuje jeho vzhled a stav. Dříve se na tomto místě možná nacházela poslední kaple poutní cesty z Březnice na Svatou Horu.

Toufarův kříž

Toufarův kříž se nachází na nejvyšší části Toufarovy louky na Svaté Hoře v obklopení křížovou cestou. Kříž byl vyroben na počest římskokatolického kněze Josefa Toufara a několika dalších církevních hodnostářů, kteří se stali oběťmi komunistického režimu. V horní části velkého kovového kříže dominuje zlatá koruna s trnovou korunou. Ve středu kříže nalezneme pamětní desku s textem „Na paměť umučení cítěle Panny Marie P. Josefa

Toufara z Číhoště + 25. února 1950“. Celý kříž je obestaven dřevěným plotem ze zadní a bočních stran. Z přední strany lidé zanechávají svíčky a květiny.

Křížek v ulici Ke Kocábě

Křížek se nachází v části Příbrami Nová Hospoda v malém parku. Kovový kříž nese stříbrnou sochu Ježíše Krista. Nad hlavou sochy jsou znázorněna písmena INRI. Kříž se nachází celkově v dobrém stavu, jen kamenný podstavec je porostlý mechem. Lze říci, že tento křížek je navštěvován, jelikož pod křížem stojí váza s květinami a malá lucerna.

Křížek pod Květnou

Křížek se nachází v lese pod vrcholem Květná na kraji města Příbram. Zrezlý kovový kříž nese stříbrnou sochu Ježíše Krista, pod nímž najdeme dnes již nečitelný text. Křížek s velkou pravděpodobností není příliš navštěvován, je totiž zarostlý keři, a tudíž je cesta k němu velmi obtížná.

Křížek v ulici Družstevní

Křížek se nachází v hustě zastavěné městské části Drkolnov. Blízko křížku najdeme parkoviště, které je však od křížku odděleno velkými křovinami a stromy, takže okolí křížku nenarušuje. Cestou, na které křížek leží, dojdeme k březohorskému hřbitovu. Původně byl křížek situován na konci aleje v Mariánské ulici, ale díky panu Eduardu Beerovi ho najdeme na dnešním místě.²²¹ Samotný kříž, stojící na kamenném podstavci, je menšího rozměru a černé barvy. V horní části dominuje socha ukřižovaného Ježíše Krista, nad nímž můžeme číst text „Pochválen buď Pán Ježíš Kristus“. Tento křížek by se mohl označit jako jeden z nejvíce navštěvovaných, protože je u něho zanecháno nejvíce květin a svíček.

Křížek v ulici Drkolnovská

Křížek se nachází v oplocené oblasti na kraji Drkolnova. Plot má tři strany, které byly takto postaveny zřejmě úmyslně, jako motiv svaté Trojice. V celé oplocené části najdeme velkou břízu bělokorou, avšak dominantou prostoru je kovový černý kříž. Na tomto kříži najdeme dvě sochy. První sochou je ukřižovaný Ježíš Kristus a přímo nad kamenným podstavcem najdeme sochu Panny Marie. Mezi sochami můžeme vidět text „Pochválen buď Ježíš Kristus“. Roku 2006 byla na kamenný podstavec přidána pamětní deska s nápisem „Obětem důlních katastrof a světových válek obnoveno r. 2006“.

Křížek v horní části ulice Heyrovského

²²¹ Pamětní kniha duchovní správy na Březových Horách, s. 193.

Křížek stojí na kopci ve středu křižovatky do ulic Heyrovského, Na Struhách, Jarolímkových Sadů a ulice Příční. Kvůli velmi frekventované oblasti je kříž opečovávaný. Černý kovový kříž se stříbrným zdobením na koncích nese dvě sochy. První sochou je ukřižovaný Ježíš Kristus. Druhá socha, umístěna pod Ježíšem Kristem, je Panna Marie nesoucí kříž. Mezi sochami najdeme text „Pochválen buď pán Ježíš Kristus“.

Křížek v dolní části ulice Heyrovského

Křížek se nachází u silnice nedaleko říčky Litavky. Kříž je umístěn do keřů přímo před plot u rodinného domu. Černý kovový kříž, stojící na kamenném podstavci, nese sochu Ježíše Krista. Dříve se pod sochou nacházel text ve stříbrném oválu s černým pozadím, ale dnes se text nedá přečíst. Zřejmě se však jednalo o text „Pochválen buď pán Ježíš Kristus“, jelikož v horní části oválu můžeme rozluštit písmena „vál“.

Křížek u Rožmitálské ulice

Křížek se nachází blízko městské části Drkolnov. Černý kovový kříž se stříbrným zdobením nese sochu Ježíše Krista. Pod sochou najdeme nápis „Pochválen buď pán Ježíš Kristu“ a nad sochou zkratku INRI. Celý kříž je umístěn na kamenném podstavci obklopeném květinami. Křížek pochází z 19. století, ale poté byl několik desítek let na jiném místě. V roce 2002 byl křížek opraven a vrátil se zpět na původní místo, avšak na protější stranu.²²²

Křížek v ulici Pahorková

Křížek se nachází na kopci nazývaném Pahorek mezi dvěma kaštany. Celokovový křížek nese menší sošku Ježíše Krista. Pod sochou můžeme vidět text „Chvála Kristu“. Kříž je zakončen dvěma modlicími se andělíčky a stojí na kamenném podstavci. Křížek nechal v roce 1964 renovovat pan Eduard Beer.²²³ Dříve byla z tohoto místa vyhlídka na Svatou Horu, ale i na bližší březohorské budovy, jako například kostel svatého Vojtěcha nebo na svatyni Církve československé husitské – sboru Mistra Jakoubka ze Stříbra. Časem vyhlídka zanikla, protože v okolí byly postaveny nové domy, které výhled zakryly.²²⁴

Křížek v ulici Na Svahu

Křížek se nachází u rodinného domu mezi ulicemi Na Svahu a Žežickou. Křížek byl zřejmě nedávno opravován, jelikož je ve velmi dobrém stavu. Černý kovový kříž se sochou Ježíše Krista stojí na kamenném podstavci s mírným porostem mechu. Pod sochou Ježíše Krista

²²² SCHMIDT, J., FÁRA, J., 5. Jubilejní sjezd rodáků, s. 79.

²²³ Pamětní kniha duchovní správy na Březových Horách, s. 200.

²²⁴ ČÁKA, J., Zmizelá Příbram starou flexaretou, s. 69.

můžeme číst nápis „Pochválen buď pán Ježíš Kristus“. Pod text lidé zavěsili věnec s květinami a pomlázkou.

Křížek u Hatí

Křížek se nachází nedaleko rybníka nad Hatěmi. Najdeme ho mezi plotem a keři v klidné oblasti. Černý, poměrně zrezlý kříž, nesoucí stříbrnou sochu ukřižovaného Ježíše Krista, stojí na kamenném podstavci. Pod sochou je velká pamětní deska rodu Kaiserových z Hatí, která byla přidána roku 1937.

Křížek v Brodě u pole

Kříž se nachází na polní cestě z Brodu do Jeruzaléma mezi dvěma stromy. Nechal ho postavit roku 1873 Václav Dvořák pocházející z Brodu. Na mapě 3. vojenského mapování však křížek zaznamenán není. V 2. polovině 20. st. byl kříž poničen a do roku 2018 stál na tomto místě mechem porostlý kamenný podstavec.²²⁵ Roku 2018 byl kříž obnoven, a proto dnes na místě najdeme velký žulový kříž, stojící na původním kamenném podstavci. V horní části kříže je zavěšena trnová koruna. Na podstavci můžeme vidět text „Na památku založil JacDvořák 1843“.

Křížek v centru Žežic

Křížek se nachází v Žežicích ve středu kruhového objezdu. Vedle kříže můžeme vidět dva stromy a velký balvan. Černý kovový křížek stojí na nakloněném kamenném podstavci. V horní části kříže dominuje socha Ježíše Krista, nad níž najdeme zkratku INRI. Pod sochou Ježíše Krista je umístěn stříbrný ovál s černým vnitřkem. V dolní části kříže autor vyobrazil postavu zdvihající číši. Křížek lidé zřejmě navštěvují, jelikož se na žulovém podstavci nalézají květiny.

Křížek v Orlově u kapličky

Křížek se nachází v Orlově přímo před vchodem do místní kapličky. Černý kovový kříž nese zlatou sochu Ježíše Krista, pod níž můžeme vidět zlatě ohraničenou tabulku se zlatým textem „V upomínku padlým vojákům ve světové válce 1914–1918“. V horní části kříže se nachází zkratka INRI, jež je psána také zlatým písmem. Kříž stojí na vysokém kamenném podstavci, do něhož autor zasadil pamětní desku s jedenácti jmény vojáků. Celá tato sakrální památka je orientována ve středu zeleného oplocení, kde lidé rozsvěčují svíčky.

²²⁵*Slavnost žehnání kříže.* [online]. 2018 [cit. 16. 10. 2021]. Dostupné z: <https://kalendar.pribram.eu/program/akce/slavnost-zehnani-krize>.

Křížek v horní části Jeruzaléma

Křížek se nachází na konci obydlené části Jeruzaléma kousek od lesa. Kovový černý křížek nese stříbrnou sochu ukřižovaného Ježíše Krista. Mezi rukama můžeme vidět zkratku INRI. Pod sochou najdeme stříbrný oválek s černým vnitřkem, kde byl původně text. Celý kříž stojí na kamenném podstavci.

Křížek ve východní části Jeruzaléma

Křížek se nachází na cestě směrem do blízké vesnice Háje. Křížek je umístěn v těsné blízkosti domu a zároveň v prostoru pro parkování aut, tedy na dlažbě. Černý kovový, velmi zachovalý kříž, stojí na kamenném podstavci. Na kříži dominuje socha ukřižovaného Ježíše Krista. Jelikož je kříž situován přímo do obydlené oblasti, je často navštěvovaný, jak to dokazuje přítomná svíčka a stav křížku.

Křížek u kaple v Jeruzalémě

Křížek se nachází vedle Jeruzalémského rybníka a zároveň kousek od kaple. Černý kovový kříž stojí na kamenném podstavci. V horní části kříže můžeme vidět zlatou sochu Ježíše Krista, za jehož hlavou autor nechal vyrýt zkratku INRI. Dolní část kříže zdobí originální motivy zlaté barvy. Kříž se nachází ve velmi dobrém stavu.

Křížek v Jesenicích

Křížek se nachází v Jesenicích u staré zvonice mezi stromy. Černý kovový kříž stojí na kamenném podstavci. Ve středu kříže dominuje zlatá socha ukřižovaného Ježíše Krista, pod níž můžeme vidět nápisovou destičku se zlatým okrajem a černým vnitřkem.

Křížek pod křížovou cestou na Svaté Hoře (zaniklý)

Křížek není zaznamenán na žádné historické mapě, avšak můžeme ho najít na současných mapách katastru a také v detailním plánu na stránkách Svaté Hory. V těchto dvou záznamech se křížek vyskytoval pod cestou rozdělující křížovou cestu od lesa. Dnes se na tomto místě nachází jen křoví a žádné známky po křížku.²²⁶

Křížek na Brodu v lese (zaniklý)

Křížek nebyl zaznamenán v 1., 2. ani 3. vojenském mapování. Není znám též žádný záznam v originálních mapách stabilního katastru. Jediná zmínka pochází ze současných katastrálních map. Lokalita, v které se měl křížek údajně nacházet, je tvořena lesem a cestou. Žádný křížek

²²⁶*Areál Svaté Hory*. Detailní pláněk. [online]. 2003–2021 [cit. 3. 12. 2021]. Dostupné z: <https://svata-hora.cz/pro-navstevniky/areal-svate-hory/>.

se zde nenachází. Jediná možná varianta, která by mohla připomínat torzo kříže, je kamen porostlý mechem.

2.3.6 Křížová cesta

Křížová cesta na Svaté Hoře

Křížová cesta vede podél Toufarovy louky v areálu Svaté Hory a je obklopena různými druhy stromů. Cesta, kterou založili svatohorští redemptoristé, vznikla ve 30. letech 20. století a měří přibližně 800 metrů. Skládá se ze čtrnácti dřevěných křížů v horní části označených římskou číslicí podle čísla pořadí. Kříž číslo XII vybočuje z cesty do prostoru nad kamennou zídou. Dřevěné kříže, které se nacházejí v areálu Svaté Hory, nejsou původními, ale již třetími replikami. Původní kříže byly po sedmdesáti letech vyměněny za nové, a to v roce 2000. Vyrobeny byly z trámů, které tvořily pódium v roce 1999, kdy se konal sjezd mládeže českých a moravských diecézí. Ovšem i tyto kříže musely být v roce 2018 nahrazeny novými.²²⁷ K této obnově křížů zkomponoval hudebník František Xaver Thuri 14 rozjímání na text Václava Renče. Ve třicátých letech, když se roku 1934 rekonstruovalo náměstí před kostelem²²⁸, se objevil návrh, že by se kříže na louce přestavěly na kapličky, tak jako na poutní cestě z Březnice do Příbrami, nebo aby se tam alespoň postavily sochy. To vše se však nikdy neuskutečnilo.²²⁹ Po této křížové cestě prochází procesí, vždy na den Korunovace sošky Panny Marie, od náměstí až na Toufarovu louku a u každého kříže probíhá modlitba.

2.4 Boží muka podle 2. vojenského mapování

Boží muka 2. vojenského mapování byla zakreslena mezi roky 1836–1852. V této době boží muka měla většinou výklenek pro obrázek nebo sošku svätce, ale mohou se vyskytovat i jednoduchá kamenná.

Boží muka na Sázkách

Boží muka se nacházejí uprostřed pole v městské části Sádky. Nejsou však zcela v dobrém stavu, jelikož se základní kamenný podstavec drolí na jednotlivé kameny. Cihlová stavba má zašedlou barvu a zřejmě poměrně vlhkou omítku, jak naznačují plísňové mapy na povrchu božích muk. V některých částech omítky zcela odpadla, takže můžeme vidět cihly. Ze všech čtyř stran má stavba výklenky, jež jsou dnes prázdné. Kvůli špatné cestě k tomuto božím mukám nejsou vůbec navštěvované, jak naznačuje i samotný stav.

²²⁷ *Svatá Hora*. Ročník 55, č. 1, s. 16-17.

²²⁸ FRYŠ, J., *Svatá Hora v proměnách času*, s. 32.

²²⁹ Rozhovor s paní Ing. Marií Traxlerovou vedla Kristýna Bucková, Příbram 18. 2. 2022.

Boží muka na Brodu

Boží muka se nacházejí v části Brod, z jedné strany vedle odvalu šachty číslo 6 a z druhé strany vedle rozlehlého pole. Původně stála o několik metrů dále, a to na místě haldy. Kamenná štíhlá stavba má v horní části vyrytý text, který se dnes již celý nedá přečíst. Na úplné špičce božích muk dominuje kovový křížek.

Boží muka na Hatích

Boží muka se nacházejí na úplném vrcholu Hatí, kousek od lesa. Kolem božích muk je postaven plot se zamčenou brankou, čímž není toto místo veřejně přístupné. Tato drobná stavba má světle žlutou barvu s bílým podstavcem a prostorem pod stříškou. Uprostřed božích muk můžeme vidět zasklený výklenek se soškou Panny Marie s malým Ježíšem Kristem. Na střeše stavby ční malý kovový křížek. Okolí této stavby tvoří převážně zeleň, která dodává místu příjemnou atmosféru.

Závěr

Sakrální dědictví je důležitou součástí lidských dějin, i když v současné době v českých zemích na jeho popularitě ubývá. Lidé se sice stále starají o tento druh památek, ale o mnoho méně než v 17. a 18. století. Právě v 17. století, v době baroka, se začíná znovu rozvíjet kult Panny Marie, jenž byl v předchozím období vlivem utrakvismu a protestantské reformace výrazně omezen. V 17. a 18. století se na území Příbrami postavilo mnoho křížků a poutní cesta z Březnice na Svatou Horu, kterou z největší části financovala Lidmila Kateřina Jeníšková z Újezda. Poutní cesta je jedním z důvodů, proč se Svatá Hora proslavila. V 18. století také vzniklo několik křížků a kapliček. V 19. století byl postaven na Březových Horách nový kostel, což dokazuje, že ještě v 19. století byli lidé hodně věřící a kostel byl pro ně důležitou součástí života. Ve 30. letech 20. století byl postaven dokonce další kostel, který tak byl již třetím kostelem na Březových Horách. V této době se na stavbu nových kostelů či rekonstrukci sakrálních památek vytvářely sbírky, do nichž se snažil přispět opravdu každý, dokonce i část chudého obyvatelstva. Avšak již na přelomu 19. a 20. století počala řada sakrálních památek chátrat. Právě v této době zanikly některé kapličky poutní cesty. K dalšímu zániku památek dochází za komunistického režimu, kdy bylo sakrální dědictví velmi opomíjeno a mnohdy i přímo ničeno. V práci jsem uvedla příklad kostela svatého Prokopa, ze kterého plánovali komunisté udělat skanzen nebo sklad. Za komunistického režimu se do dezolátního stavu dostaly i mnohé kapličky na území Příbrami. Po skončení tohoto režimu nastal čas rekonstrukcí a mnoho sakrálních památek bylo opraveno.

Mým úmyslem v kapitolách drobného sakrálního dědictví bylo, abych zanalyzovala stav dochovaných a zaniklých křížků, kapliček a božích muk. Celkové množství drobného sakrálního dědictví je dnes již nezjistitelné, neboť některé kapličky, křížky nebo boží muka nemusely být na mapách zaznamenány, a proto se o nich nedozvíme.

Nejvíce dochovaných kapliček vzniklo po roce 1880. Celkem se v Příbrami nachází devět kapliček, vyjma kapliček poutní cesty. Co se týče křížků, především těch zaznamenaných v 1. vojenském mapování, byly zřejmě kompletně vyměněny za novější, stojící ale na původním místě. V mnoha případech bylo již na první pohled jasné, že se nejedná o původní křížek z 18. století. Ze sedmnácti křížků, které byly zakresleny právě během 1. vojenského mapování, se jich dochovalo na daných místech třináct a čtyři zanikly. Z 2. vojenského mapování se dochovalo deset křížků a pět jich zaniklo. Z originálních map stabilního katastru se dochovalo pět křížků a pět jich též zaniklo. Čtyři křížky z originálních map stabilního

katastru již nebyly zakresleny v žádných dalších mapách. Ve 3. vojenském mapování přibylo dalších osm křížků, z nichž se dva nedochovaly. Křížků zaznamenaných po roce 1880 bylo celkem 20 a dva z nich zanikly. Dnes se tedy v Příbrami nachází 54 křížků z původních 72 a zaniklo jich 18. Nejvíce křížků je v mapách zakresleno v období od 1836 až 1852. Lidé tehdy křížky více stavěli, jelikož Josef II. vydal dekrety o zrušení některých klášterů a poutí, které výrazně omezovaly okázalé projevy veřejné zbožnosti. Věřící tak přirozeně hledali cestu k méně nápadným projevům soukromé zbožnosti, jakým bylo mimo jiné budování drobných sakrálních objektů, především křížků.²³⁰ Dále jsem zjistila, že se v Příbrami příliš nevyskytují boží muka. Našla jsem pouze tři, a to ve 2. vojenském mapování, tudíž zřejmě pocházejí z 1. poloviny 19. století, což opět poukazuje na dobu blízkou po vydání josefínských dekretů. Je však možné, že se božích muk nacházelo v Příbrami více. Originální mapy stabilního katastru nerozlišují označení pro křížky a pro boží muka.²³¹

Drobné sakrální dědictví se v současnosti nachází ve velmi dobrém stavu, neboť na tuto oblast památek není zapomínáno. Kapličky a boží muka nejsou posprejována ani jinými způsoby poničena vandaly. Pokud ano, a to se děje jen výjimečně, ihned se vše opraví. Došlo i k případu, kdy stál křížek ve výklenku domu, jenž byl zbourán, ale lidé křížek uchovali a později ho postavili ze strany budovy základní školy, kde stojí dodnes. Při svém bádání jsem přesto objevila několik křížků, které by bylo vhodné opravit. Velká většina křížků však patří k dobře udržovaným. Také mě překvapilo, že zaniklých křížků není mnoho. To opět poukazuje na fakt, že se příbramští obyvatelé o sakrální památky opravdu starají. Důkazem, že si příbramští obyvatelé váží sakrálního dědictví, jsou i svíčky a květiny u jednotlivých křížků a kapliček. Avšak mnohdy bývají kostely a drobné sakrální dědictví zneuctěny okolními zařízeními. Příkladem může být postavené parkoviště vedle kostela svatého Jakuba Většího nebo kostela svatého Vojtěcha.

Možným důvodem, proč se právě na území Příbrami dochovalo tolik drobného sakrálního dědictví, je zvýšená dřívější religiozita díky Svaté Hoře, tudíž mariánskému kultu, a tím mají příbramští obyvatelé větší úctu k památkám. Dalším důvodem, proč byli lidé v Příbrami více religiózní, bylo hornictví a zejména neštěstí v roce 1892, při kterém zahynulo mnoho horníků. Lidé se tak báli o životy horníků.

²³⁰ Tuto tezi zmiňuje například i spisovatelka Natálie Belisová srovnání BELISOVÁ, N., *Putování po duchovním panství Krásnolipska*, 2005, s. 188.

²³¹ Podrobný vývoj drobného sakrálního dědictví viz obrazová příloha, obrázek č. 36 a 37.

Při psaní práce jsem narazila na nejasnost, proto jsem musela k části, týkající se křížků, přidat podkapitolu dělení podle map stabilního katastru. Některé křížky se v mapách 2. ani 3. vojenského mapování totiž nevyskytují, ale v originálních mapách stabilního katastru ano. Došlo tím v několika případech k rozporu. Pokud se křížek nachází již v originálních mapách stabilního katastru, který byl dokončen roku 1843, měly by se křížky vyskytovat i ve 3. vojenském mapování, vytvořeném mezi lety 1877–1880. Kvůli této nesrovnalosti se již dnes nedozvíme, zda byly křížky přesunuty nebo zcela zanikly. Narazila jsem také na případ, kdy křížek u kostela svatého Prokopa a křížek v ulici Prokopská, s jasným rokem vzniku a jasným umístěním, nebyly do map zaznamenány. Křížek u kostela svatého Prokopa vznikl roku 1831, proto by se měl objevit již v mapách 2. a 3. vojenského mapování. Křížek v ulici Prokopská vznikl roku 1859, tedy bychom ho měli nalézt v mapách 3. vojenského mapování. Křížky se však v žádném z těchto mapování nenachází. Totéž platí i u křížku na Svaté Hoře, který byl vyroben roku 1852 a nenachází se v 2. ani ve 3. vojenském mapování. U tohoto křížku je však na rozdíl od dvou již zmíněných možné, že byl přesunut z jiného místa na současné. U křížků na Březových Horách však víme, že svá místa nezměnily.

Co se týče kostelů, v Příbrami se dnes nachází celkem pět kostelů, což je velmi ojedinělé na tak relativně malé město. Tři kostely spadají dnes pod římskokatolickou církev, jeden pod pravoslavnou církev a poslední pod Církev československou husitskou. Avšak jejich interiér se u některých velmi pozměnil. Největší změnou si prošel kostel svatého Prokopa. Ještě v roce 1911, kdy je zaznamenán kostel na fotografii, má velmi bohatý a zdobný oltář a po obou stranách kandelábry. Ze středu stropu visel velký skleněný lustr. Z těchto vyjmenovaných zařízení interiéru kostela se už nic nenalézá. Změnu interiéru kostela zachycuje fotografie z roku 1999.²³² Kostel je dnes velmi chudě zařízen. Důvodem je zchátrání kostela za komunistického režimu, kdy se o něj nikdo nestaral. Dnes se kostel pronajímá pravoslavné církvi, která si interiér poupravila pro své obřady. Z toho důvodu se liší současný vzhled i od vzhledu z 90. let. Naopak interiér kostela svatého Jakuba Většího se téměř nezměnil. Za dominantu oltáře se stále považuje obraz svatého Jakuba. Současný obraz se sice neshoduje s obrazem na fotografii od Antonína Podlahy, ale stále je na obraze postava svatého Jakuba. Nad obrazem září Boží oko v obležení paprsků a po stranách oltáře stojí stejné sochy. Interiér kostela svatého Vojtěcha se poměrně změnil. Nedochovaly se téměř žádné fotografie, ale víme, že byl kostel mnohem více vyzdoben sochami. Předchůdci dnešního faráře sochy odebrali ze sloupů, kde byly dříve umístěny, a sochy se již do interiéru

²³² Viz obrazová příloha, obrázek č. 20.

nevrátily. Další velkou změnou, která se v kostele udála, bylo vymalování zdí. Dříve zdi interiéru nesly tmavší, do červena laděnou barvu, ale později byly přemalovány na světlou barvu, zřejmě kvůli prosvětlení kostela. Dnes se před oltářem nalézá balustrádové zábradlí, dříve však bylo zábradlí jinak umístěno a mnohem větší. Kostel Svatá Hora vlastní nejvzácnější oltář na Příbramsku, jelikož je vyroben ze stříbra. Do knihy *Soupis památek* z roku 1901 autor Antonín Podlaha vložil fotografii oltáře z dané doby. Při srovnání s dnešním vzhledem oltáře se může říci, že se samotný oltář nezměnil. Dominantou oltáře stále zůstává ve střední části soška Panny Marie. Za změnou interiéru na Svaté Hoře můžeme považovat jinou mensu, dnes mnohem kratší oproti původní. Další změnou je balustrádové zábradlí, které stálo na počátku 20. století před oltářem a dnes se na tomto místě vůbec nenachází. Důvodem jsou zřejmě nařízené pokoncilní změny liturgie.²³³ U nejmladšího příbramského kostelu Sbor Mistra Jakoubka ze Stříbra se dá říci, že se vůbec nezměnil. Od jeho postavení ho nezasáhly události, které by se mohly podílet na jeho poničení. Jen za 2. světové války byly kostelu odňaty dva zvony na válečné účely.

Tradice našich předků by se měly dodržovat i dnes. Tak je tomu i v Příbrami, kdy se každoročně slaví Prokopská pouť na Březových Horách. Sice se celý proces hodně pozměnil, ale prvotní myšlenka zůstává stále stejná a oslavována. Další tradice, na kterou příbramské obyvatelstvo nezaněvřelo, se nazývá Korunovace sošky Panny Marie, na níž jezdí dodnes mnoho lidí z celé republiky i zahraničí, aby uctili významnou sošku. Na Svaté Hoře se však konají i nové události, a to například Svatohorská Šalmaj od roku 2007, což je přehlídka různých středověkých řemesel, hudby a dobové zábavy. Příbramské kostely se také každoročně zapojují do akce Noc kostelů, kdy mohou lidé nahlédnout do jindy uzavřených prostorů.

Bádání v oblasti sakrálního dědictví mě zaujalo a obohatilo o nové informace týkající se tohoto tématu. Bakalářská práce mě zároveň i motivovala k dalšímu bádání a účasti na opravách poničených křížků. Zachované sakrální památky patří bezesporu k historickým pamětihodnostem, díky kterým mohou být občané Příbrami hrdí na své město. Věřím, že má práce obsahuje zajímavé přínosy a informace, které ocení nejen příbramští rodáci, ale i lidé zajímající se o sakrální dědictví obecně.

²³³ JEDIN, H., *Malé dějiny koncilů*, s. 108.

Použité prameny a literatura

Archivní prameny:

SOkA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 424, karton 26.

SOkA Příbram, fond – archiv města Příbram, Děkanský úřad PB – Pamětní kniha 1836–1962.

SOkA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 868, karton 58.

Svatá Hora. SOkA Příbram, fond – archiv města Příbram, č. inv. 865, karton 58.

SOkA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 866, karton 58.

SOkA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 430, karton 26.

SOkA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 428, karton 26.

SOkA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 434, karton 27.

SOkA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 436, karton 27.

SOkA Příbram, fond – archiv města Březové Hory, č. inv. 444, karton 28.

SOkA Příbram, fond – archiv města Příbram, č. inv. 596, karton 34.

SOkA Příbram, fond – archiv města Příbram, Listina Rudolfa II privilegia pro Příbram z 20. listopadu 1579.

SOkA Příbram, fond – městský magistrát, č. inv. 18, Příbram, městský kopiář IV.

Pamětní kniha duchovní správy na Březových Horách, farnost na Březových Horách 1896 – současnost.

Orální prameny:

Rozhovor s P. Mgr. Bc. Janem Primusem vedený Kristýnou Buckovou, Příbram 29. 6. 2021.

Rozhovor s panem P. Robertem Cieszkowskim vedený Kristýnou Buckovou, Příbram 20. 10. 2021.

Rozhovor s paní Ing. Marií Traxlerovou vedený Kristýnou Buckovou, Příbram 18. 2. 2022.

Rozhovor s Mgr. Jiřím Schmidtem vedený Kristýnou Buckovou, Příbram 22. 2. 2022.

Tištěné a editované prameny:

BALBÍN, Bohuslav. *Diva Montis Sancti*, Praha 1665.

BALBÍN, Bohuslav. *Přepodivná Matka Svatohorská Maria, v zázracích a milostech svých na Hoře Svaté nad Příbramí se stkvějící*, Litomyssl 1666

BOROVÝ, Clemens, ed. *Libri erectionum archidioecesis pragensis saeculo IV*. Praha 1882, č. 553.

EMLER, Josef, GEBAUER, Jan, GOLL, Jaroslav, eds. *Fontes rerum Bohemicarum V, Kronika Bartoška z Drahonic*, Historický spolek, Praha 1893, s. 625.

FRIEDRICH, Gustav, ed. *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II*. Praha 1912, č. 126.

Periodika:

Březohorské střípky, Nová cesta do Podlesí a opravený křížek. Č. 10, 2014 prosinec, Společnost občanů a přátel Březových Hor.

Horymír: Týdeník zábavný a poučný. Ročník XV – 21 z 23. května, Příbram 1885.

Horymír: Týdeník zábavný a poučný. Slavnostní svěcení nového chrámu Páně sv. Vojtěcha na Břez. Horách. Ročník XX, č. 38., Příbram 1890.

Intelligenzblatt der Königlichen Regierung von Oberbayern, Münschen 1851.

Svatá Hora. Ročník 3, č. 3, Příbram 1924.

Svatá Hora. Ročník 55, č. 1, Příbram 2018.

Periskop, Další tajemství příbramského náměstí. Ročník 23, č. 12, Příbram 2012.

Periskop, Dvě výročí, zajímavá tabule, opravy křížku a schodů. Ročník 26, č. 39, Příbram 2015.

Periskop, Svatý Prokop: kolik let? Ročník 23, č. 3, Příbram 2012.

Příbramský deník, Archeologové našli na náměstí TGM lidskou kostru. 22. 3. 2012.

Příbramský deník, Cínová křtitelnice: Svatojakubský kostel s pamětihodnostmi. Ročník 4, č. 26, Příbram 1996.

Příbramský deník, Krypta. Ročník 3, č. 51, Příbram 1995.

Příbramský deník, Lidmila Ripová dovedla zničenou kapličku k opravě. Ročník 23, č. 260, Příbram 2016.

Příbramský deník, Nové římsy zdobí kostel sv. Jakuba. Ročník 6, č. 188, Příbram 1997.

Kartografické prameny:

Mapy 1. vojenského mapování - Čechy, mapový list č. 158, 159, 175, 176, 192.

GEOLAB.CZ. I. vojenské mapování. [mapa]. Laboratoř geoinformatiky Univerzity J.E.Purkyně [cit. 13. 7. 2021]. Dostupné z: Dostupné z: http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=1vm.

Mapy 2. vojenského mapování - Čechy, mapový list W_11_I, W_12_I.

GEOLAB.CZ. II. vojenské mapování. [mapa]. Laboratoř geoinformatiky Univerzity J.E.Purkyně [cit. 13. 7. 2021]. Dostupné z: Dostupné z: http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=2vm.

Mapy 3. vojenského mapování – Čechy, mapový list 4152_1, 4152_3.

GEOLAB.CZ. III. vojenské mapování. [mapa]. Laboratoř geoinformatiky Univerzity J.E.Purkyně [cit. 13. 7. 2021]. Dostupné z: Dostupné z: http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=3vm.

Originální mapy stabilního katastru – signatura B2/a/4C, inv. č. 5839, rozpis datace 1839. Dostupné z: https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_5839_1.

Mapy katastru – základní mapa

Dostupné z: <https://www.ikatastr.cz/#kde=49.68975,14.01118,18&info=49.68336,14.0166>.

Použitá literatura:

BELIS, Jiří, Natalie BELISOVÁ a Petra ČERVINKOVÁ. *Krajina kovaných křížů*. Praha: Národní muzeum, 2015. ISBN 978-80-7036-472-7.

BELISOVÁ, Natálie. *Putování po duchovním panství Krásnolipska*. Nakladatel Vladimír Hanák. Děčín, 2005. ISBN 978-80-2395-140-0.

BERAN, Jiří, PEŠEK, Lubomír, BÍLÝ, Václav a ŽÁK, Miroslav. *Poutní cesta z Březnice na Svatou Horu*. 2. rozš. vyd. Blatná: Blatenská tiskárna, 2017.

BISKUP, Josef. *Příbram*. Tiskem knihtiskárny Ant. Pelze v Příbrami, 1944.

BISKUP, Josef. *Pověsti ze stříbrného kraje. Příbram*. Tiskem knihtiskárny Ant. Pelze v Příbrami, 1944.

ČÁKA, Jan. *Březové Hory*. Příbram: Okresní muzeum, 1979.

ČÁKA, Jan. *Zmizená Příbram starou flexaretou*. Příbram: Knihkupectví Mária Olšanská, 2002. ISBN 80-902362-6-X.

FRYŠ, Josef. *Příbram. Přítomná minulost*. Příbram, 2004. ISBN 80-239-2180-0.

FRYŠ, Josef. *Příbram v proměnách času*. V Plzni: Starý most, 2016. ISBN 978-80-87338-58-2.

FRYŠ, Josef. *Svatá Hora v proměnách času*. Plzeň: Starý most, 2017. ISBN 978-80-87338-79-7.

HOLAS, František, Xaver. *Dějiny poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě*, Matice svatohorská, 1929.

HOLAS, František X. *Sto kapítolek z dějin Svaté Hory, Mariánského poutního místa u Příbramě*. 2. vyd. V Příbrami: Redemptoristé na Svaté Hoře, 1947.

HRUBÝ, Petr, ALTOVÁ, Eva, KADLEC, Antonín. *Metodika dokumentace drobných památek*. Národní památkový ústav územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem, Filosofická fakulta univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem 2015. ISBN 978-80-7414-953-5.

IVANYI, Koloman. *Hornictví na Březových Horách a hornický patron sv. Prokop*. Příbram, 1998. ISBN 80-238-3005-8.

JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů*. Ústřední církevní nakladatelství. Praha, 1990.

JINDRA, Martin. *Příbramská náboženská obec Církve československé (husitské) v době nacistické okupace*. Podbrdsko XXII, 2015. ISSN 1211-5169.

KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*. 2. díl. Zvon. Praha, 1991. ISBN 80-7113-003-6.

KOPEČEK, Josef. *Svatá Hora*, Kostelní Vydří, 2006. ISBN 80-7192-998-0.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 6. sv., Praha 1996-2011. ISBN 80-85983-12-5.

POBUDA, Karel. *Příbramské kostely*. Příbram 1940.

POBUDA, Karel. *Ročenka spolku pro vnitřní úpravu hornického kostela svatého Prokopa na Březových Horách*. 1939.

POBUDA, Karel. *Staletý památník havířské slávy*. 1926.

PODLAHA, Antonín. *Sochy a sochařství Mariánské v Čechách*, Praha, 1904.

PODLAHA, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátku XIX. století. 13. Politický okres příbramský*. Praha, 1901.

POCHE, Emanuel a kol. *Umělecké památky Čech*, 3. sv., Praha 1977-1982.

ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1691-9.

SCHMIDT, Jiří. *Chrám svatého Vojtěcha*. Příbram: Město Příbram, 2013.

SCHMIDT, Jiří, FÁRA, Jan. *5. Jubilejní sjezd rodáků*. Vydalo: Společnost občanů a přátel Březových Hor. Příbram, 2007.

SCHMIDT, Jiří a FÁRA, Jan. *6. Jubilejní sjezd rodáků a přátel Březových Hor*. Příbram 2017.

SLÁDEČEK, Petr. *Stavba kostela sv. Vojtěcha na Březových Horách*. Podbrdsko XXII, 2015. ISSN 1211-5169.

SMOLÍK, Václav. *Milosti Panny Marie svatohorské*. Příbram. Tiskem knihtiskárny Ant. Pelze v Příbrami - Nákladem redemptoristů na Svaté Hoře, 1948.

SMOLOVÁ, Věra, a kol. *Příbram*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017. ISBN 978-80-7422-489-8.

ŠTVERÁKOVÁ, Helena. *Křížová cesta z Březnice na Svatou Horu*. Podbrdsko XIII, 2006. ISSN 1211-5169.

VELFL, Josef. *Památky Příbrami v obrazech: The sight of Příbram in pictures = Die Denkmäler der Stadt Příbram in Bildern*. 2. vydání. Příbram: Město Příbram, 2016. ISBN 978-80-260-2011-0.

VELFL, Josef. *Příbram v průběhu staletí*. 2. vyd. Příbram: Městský úřad, 2003. ISBN 80-239-1174-0.

VELFL, Josef. *Zmizelé Čechy: PŘÍBRAM*, Praha–Litomyšl 2010. ISBN 978-80-7432-069-9.

Almanach 4. Sjezdu rodáků a přátel Březových Hor, 5.–6. července 1997. Vydalo: Společnost občanů a přátel Březových Hor, 1997.

1990–2020 30let společnosti občanů a přátel BH.

100 let farního kostela na Březových Horách. Jubilejní sborník. Březové Hory, 1990.

Kvalifikační práce:

KÁČEREK, Roman. *Dějiny Svaté Hory v zrcadle zázraků*. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2016.

Elektronické zdroje:

Areál Svaté Hory. Svatá Hora. [online]. 2003–2022 [cit. 1. 11. 2021]. Dostupné z:

<https://svata-hora.cz/pro-navstevniky/areal-svate-hory/>.

Atributy a ctnosti. Muzeum Karlova mostu, [online]. 2021 [cit. 5. 11. 2021]. Dostupné z:

<https://www.muzeumkarlovamostu.cz/cz/historie/jan-nepomucky/atributy-a-ctnosti>.

Barokní dům U modré hvězdy. Národní památkový ústav. [online]. 2015 [cit. 30. 11. 2021].

Dostupné z:

https://iispp.npu.cz/mis_public/searchDocument.htm?search=id%3A%2876256+OR+1107858%29.

Boží muka. Drobné památky. [online]. [cit. 10. 12. 2021]. Dostupné z:

<https://www.drobnepamatky.cz/bozi-muka>.

Boží muka. Národní památkový ústav. [online]. 2015 [cit. 17. 2. 2022]. Dostupné z:

<https://pamatkovykatalog.cz/bozi-muka-14654275>.

Evidenční list nemovité kulturní památky. Národní památkový ústav. [online]. 2015 [cit. 9. 7.

2021]. Dostupné z: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1107638.

Farnost Březové Hory. [online]. 2022 [cit. 9. 2. 2022]. Dostupné z:

<https://farnostbrezovehory.eu/historie/>.

Fotografie. Svatá Hora. [online]. 2003–2022 [cit. 19. 3. 2022]. Dostupné z: <https://svata-hora.cz/o-svate-hore/fotogalerie/>.

Historie římskokatolické farnosti u kostela sv. Vojtěcha v Příbrami VI-Březových Horách.

Historie sboru Mistra Jakoubka ze Stříbra v Příbrami na Březových Horách. Náboženská obec Příbram CČSH. [online]. 2022 [cit. 10. 2. 2022]. Dostupné z: <https://nocesh-pribram.estranky.cz/clanky/o-cirkvi-a-kostele/historie-sboru.html>.

Chrám Záštity Přesvaté Bohorodice. Misionářský informační portál. [online]. 2022 [cit. 19. 3. 2022]. Dostupné z: http://info.pravoslaviec.cz/wp-content/uploads/2012/10/27_2.jpg.

Informace o kostele sv. Jakuba Staršího. Římskokatolická farnost sv. Jakuba v Příbrami. [online]. 2015 [cit. 10. 7. 2021]. Dostupné z: <http://www.farapribram.cz/informace-o-kostele-sv-jakuba-starsiho/>.

Kaple poutní cesty I. Národní památkový ústav. [online]. 2015 [cit. 6. 11. 2021]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/kaple-poutni-cesty-i-13552150>.

Kaple poutní cesty II. Národní památkový ústav. [online]. 2015 [cit. 6. 11. 2021]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/kaple-poutni-cesty-ii-14551513>.

Kácení na nám. TGM. Fonka Příbram. [online]. 2012 [cit. 5. 7. 2021]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=4K3p_1F2acA.

Kostel sv. Jakuba Většího. Národní památkový ústav. [online]. 2015 [cit. 4. 7. 2021]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-jakuba-vetsiho-2159713>.

Kostel sv. Prokopa. Město Příbram, oficiální web. [online]. 2021 [cit. 6. 12. 2021]. Dostupné z: <https://pribram.eu/mesto-pribram/o-meste/kulturni-pamatky/kostel-sv-prokopa.html>.

Kostel sv. Prokopa. Národní památkový ústav. [online]. 2015 [cit. 10. 12. 2021]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-prokopa-14502627>.

Kostel sv. Vojtěcha. Národní památkový ústav. [online]. 2015 [cit. 9. 2. 2022]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/kostel-sv-vojtechy-451042020>.

Letošní oslavy korunovace. Svatá Hora. [online]. 2003–2022 [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: <https://svata-hora.cz/2019/07/21/letosni-oslavy-korunovace/>.

Opravené zděné kapličky. Zničené kostely. [online]. 2008–2021 [cit. 6. 11. 2021]. Dostupné z: <http://www.znicenekostely.cz/index.php?load=detail&id=7936>.

Poutní místo Svatá Hora. Národní památkový ústav. [online]. 2015 [cit. 18. 7. 2021]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/poutni-misto-svata-hora-2146018>.

Římskokatolická farnost kostela Nanebevzetí Panny Marie Příbram-Svatá Hora. Katalog Arcibiskupství pražského. [online]. 2022 [cit. 12. 2. 2022]. Dostupné z: <https://katalog.apha.cz/web/farnosti/1254>.

Římskokatolická farnost u kostela sv. Jakuba Staršího Příbram. Katalog Arcibiskupství pražského. [online]. 2015 [cit. 12. 2. 2022]. Dostupné z: <https://katalog.apha.cz/web/farnosti/1253>.

Slavnost žehnání kříže. [online]. 2018 [cit. 16. 10. 2021]. Dostupné z: <https://kalendar.pribram.eu/program/akce/slavnost-zehnani-krize>.

Smírčí kříže. Drobné památky. [online]. [cit. 17. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.drobnepamatky.cz/smirci-kriz>.

Svatá Hora: Místo zázraků a mystérií! EpoquePlus. [online]. 2022 [cit. 19. 3. 2022]. Dostupné z: https://epochaplus.cz/svata-hora-misto-zazraku-a-mysterii/?fbclid=IwAR3b6sIVoQ7F5UTBuVA-fs-7B9aQnJ2rZaSi5_pRYe4E3CHm0R1ZvuovaDs.

Seznam obrazových příloh

1. obrázek č. 1 – kostel svatého Jakuba Většího z pohledu náměstí
2. obrázek č. 2 – hlavní vchod do kostela
3. obrázek č. 3 – pohled na interiér kostela
4. obrázek č. 4 – mramorová oltář dřívě
5. obrázek č. 5 – mramorová oltář dnes
6. obrázek č. 6 – cínová křtitelnice
7. obrázek č. 7 – krypta
8. obrázek č. 8 – budova Svaté Hory s náměstím
9. obrázek č. 9 – ambity
10. obrázek č. 10 – stříbrný oltář dnes
11. obrázek č. 11 – stříbrný oltář dřívě
12. obrázek č. 12 – soška Panny Marie Svatohorské
13. obrázek č. 13 – mariánský sloup
14. obrázek č. 14 – sousoší na Kalvárii
15. obrázek č. 15 – svatohorská studánka
16. obrázek č. 16 – kaple svaté Máří Magdalény
17. obrázek č. 17 – budova kostela svatého Prokopa
18. obrázek č. 18 – interiér kostela
19. obrázek č. 19 – oltář v roce 1926
20. obrázek č. 20 – oltář v roce 1999
21. obrázek č. 21 – budova kostela svatého Vojtěcha
22. obrázek č. 22 – hlavní vchod do kostela
23. obrázek č. 23 – pohled na interiér kostela
24. obrázek č. 24 – kazatelna
25. obrázek č. 25 – hornický znak na lavicích
26. obrázek č. 26 – pamětní deska obětem hornického neštěstí
27. obrázek č. 27 – pamětní deska obětem 1. světové války
28. obrázek č. 28 – pamětní deska obětem 2. světové války
29. obrázek č. 29 – socha svatého Jana Nepomuckého
30. obrázek č. 30 – budova sboru Mistra Jakoubka ze Stříbra
31. obrázek č. 31 – vchod do kostela
32. obrázek č. 32 – socha s kalichem

33. obrázek č. 33 – oltář
34. obrázek č. 34 – reliéf na levé straně
35. obrázek č. 35 – reliéf na pravé straně
36. obrázek č. 36 – tabulka drobného sakrálního dědictví
37. obrázek č. 37 – tabulka drobného sakrálního dědictví
38. obrázek č. 38 – 1. kaple poutní cesty
39. obrázek č. 39 – 2. kaple poutní cesty směrem k Březnici
40. obrázek č. 40 – 2. kaple poutní cesty směrem k Příbrami
41. obrázek č. 41 – 3. kaple poutní cesty směrem k Březnici
42. obrázek č. 42 – 3. kaple poutní cesty směrem k Příbrami
43. obrázek č. 43 – 4. kaple poutní cesty směrem k Březnici
44. obrázek č. 44 – 4. kaple poutní cesty směrem k Příbrami
45. obrázek č. 45 – 5. kaple poutní cesty směrem k Březnici
46. obrázek č. 46 – 5. kaple poutní cesty směrem k Příbrami
47. obrázek č. 47 – 6. kaple poutní cesty směrem k Březnici
48. obrázek č. 48 – 6. kaple poutní cesty směrem k Příbrami
49. obrázek č. 49 – 7. kaple poutní cesty směrem k Březnici
50. obrázek č. 50 – 7. kaple poutní cesty směrem k Příbrami
51. obrázek č. 51 – 9. kaple poutní cesty
52. obrázek č. 52 – 13. kaple poutní cesty dříve
53. obrázek č. 53 – místo 13. kaple poutní cesty dnes
54. obrázek č. 54 – veduta města s označením posledního křížku poutní cesty
55. obrázek č. 55 – kaple svatého Václava
56. obrázek č. 56 – kaple svatého Jana Nepomuckého
57. obrázek č. 57 – výklenková kaple svatého Jana Nepomuckého na Svaté Hoře
58. obrázek č. 58 – kaple v Kozičíně
59. obrázek č. 59 – kaple v Lazci
60. obrázek č. 60 – kaple na Brodě
61. obrázek č. 61 – kaple na Zdaboři
62. obrázek č. 62 – kaple svatého Václava
63. obrázek č. 63 – kaple v Orlově
64. obrázek č. 64 – křížek v ulici Na Příkopech
65. obrázek č. 65 – křížek v ulici Husova
66. obrázek č. 66 – křížek Pod Haldou

67. obrázek č. 67 – křížek na náměstí J. A. Alise
68. obrázek č. 68 – křížek na ulici K Podlesí
69. obrázek č. 69 – křížek v ulici Obecnická
70. obrázek č. 70 – křížek na ulici Zdabořská
71. obrázek č. 71 – křížek v hořejší části ulice K Hatím
72. obrázek č. 72 – křížek v Jeruzalémě
73. obrázek č. 73 – křížek v Lazci
74. obrázek č. 74 – křížek v centru Zavržic
75. obrázek č. 75 – křížek na východní straně Zavržic
76. obrázek č. 76 – křížek na jižní straně Zavržic
77. obrázek č. 77 – torzo v Zavržicích (zaniklý)
78. obrázek č. 78 – křížek za starým hřbitovem (zaniklý)
79. obrázek č. 79 – křížek u kostela svatého Jakuba
80. obrázek č. 80 – křížek na začátku Svatohorské aleje
81. obrázek č. 81 – křížek u Dobříšské ulice
82. obrázek č. 82 – křížek v ulici U Fialáku
83. obrázek č. 83 – křížek v ulici Pod Kovárnami
84. obrázek č. 84 – místo křížku v dlouhé ulici dnes
85. obrázek č. 85 – křížek v Dlouhé ulici (zaniklý)
86. obrázek č. 86 – křížek u Svatováclavského dubu na Svaté Hoře
87. obrázek č. 87 – křížek v dolní části Svatohorské aleje
88. obrázek č. 88 – U křížku na Svaté Hoře
89. obrázek č. 89 – křížek v ulici Milínská
90. obrázek č. 90 – křížek v ulici Rožmitálská
91. obrázek č. 91 – křížek za dolem Anna
92. obrázek č. 92 – křížek u kostela svatého Prokopa
93. obrázek č. 93 – křížek nad Hatěmi
94. obrázek č. 94 – křížek v dolejší části ulice K Hatím
95. obrázek č. 95 – křížek v Orlově
96. obrázek č. 96 – křížek nad Oborou (zaniklý)
97. obrázek č. 97 – místo křížku nad Oborou dnes
98. obrázek č. 98 – křížek na Hatích (zaniklý)
99. obrázek č. 99 – křížek v ulici U Václava
100. obrázek č. 100 – křížek v ulici Prokopská

101. obrázek č. 101 – křížek v ulici Obecnická
102. obrázek č. 102 – křížek v ulici Kozičínská
103. obrázek č. 103 – křížek mezi Jeruzalémem a Jesenicemi
104. obrázek č. 104 – křížek na Brodě u kapličky
105. obrázek č. 105 – křížek v ulici Milínská
106. obrázek č. 106 – křížek v ulici Nad Kaňkou
107. obrázek č. 107 – Toufarův kříž
108. obrázek č. 108 – křížek v ulici Ke Kocábě
109. obrázek č. 109 – křížek pod Květnou
110. obrázek č. 110 – křížek v ulici Družstevní
111. obrázek č. 111 – křížek v ulici Drkolnovská
112. obrázek č. 112 – křížek v horní části ulice Heyrovského
113. obrázek č. 113 – křížek v dolní části ulice Heyrovského
114. obrázek č. 114 – křížek u Rožmitálské ulice
115. obrázek č. 115 – křížek v ulici Pahorková
116. obrázek č. 116 – křížek v ulici Na Svahu
117. obrázek č. 117 – křížek u Hatí
118. obrázek č. 118 – křížek v Brodě u pole
119. obrázek č. 119 – křížek v centru Žežic
120. obrázek č. 120 – křížek v Orlově u kapličky
121. obrázek č. 121 – křížek v horní části Jeruzaléma
122. obrázek č. 122 – křížek ve východní části Jeruzaléma
123. obrázek č. 123 – křížek u kaple v Jeruzalémě
124. obrázek č. 124 – křížek v Jesenicích
125. obrázek č. 125 – křížek na Brodu v lese (zaniklý)
126. obrázek č. 126 – křížová cesta na Svaté Hoře
127. obrázek č. 127 – boží muka na Sázkách
128. obrázek č. 128 – boží muka na Brodu
129. obrázek č. 129 – boží muka na Hatích

U všech fotografií, kde není uvedený zdroj, je fotografem autorka práce.

Kostel svatého Jakuba Většího

Obrázek 1

Obrázek 2

Obrázek 3

Obrázek 4

Obrázek 5

PODLAHA, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátku XIX. století. 13. Politický okres příbramský.* Praha 1901, s. 90.

Obrázek 6

Obrázek 7

Svatá Hora

Obrázek 8

Obrázek 9

Obrázek 10

Zdroj: Svatá Hora. [online]. 2003–2021 [cit. 19. 3. 2022]. Dostupné z: <https://svata-hora.cz/o-svate-hore/fotogalerie/>.

Obrázek 11

Zdroj: POCHE, Emanuel a kol. *Umělecké památky Čech*, 3. sv., Praha 1977-1982, s. 183.

Obrázek 12

Zdroj: *Svatá Hora: Místo zázraků a mystérií!* EpoquePlus. [online]. 2018 [cit. 19. 3. 2022]. Dostupné z: https://epochaplus.cz/svata-hora-misto-zazraku-a-mysterii/?fbclid=IwAR3b6sIVoQ7F5UTBuVA-fs-7B9aQnJ2rZaSi5_pRYe4E3CHm0R1ZvuovaDs

Obrázek 13

Obrázek 14

Obrázek 15

Obrázek 16

Kostel svatého Prokopa

Obrázek 17

Obrázek 18

Zdroj: *Chrám Záštity Přesvaté Bohorodice*. Misionářský informační portál. [online]. 2022 [cit. 19. 3. 2022]. Dostupné z: http://info.pravoslaviecz.cz/wp-content/uploads/2012/10/27_2.jpg.

Obrázek 19

Zdroj: POBUDA, K., *Staletý památník havířské slávy*. 1926, s. 29.

Obrázek 20

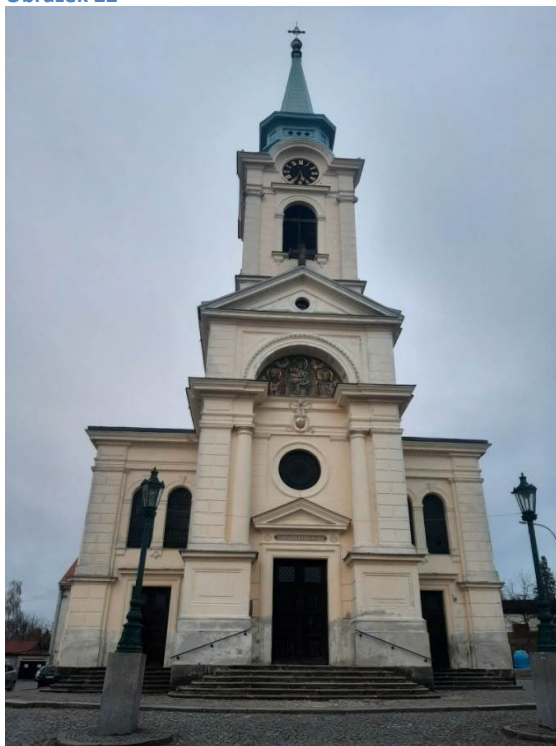
Zdroj: FRYŠ. J., *Příbram v proměnách času*. Plzeň 2016. s. 201.

Kostel svatého Vojtěcha

Obrázek 21

Obrázek 22

Obrázek 23

Obrázek 24

Obrázek 25

Obrázek 26

Obrázek 27

Obrázek 28

Obrázek 29

Sbor Mistra Jakoubka ze Stříbra

Obrázek 30

Obrázek 31

Obrázek 32

Obrázek 33

Obrázek 34

Obrázek 35

Přehled drobného sakrálního dědictví

Obrázek 36

	před 1783	1836-1852	1876-1880	po 1880	celkem	dnes
Kapličky	4	4	5	9	9	9
Křížky	17 (4)	42 (10)	50 - 4*(2)	68 (2)	72 (18)	54
Boží muka	0	3	3	3	3	3

V závorce se nachází údaj počtu dnes již zaniklých křížků z daného období

* 4 křížky z předchozího období se nenachází v období mezi roky 1876-1880

Obrázek 37

Kapličky	Dochované	Zaniklé
Kapličky poutní cesty	8	8
Kapličky podle 1. vojenského mapování	4	0
Kapličky podle 3. vojenského mapování	2	0
Kapličky zaznamenané po roce 1880	3	0
Křížky		
Křížky podle 1. vojenského mapování	13	4
Křížky podle stabilního katastru do r. 1843	5	5
Křížky podle 2. vojenského mapování	10	5
Křížky podle 3. vojenského mapování	6	2
Křížky zanamenané po roce 1860	20	2
Boží muka		
Boží muka podle 2. vojenského mapování	3	0

Kaple poutní cesty z Březnice na Svatou Horu

Obrázek 38

Obrázek 39

Obrázek 40

Obrázek 41

Obrázek 42

Obrázek 43

Obrázek 44

Obrázek 45

Obrázek 46

Obrázek 47

Obrázek 48

Obrázek 49

Obrázek 50

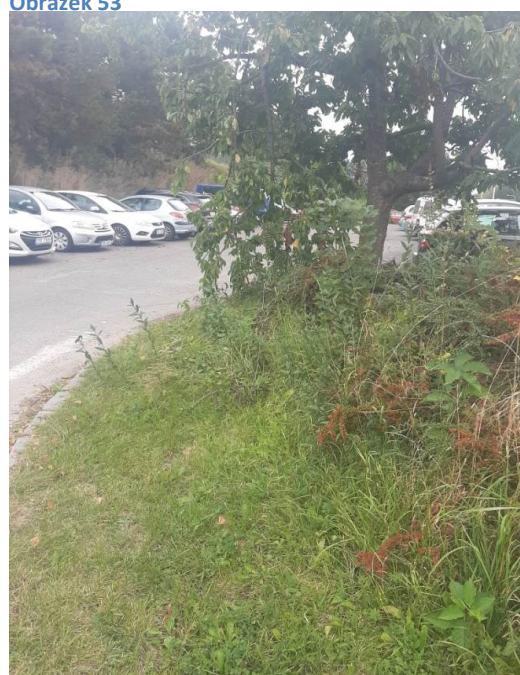
Obrázek 51

Obrázek 52

Obrázek 53

Zdroj: ČÁKA, J., *Zmizená Příbram starou flexaretou*, Příbram 2002, s. 37.

Obrázek 54

Zdroj: Veduta - BALBÍN, B., *Diva Montis Sancti*, Praha 1665, kniha II, kap. X., s. 151.

Kapličky podle 1. vojenské mapování

Obrázek 55

Obrázek 56

Obrázek 57

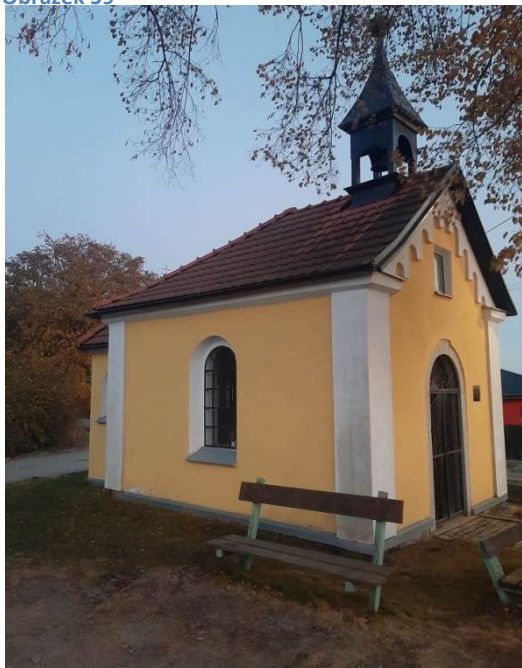

Obrázek 58

Kapličky podle 3. vojenského mapování

Obrázek 59

Obrázek 60

Kapličky zaznamenané po roce 1880

Obrázek 61

Obrázek 62

Obrázek 63

Křížky podle 1. vojenského mapování

Obrázek 64

Obrázek 65

Obrázek 66

Obrázek 67

Obrázek 68

Obrázek 69

Obrázek 70

Obrázek 71

Obrázek 72

Obrázek 73

Obrázek 74

Obrázek 75

Obrázek 76

Zaniklé křížky 1. vojenského mapování (pozůstatky)

Obrázek 77

Obrázek 78

Křížky podle stabilního katastru do roku 1843

Obrázek 79

Obrázek 80

Obrázek 81

Obrázek 82

Obrázek 83

Zaniklé křížky ze stabilního katastru do roku 1843

Obrázek 84

Obrázek 85

Zdroj: FRYŠ, J., *Příbram v proměnách času*, Plzeň 2016, s. 81.

Křížky podle 2. vojenského mapování

Obrázek 86

Obrázek 87

Obrázek 88

Obrázek 89

Obrázek 90

Obrázek 91

Obrázek 92

Obrázek 93

Obrázek 94

Obrázek 95

Zaniklé křížky podle 2. vojenského mapování (pozůstatky)

Obrázek 96

Zdroj: VELFL. J., *Zmizelé Čechy: PŘÍBRAM*. Praha–Litomyšl 2010. s. 79.

Obrázek 97

Obrázek 98

Křížky podle 3. vojenského mapování

Obrázek 99

Obrázek 100

Obrázek 101

Obrázek 102

Obrázek 103

Obrázek 104

Křížky zaznamenané po roce 1880

Obrázek 105

Obrázek 106

Obrázek 107

Obrázek 108

Obrázek 109

Obrázek 110

Obrázek 111

Obrázek 112

Obrázek 113

Obrázek 114

Obrázek 115

Obrázek 116

Obrázek 117

Obrázek 118

Obrázek 119

Obrázek 120

Obrázek 121

Obrázek 122

Obrázek 123

Obrázek 124

Zaniklé křížky zaznamenané po roce 1880 (pozůstatky)

Obrázek 125

Křížová cesta

Obrázek 126

Boží muka podle 2. vojenského mapování

Obrázek 127

Obrázek 128

Obrázek 129

